

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
TRAVMA VE AFET ÇALIŞMALARI UYGULAMALI RUH SAĞLIĞI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BAŞÖRTÜSÜ ÇIKARMA DENEYİMİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Hatice Kübra KARA

117507027

Prof. Dr. Ahmet Tamer AKER

İSTANBUL

2022

Başörtüsü Çıkarma Deneyimi: Nitel Bir Çalışma

Unveiling Experience: A Qualitative Study

Hatice Kübra Kara

117507027

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A. Tamer Aker (İmza)

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ersin Uygun (İmza)

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi A. Burak Yaşar (İmza)

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 14.02.2022

Toplam Sayfa Sayısı:

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

1) Başörtüsünü Çıkarma

1) Unveiling

2) Travmatik Stres

2) Traumatic Stress

3) Travma

3) Trauma

4) Aileye Açılma

4) Disclosure to Family

5) Sosyal Destek

5) Social Support

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
TABLO LİSTESİ.....	xi
ABSTRACT.....	xii
ÖZET.....	xiii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	2
1.1.1. Gelişimsel Dönemler ve Beliren Yetişkinlik Dönemi.....	2
1.1.2. Travma.....	8
1.1.2.1. Travma Çalışmalarının Tarihi.....	8
1.1.2.2. Travma Kavramı.....	9
1.1.2.3. Travma Sonrası Stres Belirtileri.....	10
1.1.3. Başörtüsü.....	12
1.1.4. Açılma ve Sosyal Destek.....	16
BÖLÜM 2.....	19
METODOLOJİ.....	19
2.1. YÖNTEM.....	19
2.2. KATILIMCILAR.....	20
2.3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	23
2.4. ANALİZ.....	24
2.5. REFLEKSİY.....	24
BÖLÜM 3.....	26
BULGULAR.....	26

3.1. AİLE VE ÇEVRE.....	30
3.1.1. Ailenin Değerleri ve Başörtüsüne Bakışı.....	31
3.1.1.1. Muhafazakar Dindar Aile Yapısı.....	31
3.1.1.2. Ailenin Başörtülü Olmayan Kadınlara Olumsuz Yaklaşımı.....	32
3.1.2. Aileye Bağlılık ve Aileye Verilen Önem.....	33
3.1.3. Ailenin Diğerlerine Karşı Yaklaşımı.....	33
3.1.3.1. İzole Aile Yapısı ve Kötü Görülen Ötekiler.....	33
3.1.3.2. Ailenin İnsanlar Ne Der Kaygısına Maruz Kalmak.....	35
3.1.4. Ailenin Zaman İçindeki Değişimi.....	37
3.2. ÖRTÜNME.....	38
3.2.1. Örtünme Kararını Etkileyen Faktörler.....	39
3.2.1.1. Teşvik Edilmek.....	40
3.2.1.2. İma Edilmesi.....	41
3.2.1.3. Baskı.....	42
3.2.1.4. “Kapanmaktan Başka Seçeneğim Yoktu.” - Ailenin Yapısı.....	44
3.2.2. Başörtüsü ile Kolaylaşanlar.....	44
3.2.2.1. Kendini İfade Etme Olanağı Sunması.....	44
3.2.2.2. Okul ve Akran Ortamında Kabul Görmek.....	45
3.2.2.3. Ailenin Baskısının Azalması ve Özgürlük Alanı Oluşması.....	45
3.2.2.4. Aileden Onay Almak.....	45
3.2.3. Başörtüsü ile Engellenmişlik ve Zorlanılanlar.....	46
3.2.3.1. Kendini Kısıtlanmış Hissetmek.....	46
3.2.3.2. Öğretmenlerin Tepkisi/Yorumlarına Maruz Kalmak...48	48
3.2.3.3. Kendine Yabancılaşmak.....	48
3.2.3.4. Çocukken Kendini Yetişkin Hissetmek.....	48
3.2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Bir Konuma Atanma.....	49
3.2.3.6. İş Bulamamak.....	50

3.3. BAŞÖRTÜSÜ ÇIKARMA KARARINI VERMEK VE	
ÇIKARMAK.....	51
3.3.1. Başörtüsü Çıkarma Kararını Etkileyen Faktörler.....	52
3.3.2. Başörtüsü Çıkarma Sürecinde Stres Belirtileri.....	52
3.3.2.1. Kabus Görmek.....	52
3.3.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışları.....	53
3.3.2.3. Uyku Sorunları.....	53
3.3.2.4. Suçlu Hissetmek.....	53
3.3.2.5. Kaygılı Hissetmek.....	53
3.3.2.6. Çökkün Duygudurum.....	54
3.3.2.7. Yeme Sorunları.....	55
3.3.2.8. Psikosomatik Ağrılar.....	56
3.3.2.9. Disosiyasyon.....	56
3.3.2.10.İntihar Düşüncesi ve Girişimi.....	56
3.3.3. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Kolaylaştıran	
Faktörler.....	57
3.3.3.1. Sosyal Destek.....	57
3.3.3.2. Kararlı Olmak.....	59
3.3.3.3. Eğitime Devam Etmek.....	59
3.3.3.4. Ruh Sağlığı Desteği Almak.....	60
3.3.3.5. Aşamalı Olarak Başörtüsünü Çıkarmak.....	60
3.3.4. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Zorlaştıran	
Faktörler.....	60
3.3.4.1. Açıklama Yapmaktan Yorulmak.....	60
3.3.4.2. Önemszenmemek.....	61
3.3.4.3. Suçlanmak.....	61
3.3.4.4. Zarar Görmekten Korkmak.....	61
3.4. AİLEYE VE ARKADAŞLARA AÇILMA EYLEMİ.....	62
3.4.1. Aileye Açılmadan Önce Korkulanlar.....	63
3.4.1.1. Mücadele Etmek Zorunda Kalmak.....	63
3.4.1.2. Evden Ayrılmak Zorunda Kalmak.....	64

3.4.1.3. Evlatlıktan Reddedilmek.....	65
3.4.1.4. İknaya Maruz Kalmak.....	65
3.4.1.5. Fiziksel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak.....	65
3.4.1.6. Okuldan Alınmak.....	65
3.4.2. Açılacak İlk Kişiyi Belirlemeye Yardımcı Olan Faktörler.....	66
3.4.2.1. Benzer Deneyimi Olması.....	66
3.4.2.2. Güvende Hissetmek.....	67
3.4.3. Aileye Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler.....	67
3.4.3.1. Kararlı Olmak.....	67
3.4.3.2. Aile Bireyinin Saygı Duyması.....	68
3.4.3.3. Aile Bireyinin Dinlemesi.....	68
3.4.3.4. Aile Bireyinin Destekleyici Tutumu.....	68
3.4.4. Aileye Açılma Eylemini Zorlaştıran Faktörler.....	69
3.4.4.1. Kabul Görmemek.....	69
3.4.4.2. Önemsenmemek.....	69
3.4.4.3. Tehdit Edilmek.....	70
3.4.4.4. Fiziksel, Sözel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak.....	70
3.4.5. Arkadaşa Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler.....	71
3.4.5.1. Kararlı Olmak.....	71
3.4.5.2. Destekleyici Olması.....	71
3.4.6. Arkadaşa Açılmayı Zorlaştıran Deneyimler.....	71
3.4.6.1. Destekleyici Olmaması.....	71
3.4.6.2. Anlaşılmamış Hissetmek.....	72
3.4.7. Aileye ya da Arkadaşa Açılma Eyleminin Birey Üzerindeki Etkileri.....	72
3.4.7.1. Daha Rahat Hissetmek.....	72
3.4.7.2. Üzgün Hissetmek.....	73
3.4.7.3. İlk Adımı Attığı için Mutlu Hissetmek.....	73
3.5. BAŞÖRTÜSÜNÜ ÇIKARDIKTAN SONRA.....	74
3.5.1. Dışarı İlk Çıkış.....	74

3.5.2. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Aile ile İlişkide	
Değişiklikler.....	75
3.5.2.1. Aile ile İlişkide Araya Mesafe Koymak.....	75
3.5.2.2. Ailenin Değişim Yokmuş Gibi Davranması.....	75
3.5.3. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Sosyal Çevreden Gelen	
Tepkiler.....	75
3.5.3.1. Sınırlara Saygı Duyulmaması.....	76
3.5.3.2. Ön Yargılı Tutum.....	77
3.5.3.3. Tavsiye Verilmesi.....	77
3.5.4. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Kolaylaştıran	
Faktörler.....	78
3.5.4.1. Normalleştirmek.....	78
3.5.4.2. Sosyal Destek.....	79
3.5.4.3. Ruh Sağlığı Desteği.....	80
3.5.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Zorlaştıran	
Faktörler.....	80
3.5.5.1. Sosyal Çevreye Açıklama Yapmak Zorunda Olmak.....	80
3.5.5.2. Akran İlişkilerinde Değişim.....	81
3.5.5.3. Aile İçi Duygusal İstismara Maruz Kalmak.....	82
3.6. GELECEK PLANLARI.....	83
3.6.1. Daha Güçlü Olmak.....	83
3.6.2. Kendini Tanımak için Uğraşmak.....	84
3.6.3. Yurt Dışında Yaşamak.....	84
3.6.4. Aktivizm.....	85
BÖLÜM 4.....	86
TARTIŞMA.....	86
BÖLÜM 5.....	92
SONUÇ.....	92
5.1. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRE KATKISI.....	92

5.2. KISITLILIKLAR.....	92
5.3. ÖNERİLER.....	93
KAYNAKÇA.....	94
EKLER.....	104
EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU.....	104
EK 2. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU.....	106
EK 3. ETİK KURUL DEĞERLENDİRME SONUCU.....	111

KISALTMALAR

APA	American Psychological Association
COVID-19	Koronavirüs Hastalığı 2019
DSM	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
LGBTİ	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, Interseks
LGB	Lezbiyen, Gey, Biseksüel
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Gelişim Dönemleri.....	5
---------------------------------	---

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Demografik Bilgiler.....	22
Tablo 2: Üst Düzey ve Alt Düzey Temalar.....	26
Tablo 3: Birinci Üst Düzey Tema: Aile ve Çevre.....	30
Tablo 4: İkinci Üst Düzey Tema: Örtünme.....	38
Tablo 5: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Örtünme Yaşları.....	39
Tablo 6: Üçüncü Üst Düzey Tema: Başörtüsü Çıkarma Kararını Vermek ve Çıkarmak.....	51
Tablo 7: Dördüncü Üst Düzey Tema: Aileye ve Arkadaşlara Açılma Eylemi.....	62
Tablo 8: Beşinci Üst Düzey Tema: Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra.....	74
Tablo 9: Altıncı Üst Düzey Tema: Gelecek Planları.....	83

ABSTRACT

This study aims to deeply understand the experience of women who unveil and the traumatic events they face. In the research, it was aimed to understand the values of family and social circle, the factors affecting the decision of veiling, the experience of veiling, the factors affecting the decision of unveiling, the experience of unveiling, the disclosure to family and friends, their perceptions of social support, and the experiences of after unveiling. In-depth interviews were conducted with 11 female participants who were unveiled or in the process of unveiling. The data obtained from the in-depth interviews were analyzed with the interpretive phenomenological analysis method. As a result of the analysis, 6 high-level themes emerged as “Family and Environment”, “Veiling”, “Making the Decision to Unveil” and “Disclosure to Family and Friends”, “After Unveiling”, and “Future Plans”. The findings of the study show that women who take off the headscarf face various traumatic events during the process of veiling and removing the headscarf and show signs of post-traumatic stress.

Keywords: Unveiling, Traumatic Stress, Trauma, Disclosure to Family, Social Support

ÖZET

Bu çalışmanın amacı başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimini ve başörtüsü çıkarma sürecinde karşılaştıkları travmatik olayları derinlemesine anlamaktır. Araştırmada başörtüsünü çıkaran kadınların aileleri ve çevrelerindeki değerler, örtünme kararlarını etkileyen faktörler, örtünme süreci ve karşılaştıkları olaylar, başörtüsü çıkarma kararını etkileyen faktörler, başörtüsü çıkarma süreci ve karşılaştıkları olaylar, aileye ve arkadaşlara açılma süreçleri, sosyal destek algıları, başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreçte olan deneyimleri ve gelecek planları anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmada başörtüsünü çıkarmış ya da henüz çıkarma sürecinde olan 11 kadın katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen veri yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verinin analizi sonucunda “Aile ve Çevre”, “Örtünme”, “Başörtüsü Çıkarma Kararını Vermek ve Çıkarmak”, “Aileye ve Arkadaşlara Açılma Eylemi”, “Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra” ve “Gelecek Planları” olmak üzere 6 üst düzey tema ortaya çıkmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, başörtüsünü çıkaran kadınların örtünme ve başörtüsü çıkarma sürecinde çeşitli travmatik olaylar ile karşılaştıklarını ve travma sonrası stres belirtileri gösterdiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Başörtüsü, Travmatik Stres, Travma, Aileye Açılma, Sosyal Destek

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu araştırmada amaçlanan, beliren yetişkinlik dönemindeki kadınların başörtüsü çıkarma deneyimleri ile ilgili derinlemesine bilgi edinmektir. Başörtüsü ve ruh sağlığı üzerine yapılan araştırmaların kısıtlılığı sebebiyle bu araştırma, literatürdeki boşluğu doldurması açasından önem taşımaktadır. Araştırmada cevap aranan sorular örtünme ve başörtüsü çıkarma deneyimi ile ilgilidir. Araştırmada derinlemesine cevap aranan sorular şunlardır: Başörtüsünü çıkarmak isteyen kadınlar için süreç nasıl ilerlemektedir? Başörtüsünü çıkarmak isteyen kadınların ailesine açılma süreci nasıldır? Ailenin değerleri başörtüsünü çıkarmak isteyen kadın için ne derecede etkilidir? Kadınların örtünme ve başörtüsü çıkarma motivasyonları nelerdir? Başörtüsünü çıkarma sürecini kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörler nelerdir? Aileye ve arkadaşlara açılma sürecini nasıl ilerler?

Araştırmada açılma kavramı uluslararası literatürde “disclosure” ve “coming out” olarak geçen, çoğunlukla LGBTİ bireylerin örneklem olduğu çalışmalarda kullanılan, cinsel yönelim ya da cinsel kimliğin aile ve arkadaşlar başta olmak üzere yakın çevre ile paylaşılması, kimliğin ortaya çıkarılması tanımını karşılayan kavramdır (Cass, 1979; Bosson, 2015). LGBTİ çalışmalarında açılmanın hayat boyu süren bir deneyim olduğu belirtilir (Mohr, 2003). Cinsel yönelim ve cinsel kimlik arasında fark olsa da cinsel kimliği ile ilgili ailesine açılan ve cinsel yönelimi ile ilgili ailesine açılan bireylerle yapılan çalışmalar incelendiğinde açılma deneyimlerinin birbiri ile benzer olduğu görülmektedir (Harris, 2016). Bunun sebebi, açılma kavramının bireyin kendisi ile ilgili sosyal yakın çevresinden yaşamı boyunca itinayla gizlediği bir gerçeği çevresiyle paylaşmasıdır. Başörtüsü çıkarma deneyimi de bu deneyimle benzerlik taşımaktadır. Bu sebeple, başörtüsü çıkarma kararı vermiş kadınların bu kararlarını sosyal yakın çevresi ile paylaşmasını tanımlayan kavram olarak açılma kavramı kullanılmıştır. Açılma deneyimi her birey için değişkenlik gösterir. Birey için kendini tanıma ve kabul etme süreçleri sebebiyle açılmak zorlayıcı bir deneyim olabilir (Kabacaoğlu, 2015). Öte yandan, yaşam doyum düzeyinde artış, duygusal rahatlama, özsaygı ve benlik algısında

olumlu değişiklikler ile birlikte bireyin yaşamında olumlu etkilere de sebep olabilir (Torres, 2021; Baiocco, 2018; Monroe, 2000).

Travma, bir olay veya olaylar dizisi olmak üzere, bireyin işlevselliği ve iyi oluş hali üzerinde kalıcı etkilerin oluşmasına sebep olur ve fiziksel ya da duygusal olarak gerçekleşebilir (Kimberg, 2019). Herman (1997) travmayı anlatırken uzamış travmadan ve ev içi tutsaklıktan bahseder. Güçlü olanın ev içerisindeki bireyler üzerinde tahakküm kurma isteği olarak açıklanan bu kavramda fiziksel, ekonomik, psikolojik zorlama görülür. Travma sonrası stres belirtileri dört ana grupta toplanır. Bunlar istemsiz olarak anı hatırlamak ve kabuslar görmek üzere *yeniden yaşantılama*; travmatik olay ile ilgili anılardan, mekanlardan ve kişilerden uzak durmak üzere *kaçınma*; irkilme tepkileri, odaklanma güçlüğü, uyku bozukluğu, öfke, kendine zarar verici davranışlar olmak üzere *aşırı uyarılmışlık*; olayın tamamını ya da bir kısmını hatırlayamamak, kendisini suçlayan düşünceler yaşamak üzere *bilişler ve duygudurumdaki olumsuz değişiklikler*dir (National Center for PTSD, 2010).

Alandaki ihtiyaç gözetilerek başörtüsü çıkarma deneyimini derinlemesine inceleyecek bu araştırma yürütülmüştür.

1.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Gelişimsel Dönemler ve Beliren Yetişkinlik Dönemi

Sanayileşmiş toplumlarda çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde belirli ritüellere ve kutlamalara rastlanır. Bu ritüeller dini, etnik, sosyal referanslara sahip olabilirler. Erginleme töreni olarak da adlandırılan bu törenlerle birlikte bireyler içinde yetiştikleri kültürün adetlerine uygun olarak çocukluk dönemini geride bıraktıklarını ilan ederler. İspanyol kültüründe kız çocuklarının 15. yaş günleri “quinceanera” ismiyle özel olarak kutlanır. Benzer şekilde Musevi kültüründe bar mitzvah ya da bat mitzvah olarak adlandırılan törenle kız ya da erkek çocuklarının çocukluk dönemini geride bıraktıklarını ilan edilir. Kültürlerde bu törenlerle benzer amaçları taşıyan törenler olsa da evrensel bir kuraldan söz etmek mümkün değildir

(Arnett, 2011). Kültürel anlamda olduğu gibi devletler arasında da ergenliğe ya da yetişkinliğe geçişte evrensel bir kural bulunmamaktadır. Devletler tarafından belirlenen yaşlarda ergenliğe geçen bireyler oy kullanabilir, evlenebilir, alkol satın alabilir, sürücü ehliyeti alabilir. Sanayileşmemiş toplumlarda ise ergenliğe geçiş dönemi çeşitli özel anlarla belirlenir. İşe başlamak ya da ailenin evinden ayrı yerde uyumak örnek verilebilir (Cohen, 1964).

Gelişim teorileri bireyleri çeşitli açılardan ele alarak oluşturulmuştur. Sosyal gelişimi, kişilik gelişimini, bilişsel gelişimi inceleyen teoriler vardır.

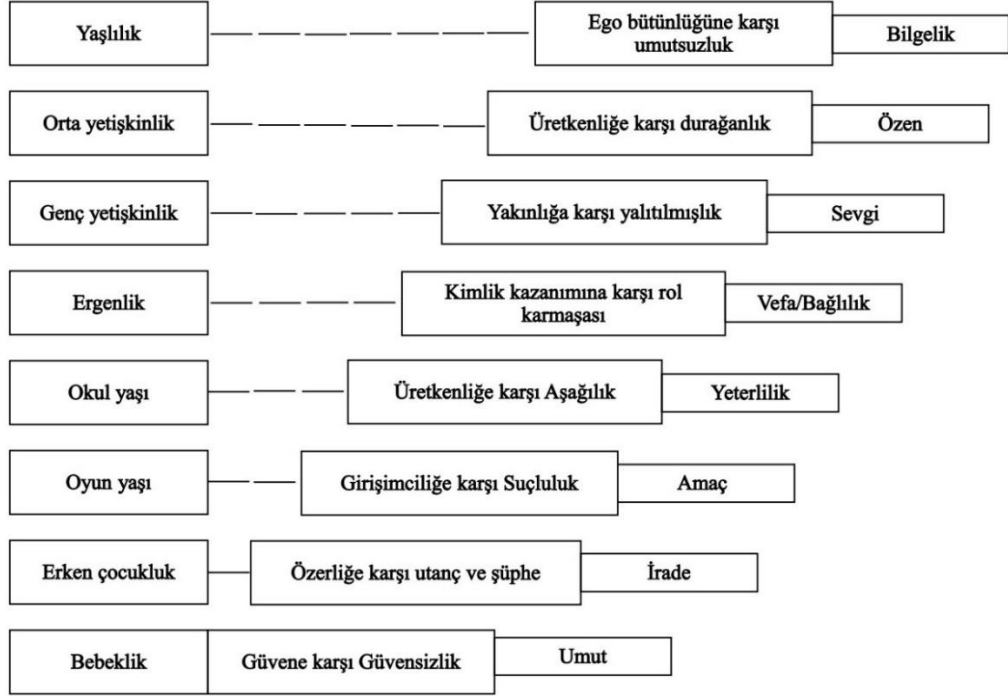
Psikanalitik yaklaşımlar ve teoriler, bireysel ihtiyaçlar ve toplumsal talepler arasındaki çatışmayı vurgulayarak teorilerini oluşturur. Psikanalitik yaklaşım, ergenlik dönemine ait sosyal gelişim ve kişilik gelişimindeki ana konuları belirler ve açıklar. Freud tarafından oluşturulan topografik model ve psikoseksüel gelişim kuramı insanın gelişimini tanımlamak, açıklamak ve anlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu model insan yaşamındaki çatışmalarla ilgili çıkarımlar ve tahminler yapmayı hedefler. Freud psikoseksüel gelişim teorisini iki temel öncüle dayandırır: genetik yaklaşım ve psikoseksüel evreler. Genetik yaklaşım ile erken çocukluk dönemi deneyimlerinin kişilik oluşumu üzerindeki etkisi vurgulanır. Psikoseksüel evrelerde ise doğumdan itibaren var olan seksüel enerjinin gelişim evrelerindeki rolü anlatılır (Hjelle, 1992). Psikoseksüel gelişim teorisine göre oral, anal, fallik, latent ve genital evre olmak üzere her bireyin gelişim süreci doğumdan ergenliğe kadar belirli evreleri yaşayarak ilerler. Her evre için bireysel ihtiyaçlar ve toplumsal beklentilerin karşı karşıya gelmesi ile oluşan ve çözülmesi beklenen çatışmalar yaşanır. Freud'un psikoseksüel gelişim evrelerinden beşinci ve sonuncu olarak adlandırdığı *genital dönem*, ergenlik döneminin başlangıcına karşılık gelir. Bu dönem ergenlik ve yetişkinlik dönemini kapsar (Freud, 1905). Psikoseksüel olgunluğa ulaşılan dönemdir. Kişilik gelişiminin de son dönemidir. Bedendeki biyokimyasal ve fizyolojik değişimler (kas kütesinin artması, sakalların oluşumu, regl olmak, hormonal değişimler vb.) ile uyarılabilirlik ortaya çıkar. Bu dönemde bireylerin erişkin ve sorumluluk sahibi ilişkiler kurması beklenir (Hjelle, 1992). Çalışmayı öğrenmek, hazzı ertelemek, sorumlu davranmak gibi toplumsal kurallara

uyabilme becerisinin kazanılması söz konusudur. Freud ayrıca ergenlik dönemini takiben yapılan evliliğin de kültürel bakış açısı ile birlikte genital evredeki sağlıklı uyumlanmayı temsil ettiğini belirtir (Arnett, 2011).

Erikson'un *psikososyal gelişim teorisi*, yaşam boyu gelişimi inceleyen, bireyin ölene kadar tüm yaşamını ayrıntılandığı bir teoridir. Freud'un topografik modelinden çoğunlukla egoya odaklanmış; id ve superegoyu daha az gündeme getirmiştir. Egonun gelişimi ve işlevlerini inceleyerek bireyin gelişimini açıklamaya çalışmıştır. Psikososyal Gelişim Teorisine göre bireyin davranışlarını ve işlevselliğinin temelini oluşturan egodur. Egonun görevi bireyin sosyal uyumunu sağlamak ve sosyal adaptasyon gelişimini tamamlamaktır. Egoyu kişiliğin özerk bir yapısı olarak tanımlar. Psikososyal gelişim kuramı, biyolojik ve sosyal etmenleri reddetmeden, aksine psikolojik fenomenlerin biyolojik, davranışsal, deneyimsel ve sosyal etmenler ile bütüncül şekilde anlaşılabilceğini belirtmiştir. Tüm gelişim dönemlerinde patolojik olana odaklanmak yerine "normal" ve "sağlıklı" varsayılan gelişimsel özelliklere odaklanır.

Psikososyal Gelişim Teorisi, bireyin tüm hayatını bütüncül bir şekilde ele alır. Gelişimsel özelliklerine göre sekiz dönemde incelediği insan yaşamının her dönemi bir çatışmanın oluşu ve bu çatışmanın çözümü üzerinden ilerler. Her bir psikososyal çatışma ve çatışmanın çözümü egonun işlevselliğini arttırır (Erikson, 1968).

Şekil 1: Gelişim Dönemleri (Hjelle, 1992)

Erikson ergenlik döneminde bireyin kimlik duygusunun gelişimini ve bunun önemini vurgular. Klinik içgörüyü bireyin kültürel arka planı ve geçmişin getirdikleri ile birleştirerek gelişimi anlamaya çalışır. Erikson, bireyin ebeveynleri ile olan ilişkisinin ve ebeveynlerinin de içinde yetiştiği tarihin ve kültürün özelliklerini göz önünde tutar. Psikoseksüel Gelişim Teorisi'nin ortaya attığı ebeveynin çocuğun kimliğinin gelişimi üzerindeki bireysel rolüne ek olarak, psikososyal gelişim kuramı psikotarihi bakış açısı ile de inceler (Arnett, 2011).

Kimlik, Erikson'un teorisinin tek gerçek yapısal bileşenidir. Ergenlik dönemi aşamasından yaşlılık dönemi aşamasına, özellikle de geç ergenlik dönemine doğru yaklaştıkça, çocukluk sonrasında ortaya çıkan çatışma ve çatışmanın çözümü olan kimlik kazanımına karşı rol karmaşası meydana gelir. İlk olarak geç ergenlikte oluşan kimlik yapısı, yetişkin yaşam döngüsü boyunca gelişimin çok önemli bir bileşenidir. Erken çocukluk kararları, ergenlikte kimlik gelişimi için iskele sağlar. Geçiş, çocuktan yetişkine, alıcıdan sağlayıcıyadır (Marcia, 2010).

Ergenlik dönemindeki bir bireyin kimliği ve içten gelen arzuları toplumda kabul edilmediği takdirde kimlik krizi yaşayacaktır. Ergenlik dönemindeki bir bireyin bu aşamadaki ihtiyacı kabul görmek ve toplumda kendine ait bir rolünün olmasıdır (Erikson, 1968).

Kimlik kazanımı geç ergenlik döneminde bireyin psikososyal gelişim süreci içerisinde çevresi, kültürü ve kendisinin etkileri ile bilinç ya da bilinçdışı düzeyinde yapılandırılarak gerçekleşir (Erikson, 1980). Bu süreçte dengesizliklerin olması beklenir. Her psikososyal gelişim evresinde deneyimlenmesi beklenen çatışmalar yaşadığı gibi, ek olarak iş kaybı, aşık olmak, aşk acısı çekmek, boşanmak, kayıp yaşamak, yas, emeklilik gibi örneklendirilebilecek bu dengesizlikler de yaşanır. Fakat her birey bu dengesizliklere aynı tepkiyi vermeyecektir. Geç ergenlik döneminden önceki psikososyal gelişim aşamalarındaki çatışmaları çözüme kavuşturamamış bireylerin geç ergenlik dönemi ve sonrasındaki bu dengesizlikleri yıkıcı etkilerle yaşamaları mümkündür (Kroger, 2007).

Erikson'un ortaya attığı ergenlik evresinde kimlik kazanımına karşı rol karmaşası çatışmasını temel alarak Marcia (1966) kimlik statüleri kavramını geliştirmiştir. Marcia'ya göre kimlik biçimlenmesinin iki anahtar noktası bulunur. Bu iki nokta kriz ve mutabakattır (Marcia, 1980). Var olan değerlerin yeni seçimlerle karşı karşıya kalındığında tekraren sınanması ve değerlendirilmesi ile birlikte yaşanan karar verme sürecini kriz olarak adlandırmıştır. Kriz birden bire ya da uzun süreli olarak ortaya çıkabilir. Birey karar verme sürecine aniden maruz kalabilir ya da aşamalı olarak uzun süre içerisinde sahip olduğu değerleri yeniden değerlendirme ve karar verme sürecini deneyimleyebilir. Krizin hemen ardından mutabakatın başlaması beklenir. Yeniden değerlendirme sürecinin sonunda bir role, değere, hedefe ya da fikre karşı mutabakat gerçekleşir (Marcia, 2010).

Arnett (2000) beliren yetişkinlik dönemini sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıkmış yeni bir dönem olarak açıklamıştır. Beliren yetişkinlik ya da geç ergenlik olarak adlandırılan dönem 18-30 yaşları arasını belirtir. Bu dönemde bireyin hayatında çokça değişim yaşanır. Bu değişimlerle birlikte birçok keşif yapılır. Birey bu dönemde hayatının devamındaki kendisi ile ilgili önemli kararlar alır (Arnett, 1998;

Rindfuss, 1991). Bireyin sorumlulukları artar. İstikrarsız ve keşfetme dönemi olarak açıklanan beliren yetişkinlik döneminde birey eğitime ihtiyaç duyduğunu düşünür; okul süresini uzatma eğilimi gösterebilir. İş aramak ve iş bulamamak birey için zorlayıcıdır, kendine güveninde sarsılma yaşayabilir. Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı erteler (Arnett, 2014). Bu dönemin içerisindeki bireyi ergen ya da yetişkin olarak adlandırmanın yeterli olmayacağını belirten Arnett, beliren yetişkinlik dönemi kavramını açıklamıştır (Arnett, 2001).

Arnett bu dönem üzerine çalışmalar yapan ilk araştırmacı değildir. Çeşitli bağlamlarda psikoloji, sosyoloji, antropoloji alanlarında beliren yetişkinlik dönemi ile ilgili araştırmalar yapılmıştır (Erikson, 1968; Keniston, 1971; Levinson, 1978). Arnett'in 18-30 yaş arasındaki bireylerle yaptığı bir araştırmada kendilerini yetişkin olarak tanımlayıp tanımlamadığını sorduğunda "hem evet hem hayır" yanıtının yüzde 60 oranında verilmesi de Arnett'in çalışmalarını destekler (Arnett, 2001).

Erikson (1968) ise bu gelişimsel dönemi uzamış ergenlik olarak adlandırmıştır. Öte yandan, Erikson'un uzamış ergenlik dönemi bir yaş aralığını belirtmekten ziyade gelişim dönemini kasteder. Bu sebeple Erikson'un uzamış ergenlik dönemi belirli bir yaş aralığını belirtmemektedir. Erikson bu dönemi sanayileşmiş toplumlarda genç yetişkinlerin toplum içerisindeki rollerini deneyerek toplumda kendilerine yer bulma imkanı olan bir dönem olarak açıklar (Erikson, 1968). Levinson'a göre uzamış ergenlik dönemindeki bir genç birey, hayatının düzenini kurma sürecinde aşkta ve işte çeşitli olasılıkları sıralarken önemli miktarda değişim ve istikrarsızlık yaşar (Levinson, 1978). Beliren yetişkinlik dönemindeki bireyler için sabit bir ikametleri olmadan, üniversiteden mezun olmadan, kariyer sahibi olmadan, evlenmeden veya en azından uzun süreli bir ilişki yaşamadan önce kendilerini yetişkin hissetmekte zorlanmalarının mümkün olduğunu belirtmiştir (Arnett, 2000).

Levinson (1978) bu dönemi yetişkinlik dönemi için acemilik dönemine benzetmiş ve acemilik dönemi (*novice phase*) olarak adlandırmıştır. 17-33 yaşlar arasını belirleyen Levinson'a göre, bu dönemde bireyin en önemli görevi hayatı için yeni bir düzen ayarlamaya çalışmak ve aynı zamanda istikrarlı bir düzene

uyumlanmasıdır. Bu dönemi başarı ile atlatıp kendine uyan düzeni hayatına adapte eden bireyin stres seviyesi daha az, kendine güveni daha fazla olacaktır.

Keniston (1971) gençlik dönemi ismi ile adlandırdığı bu dönemin ergenlik ve yetişkinlik dönemleri arasında yer alan kimlik denemeleri dönemi olduğunu söyler. Keniston'un bu dönemle ilgili çalışmaları bir yaş aralığını ve belirlenmiş özellikleri içermediğinden Erikson, Arnett ve Levinson'un çalışmalarına göre daha belirsiz ve muğlaktır.

1.1.2. Travma

1.1.2.1. Travma Çalışmalarının Tarihi

Travma kavramına edebiyat çalışmalarında dört bin yıldır rastlansa da Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'na Travma Sonrası Stres Bozukluğu olarak girmesi 1980 yılında gerçekleşmiştir (APA, 1980).

Herman (1997) "Travma ve İyileşme" kitabında travma tarihini 3 dönemde sınıflandırır. Travma kavramı 19. yüzyılın sonlarında ilk olarak histeri çalışmaları içerisinde ortaya çıkmıştır. Rahimden kaynaklandığı için yalnızca kadınlarda görüldüğü düşünülen ve anlaşılabilir belirtileri olması ile açıklanan histeri kavramı Jean-Martin Charcot tarafından ortaya atılmış, takip eden yıllar içerisinde tıp dünyasında kabul görmüştür. Edebiyat ve siyaset alanlarında da kendine yer edinen histeri kavramı, Pierre Janet ve Sigmund Freud tarafından incelenmiştir. İleriki yıllarda Freud'un çalışmalarında (1954) histeri belirtileri gösteren kadınlar aynı zamanda çocukluk dönemlerinde cinsel istismara maruz kaldığı görülmüştür. Travma çalışmalarında ikinci dönem Birinci Dünya Savaşı'nda bomba şoku (shell shock) ismi ile savaştan dönen askerlerde görülen yoğun çatışma sonrası oluşan belirtilerin incelenmesiyle başlamıştır (Myers, 1940). Bomba şoku yaşayan askerlerin ortak noktası ise uzun süre boyunca silahlı çatışmaya ve savaşa maruz kalmaları; yoğun çaresizlik duygusu yaşamaları; birçok ölüme tanık olmaları ve ölüm tehdidi altında olmalarıdır. Travma çalışmalarında üçüncü dönem ise 1970'li

yıllarda kadın özgürleşme hareketi ile başlamıştır (Herman, 1997). Kadınların maruz kaldığı travmatik olayların çoğunlukla ev içerisinde yaşanması ve mahrem kabul edilip paylaşılmaması gibi nedenler kadınların maruz kaldığı travmatik olayların kadın hareketleri tarafından dile getirilmesine değin akademik çalışmalarda yer almamıştır (Friedan, 1963; Norman, 2006). 1980 yılında ise Amerikan Psikiyatri Derneği (APA) tarafında Travma Sonrası Stres Bozukluğu tanı sınıfı ile DSM-III'te (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı) ilk kez yer almıştır (APA, 1980).

1.1.2.2. Travma Kavramı

Travma, bireyin fiziksel veya duygusal olarak deneyimlediği ve kişinin işlevselliği ve iyi oluş hâli üzerinde kalıcı etkilerin oluşmasına sebep olan bir olay ya da olaylar dizisi olarak tanımlanabilir (Kimberg, 2019).

Terr'e (1991) göre travma oluşma biçimine göre tip 1 ve tip 2 olarak sınıflandırılır. Tip 1 travmalar aniden, beklenmeden oluşan yıkıcı olaylardır. Tip 2 travmalar ise kronik devam eden, süregelen ve tekrarlayan biçimde oluşur. Tip 1 travmalara terör olayları, patlamalar, tekrarlamayan ve aniden oluşan fiziksel ve cinsel saldırılar, doğal afetler, kazalar örnek verilebilir. Tip 2 travmalara ise uzun süre devam eden ve tekrarlayan olaylar; cinsel saldırı ve istismar, ensest, maruz kalınan ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi ve dini baskı ya da sürekli olarak travmatik olaylara tanık olmak örnek verilebilir. Uzun süre devam eden ve tekrarlayan travmatik olaylar bireylerde hissizlik, disosiyasyon, bilişsel zorluklar, kişilerarası iletişimde zorluklar gibi belirtilerin ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Engel (1977) ruh sağlığı alanı tek yönlü bir yaklaşım yerine disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesine olanak sağlayan biyopsikososyal modeli geliştirmiştir. Biyopsikososyal model, fizyolojik sistemlerin hasta ve sağlıklı olmalarını bireyin içerisinde yer aldığı dış çevrenin boyutları ile ele alır. Dış çevre aile, topluluk, kültür ve toplum olarak açıklanabilir. Zihin ve bedenin birbirinden bağımsız incelendiği ruh sağlığı yaklaşımında bireyi anlamak için yetersiz kalmaktadır.

Herman (1997) çalışmalarında şiddetli, sürekli ve tekrarlayan kişilerarası tehditleri içeren travmatik olayları anlatırken tip 2 travmalara atıfta bulunur. Uzamış travmayı anlatırken ev içi tutsaklıktan bahseder. Ev içi tutsaklıkta bahsedilen baskıcı kontrol, çocuklar için bağıllık koşulu; kadınlar için ise fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik zorluk ile ilerleyebilir. Ev içi şiddette failin amacı yalnızca kendisine itaat eden bir kurban yaratmak değildir. Sadece itaat edilmesi fail için yeterli olmaz, fail aynı zamanda kurbandan beklediklerinin memnuniyetle ve isteyerek yapmasını da arzular (Herman, 1997). Örneğin, eşi tarafından cinsel istismara maruz kalan bir kadın yaşadığı evliliğin kaba olduğunu, eşinin kendisini malıymış gibi davrandığını ve isteklerinin önemsiz olduğunu dile getirir (Russel, 1990).

Root (1996) ise güçlü olanın güçsüzü hedef aldığı, süregelen, tekrarlayan ve karmaşık travmatik olayları sinsi travma olarak adlandırır. Sinsi travmalara örnek olarak cinsiyetçiliğe maruz kalmak, homofobiye maruz kalmak, dini baskıya maruz kalmak verilebilir. Aynı zamanda ev içi şiddet de sinsi travmaya bir örnektir. Ev içerisinde güçsüz olana yönelik tahakküm kurma girişimleri, ev içerisinde mahrem sayılması ve şiddet görenin destek almasının engellenmesi gibi sistematik olarak sosyal çevre ile bağların engellendiği, tahakküm kurma girişimleri sinsi travma olarak adlandırılır.

Aniden ve beklenmeyen biçimde oluşan travmatik olaylar sonrasında bireyler kendisi gibi değillermiş gibi hissedebilir; fakat sürekli ve tekrarlayan travmatik olaylar sonrasında bireyler kendilerini değişmiş gibi, eski haline geri dönememiş gibi hissedebilir veya hissizleşmiş ve kendiliği olduğu duygusunu kaybetmiş gibi düşünebilir (Herman, 1997).

1.1.2.3. Travma Sonrası Stres Belirtileri

Travmatik olaya doğrudan maruz kalmanın ortaya çıkardığı stres *travmatik stres* olarak tanımlanır (Yılmaz, 2007). Travmatik stres belirtileri 4 grupta toplanır. Bunlar, yeniden yaşantılama, kaçınma, aşırı uyarılmışlık ile bilişlerde ve duygudurumda olumsuz değişiklik belirtileridir (National Center for PTSD, 2010).

- i. *Yeniden yaşantılama* belirtileri arasında sıkıntı veren anıları istemsiz ve yineleyen bir şekilde hatırlamak, olaylar ile ilgili sıkıntılı ve yineleyen rüyalar görmek, o ana yeniden dönmüş ve o anı yeniden yaşıyormuş gibi hissetmek vardır.
- ii. *Kaçınma* belirtileri travmatik olayla ilgili, sıkıntı veren anılar, düşünceler, duygulardan ya da bunları uyandıran dış uyaranlardan (insanlar, mekanlar gibi) kaçınmak ve uzak durma çabaları olarak tanımlanır.
- iii. *Aşırı uyarılmışlık* belirtileri arasında her an tetikte olmak, abartılı irkilme tepkileri göstermek, odaklanma güçlükleri yaşamak, uyku bozukluğu, insanlara ya da nesnelere karşı saldırganlık ya da öfke patlamaları yaşamak, sakımsız davranışlar ya da kendine zarar veren davranışlarda bulunmak yer alır.
- iv. Travmatik olayların bir bölümünü anımsayamama; kendisi, başkaları ve dünya hakkında olumsuz inançlar; kendisini ve başkasını suçlayan düşünceler, önemli etkinliklere karşı ilgi ve katılımında belirgin azalma, başkalarına yabancılaşma ise *bilişler ve duygudurumdaki olumsuz değişikliklerin* arasında yer alır.

Travmatik olay maruziyeti sonrasında bireyin travmatik stres tepkilerinin bir süre sonra azalması beklenir (Bonanno, 2008). Öte yandan, bu herkes için mümkün olmamaktadır. Bu belirtilerin azalmadan veya artarak devam ettiği durumlarda bireyler travma sonrası stres bozukluğu geliştirebilirler (APA, 2013). Ek olarak birey, travma sonrası stres bozukluğu tanısı almak için tüm kriterleri sağlamasa bile hala önemli derecede travma sonrası stres belirtileri yaşamaya devam edebilir (Cohen ve diğerleri, 2016). Travma sonrası stres bozukluğu almak için gerekli olan dört travma sonrası stres belirti kriterlerini karşılamasa bile travma sonrası stres belirtisi yaşayan kişilerin toplum genelinde yaygın olduğu tahmin edilmekle birlikte raporlamada yetersizlik olduğu da tahmin edilir (Reisner, 2016).

Travmatik olaylar sonrasında kadınların travma sonrası stres belirtileri göstermesi erkelere kıyasla daha yaygındır (Feuer, 2001). Heath (1996) bunun sebepleri arasında yapılan çalışmaların travma sonrası stres belirtilerinin erkeklerdeki dışı

dönük ifade edilen belirtiler yerine kadınların içselleştiren belirtilerine odaklanması olduğunu belirtir; ergenlik dönemi öncesinde kız ve oğlan çocuklarının travma sonrası stres belirtileri arasında minimum fark vardır.

1.1.3. Başörtüsü

Başını örten kadınlar ile 2000’li yıllarda çokça araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar çoğunlukla 1978 yılında başörtüsünün kamuda yasaklanması (Akbulut, 2015) ve takip eden siyasi iklimle ilgilidir. Seküler ve İslamcı siyaset kutupları arasında yapılan araştırmalar literatüre sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi gibi çeşitli alanlarda bilgiler kazandırmıştır. Öte yandan, 2000’li yıllardan bugüne kadar yapılmış araştırmalar incelendiğinde başörtülü kadınları birey olarak ele alan ve başörtülü kadınlar ve ruh sağlığını inceleyen araştırma sayısının çok az olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra, başörtüsünü çıkaran kadınlar ile ilgili kısıtlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır ve başörtüsünü çıkaran kadınlar ve ruh sağlığı üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu alanyazın taraması, başörtüsü kavramının kültürel arka planını açıklamak amacıyla yapılmıştır.

Başörtüsünün kamuda gündeme gelmesi 1960’lardan sonraya denk düşer. Bu dönemde resmi kurumlarda çalışan kadınlardan az sayıda başörtüsü kullananlar ile birlikte kamuda başörtüsü tartışılmaya başlamıştır. 1960’lı yıllarda başörtülü kadın öğrencinin mezuniyet töreninde ödül almasına izin verilmemesi (Saktanber ve Çorbacıoğlu, 2008), başörtülü kadın öğrencinin üniversitede derse alınmaması (Aksoy, 2005) gibi keyfi ve yasada yeri olmayan münferit kısıtlamalar başlamıştır. Devam eden siyasi iklimde 1978 yılında ilk kez başörtüsü kamu çalışanlarını kapsayan yasada başörtüsü yasaklanmıştır (Akboğa, 2020).

1970’lerin sonlarında kırdan kente düzensiz göç süreci başlamıştır. Gecekondulaşma ve kente uyum sağlayamama gibi sonuçları olan bu süreç, arabesk kültürünün ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Müzik kültürünü de oldukça etkileyen bu süreçte Batı enstrümanları ile yapılan ve Orta Doğu ezgilerinden oluşan arabesk müzik popülerleşmiştir. Büyükşehirlerin göç alan semtlerinde

başlayan arabesk müzik yalnızca başladığı semtlerde değil televizyon ile birlikte merkeze de ulaşmıştır. Dönemin ihtiyaçları ile birlikte toplumun kabul ettiği, sevdiği ve dinlediği bir müzik haline gelmiş ve hızlıca yayılmıştır (Özbek, 1999). Batı'ya ve Doğu'ya ait olmayan, fakat iki kültürün sentezi ile oluşan bu yeni kültür Türkiye'nin sivilleşmesi ve kültürel anlamda özgürleşmesi anlamında önemli bir örnektir (Göle, 1999). Toplumdaki kültürel değişikliklerle birlikte siyasette de takip eden değişimler yaşanmıştır. Arabesk kültür, dönemin sağ partilerinde kendisine yer edinmiştir. Dünyevi zevkleri vurgulayan, kendisine özgü yeni eğlence biçimlerini yaratan arabesk kültürü; ilerleyen yıllarda kamusal ahlakı vurgulayacak olan İslami değerlere bağlı siyasetin karşısında duracağı bir kültüre dönüşecektir. Böylece 1980lerde İslami değerlere bağlı siyaset arabesk yerine seçkinliği tercih etmiştir. Yeni Müslüman ve aydın kimliği oluşturulmuştur. İslami değerlere bağlı olan ve batılı eğitim alan Müslüman aydın kimliğinde kadınlar da yer edinmeye başlamıştır. Böylece başörtülü kadınların üniversitelerde görünürlüğü artmıştır (Göle, 1999).

Başörtüsünün 1978 yılında kamu çalışanları için, 1981'de öğretmen ve öğrencileri için yasaklanmasının ardından (Aksoy, 2005) başörtüsü siyasette yer almaya başlamıştır. Başörtüsünün bağlanma açısından çeşitleri, başörtülü kadınların kıyafetleri gibi birçok konu devletin ve siyasetin konuştuğu bir alan olmuştur. Omuzları kapatan başörtüsü aşırı görülürken (Aksoy, 2005) tülbent ve arkadan bağlanarak kullanılan başörtüsünün Anadolu kültüründe yeri olduğu ve kabul edilebilir olduğu gibi söylemler ortaya çıkmıştır (Aksu, 2007). Müslüman kadının baş örtüp örtmemesi ile ilgili, baş örtmeyen kadının Müslümanlığı ile ilgili birçok değerlendirme yapılmıştır (Çelik Wiltse, 2008). Bu dönemlerde türban kelimesi de kullanılmaya başlanmıştır. Türban kelimesi ile kullanılarak başörtüsü ve türbanın aslında birbirlerinden farklı olduğu, başörtüsünün Anadolu kültüründe yeri varken türbanın kültürde yeri olmadığını ve siyasi bir imge olduğunu savunulmuştur (Gürbüz, 2009). Ayrıca başörtüsünün modern olmadığı, başörtülü kadınların gerici, baskı altında, eğitimsiz oldukları gibi söylemler oluşmuştur (Akbulut, 2015). Siyasette üretilen ve günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan bu söylemler, kadınların tercihlerinin ve fikirlerinin doğru olup olmadığının değerlendirildiği,

önemsizleştiği ve yok sayılıp yasaklandığı bir ortamı oluşturmuştur. Bu sırada kadınlar kamuda çalışmak ya da üniversitede derslere devam etmek için başörtülerini çıkarmak zorunda kalmışlar; peruk ve şapka kullanarak saçlarını gizlemeye çalışmışlardır (Seggie, 2010). Özellikle başörtülü kadınlara makbul olma sorumluluğu, görevi ve rolü yüklenmiştir. Zıt görüşlerin birbirleri ile çatışmaları arasında kadının bedeni, kıyafeti ve davranışları siyaset aracılığı ile tartışılmaya açık hale getirilmiştir (Tajali, 2014).

Seggie (2010) başörtüsü yasağı olduğu zamanlarda üniversite öğrencisi olan kadınlar ile kimlik üzerine araştırma yapmıştır. 30 üniversite öğrencisi kadının katılımı ile yürütülen araştırmadaki tüm kadınlar kampüse girerken peruk veya şapka takmak ya da başörtüsünü çıkartmak zorunda olan kadınlardır. Araştırma nitel yöntemle tasarlanmıştır. Araştırma sonucu edinilen bulgular 3 ana başlık altında toplanmıştır. Birinci ana başlık olan başörtüsü yasağının, kadınların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma kimlikleri üzerindeki etkileri ise 3 alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar (1) toplum içerisinde kabul edilmeyen ve istenmeyen bireyler oldukları düşünceleri; (2) özgür olamama, hürriyetin kısıtlanması ve engellenmişlik düşünceleri; (3) vatandaş olmanın politikleştirilmesidir. İkinci ana başlık Müslüman olma kimliği üzerindeki etkileridir. Bunlar (1) inançları gereğinin dışında hareket etmeye zorlanmaya bağlı olarak gelişen suçluluk, ikilem ve korku duyguları; (2) Müslüman kimliğini kaybetmeye dair endişeler; (3) başörtüsünü çıkarmaktan daha fazlasını yapmaya yönelik korku; (4) iş hayatında da başörtüsünü çıkarması gerekeceği endişesi; (5) yeni Müslüman kimliğidir. Son ana başlık olan kadın kimliği üzerindeki etkileri ise 5 alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar (1) yasal düzenlemenin yalnızca kadınlara yönelik olması sebebiyle cinsiyet arasında ayrıma maruz kalmak; (2) kadın olmaya yönelik tehdit; (3) çirkin hissetmek; (4) başörtüsüzken çıplak hissetmek ve (5) edilgen hissetmektir.

2008 yılında üniversite öğrencilerinin kampüslere başörtüsü ile girmelerini engelleyecek yasanın değişmesine yönelik yasa tasarısı hazırlanmıştır. YÖK'ün başörtüsü yasağını kaldırması ise 2010'da olmuştur (Akboğa, 2020). İlerleyen yıllarda ise milletvekili kadınlar, öğretmen kadınlar, kamuda çalışan kadınların

başörtüsünün yasaklanması kaldırılmış, kız öğrencilerin de okula ve derse başörtülü girmelerini engelleyen yasak kaldırılmıştır (Akbulut, 2015). Kadınların başörtüsü yasağının kaldırılmasının ardından kamuda ve üniversitelerde görünürlüğü artmıştır. Öte yandan, kadın bedeninin 1980’li yıllardan beri başörtüsü yasağı ile siyasileştirilmesinin ve karşıt görüşlü ideolojilerin güç mücadelesinin kadın bedeni üzerindeki yansımaları başörtüsü yasağının kaldırılması ile birlikte son bulmadığı iddia edilebilir. Kırdan kente göç ile başlayan süreçte başörtüsü yasağının kaldırılması da yer almıştır. Başörtüsü yasağının kalkması ve kadınların üniversiteye girerken ve kamuda çalışırken başörtülerini çıkartmak zorunda olmamaları sosyoekonomik değişimin parçası olmaya başlamıştır.

Başörtüsü ve başörtülü kadınlar hakkında üretilen söylemler başörtüsü yasağının kaldırılması ile son bulmamıştır. Söylemler ötekiyi oluşturmak için kullanılan güçlü araçlardır (Said, 1979). Başörtü ve başörtülü kadınlar hakkında üretilen söylemler de siyaset içerisinde ötekiyi oluşturmak ve ideolojiyi güçlendirmek için kullanılmaya devam edilmiştir. Makbul başörtülü kadın imgesi her ideoloji için tekrar üretilmektedir. Başörtülü kadına yüklenen anlamlarda değişiklik olmuştur. Toplumda başörtülü kadınlardan beklentiler değişmiştir. Başörtüsünü bağlama biçimi, kıyafet tercihi, sigara içmesi, bulunduğu mekanlar gibi başörtülü kadının davranışları ve düşünceleri hakkında pek çok söylem kullanılır (Cebeci, 2021). Başörtülü kadın kimliğindeki bu değişimle birlikte kadınların rolleri, üzerindeki baskılar artmıştır.

Öte yandan, başörtülü kadınlara yüklenen muhafazakar tanıma dâhil olma, bu kimliği taşıma ve aktivizmini yapma beklentisi muhafazakar erkeklerle aynı biçimde kendisini göstermez. Başörtülü kadınların ne kadar örtülü olması, davranışları, ses tonları, kıyafetleri, görünüşleri, makyaj tercihleri aile, toplum ve siyasi söylemlerle şekillendirilmeye çalışırken ve eleştirilip değerlendirmeye alınırken; muhafazakar erkeklerden bu kadar beklentiye girilmez (Kaya Osmanbaşoğlu, 2018). Fakat erkeklerden beklenmeyip kadınlardan beklenen roller ve sorumluluklar başörtülü kadınların adaletsizlik güçlendirir, kendilerini

yalnızlaşmış ve büyük sorumluluk altında kişiliklerini kaybetmiş tektipleşmiş ve bireysellikten uzaklaşmış hissettirir (Kaya, 2019).

1.1.4. Açılma ve Sosyal Destek

Açılma kavramı uluslararası literatürde “coming out” ya da “disclosure” gibi kelimeler ile ifade edilir. Dışarı çıkmak, açığa çıkmak, ortaya çıkmak, görünür olmak gibi anlamlara da gelen bu kelimeler çoğunlukla LGBTİ bireylerin cinsel kimliklerini ya da cinsel yönelimlerinin kendi sosyal çevrelerinde paylaşmalarını ifade etmek için kullanılır (Cass, 1979; Bosson, 2015).

Açılmak, kavram olarak ele alındığında tek ve ortak bir anlam yüklemek mümkün olmaz. LGBTİ bireylerin cinsel kimlik ve yönelimleri ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde açılmayı tanımlarken cinsel kimlik ve yönelimin dışarıya açıklanması gerekliliği tek başına yer almaz. Kendi cinsel kimliğini ve/veya yönelimini tanıma, kabul etme ve onaylama süreci de açılmanın bir parçasıdır (Guittar, 2014). Açılmak tek bir adım yerine birçok adımdan oluşan ve bireyin kendisine ait, biricik bir deneyimdir.

LGBTİ bireylerin açılma deneyimleri incelendiğinde trans bireylerin açılma deneyimleri ile LGB bireylerin açılma deneyimlerinin birbirine oldukça benzer olduğu görülür (Harris, 2016). Aslında trans olmak deneyimi ve lezbiyen, gey ya da biseksüel olma deneyimi birbirinden oldukça farklıdır. Fakat açılma kavramının doğası gereği açığa çıkarılanın içeriği değişse bile “açılmak” deneyiminde benzerlikler olması doğaldır.

Açılma süreci birey için zorlayıcı olabilir. Kendini tanıma, kabul etme ve onaylama süreci de dâhil olmak üzere açılma süreci içerisinde birey zorlayıcı duygular yaşayabilir ve kendisini stresli hissedebilir (Kabacaoğlu, 2015).

Alanyazın çalışmaları incelendiğinde, bireyin cinsel yönelim ve/veya kimliğini yakın sosyal çevresine açılmasının yaşam doyum düzeyini arttırdığı (Torres, 2021), özsaygısını olumlu yönde etkilediği ve benlik algısını gelişimine olumlu yönde

destek olduğu (Baiocco, 2018; Bybee, 2019) ve duygusal rahatlama sağladığı (Monroe, 2000) araştırma bulguları görülmüştür. Öte yandan, açılma eyleminde olumsuz tepkiler ile karşılaşıldığı ve yakın sosyal çevreden desteğin sağlanamadığı koşullarda açılma deneyiminin ruhsal ve fiziksel getirileri de farklı olmaktadır. Hakaret ve şiddet, reddedilme, tehdit edilme gibi olumsuz tepkiler açılan bireyde kendine saygı ve kendini beğenme düzeyinde azalma (Legate, 2011), kimlikten hoşnutsuzluk ve sosyal kaçınmaya sebep olabilir (Wagner, 2013).

Açılma sürecinde ailenin ve yakın sosyal çevrenin tepkileri değişkenlik gösterir. Kimi aileler kabul edici, destekleyici bir tutum sergilerken diğerleri reddetme, yok sayma ya da şiddete maruz bırakma gibi davranışlar sergileyebilir (Price, 2019; Tamashiro, 2015). Aile bireylerinin açılan kişiye verdikleri tepkiyi geniş bir yelpaze üzerinde değişkenlik gösterir. Etkileyenlerden en önemlisi kültürdür. Toplulukçu ve muhafazakar değerlere sahip ailelerin olumsuz tepkiler vermesi daha muhtemeldir (Katz-Wise, 2016). Örneğin, ailelerine açılan LGBTİ bireylerin deneyimleri araştırıldığında azınlık olan siyahi ya da Latin Amerikalı ailelerin daha olumsuz tutum ile yaklaştığı bulunmuştur (Corrales, 2019). Ayrıca aile bireyinin duyguları ve bilişsel uyumsuzluğu da vereceği tepkiyi belirleyecek etkenlerden birisi olacaktır. ocuğuna karşı hissettiği olumlu duygulara karşın çocuğun açıldığı konuya (LGBTİ, başörtüsü vb.) ilişkin olumsuz bakış açısı bilişsel uyumsuzluğa sebep olabilir (Conley, 2011). Bireyin açılma eylemi aynı zamanda ailenin de bir değişim geçirmesi gerektiği anlamına gelecektir. Aile bireyinin de LGBTİ bireyin annesi ya da babası olma yeni kimliğine uyum sağlaması gerekecektir (Grafsky, 2014).

Sosyal yakın çevrenin tepkileri de açılma deneyiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Ergenlik ve beliren yetişkinlik döneminde açılan kişiler çoğunlukla ailelerinden önce arkadaşlarına açılırlar (Beals, 2006). Arkadaşlık ilişkisinin aynı zamanda bir sosyal destek mekanizması olduğu göz önünde bulundurularak açılan bireyin sosyal yakın çevresinden alacağı tepkiler deneyimi için belirleyici olabilir. Gelen olumlu tepkiler bireyi sosyal kaçınmadan koruyacak ve psikolojik destek sağlayacaktır. Frost ve Meyer'in (2009) alışmasında sosyal yakın çevreden

görülen kabul edici ve destekleyici tutumun açılmanın birey üzerindeki etkilerini belirlemede ailenin tepkilerinden de önemli olduğunu bulmuştur. Sosyal yakın çevreden alınacak destekleyici tutum ve davranışlar bireyin stres seviyesini azaltıp duygusal rahatlama sağlamasına destek olmaktadır.

BÖLÜM 2

METODOLOJİ

2.1. YÖNTEM

Bu araştırma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Veri toplama yöntemi olarak katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler düzenlenmiştir. Nitel veri içerik analizi ile çözümlenmiş; nitel araştırma tekniği olarak fenomenolojik analiz kullanılmıştır.

Araştırma deseni olarak nitel yöntemin tercih edilmesinin en büyük sebebi, nitel yöntem ile birlikte araştırmaya dahil olan katılımcıların deneyimlerinin biricikliğini ve tüm yönlerini paylaşabilmelerine imkan sağlanmasıdır (Freedman, 2008). Ayrıca nitel yöntem, araştırmacıya katılımcıların günlük yaşamlarında belirli konulara nasıl anlam yüklediklerini görmesine de izin vermektedir (Berg, 2017).

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Etik Kurulu'nun onay ile birlikte araştırma için gönüllü katılımcı arandığı bilgisi ile duyuruya çıkmıştır. Facebook, Twitter gibi kullanıcıların birbirleri ile etkileşimde olduğu çeşitli uygulamalarda; sosyal gruplarda araştırmanın duyurusu paylaşılmıştır. Ayrıca, başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimlerini paylaştığı Yalnız Yürümeyeceksin platformundan paylaşım desteği alınmıştır. Araştırma katılımcıları (1) araştırmacının kişisel ve profesyonel olarak iletişimde olduğu kişilerden, (2) katılımcıların iletişimde olduğu diğer kişilerden, (3) başörtüsünü çıkaran kadınların paylaşım yaptığı çeşitli platformlar ve sosyal medya kanallarından iletişime geçilen kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın potansiyel katılımcılarına erişmek için tercih edilen bu yöntem amaçlı örnekleme ve kartopu örnekleme yapılmasına olanak tanımıştır. Bu yöntem ile birlikte, katılımcıların araştırmaya ve araştırmacıya güveni gözetilmiştir.

Duyuruda yer alan link aracılığı ile araştırmanın konusu, özet bilgileri, araştırmaya katılım şartları yer alan açıklama (EK-1) katılımcıya sunulmuştur. Açıklamayı okuyan katılımcılar araştırmaya katılmayı kabul ettiği takdirde Bilgilendirilmiş Onam Formu'nu doldurmuştur. Araştırmayı katılmak için gönüllü olan ve Bilgilendirilmiş Onam Formu'nu dolduran katılımcılar adı ve soyadı, cep telefonu numarası ve e-posta adresi olmak üzere iletişim bilgileri, araştırmacının kendileri

ile iletişime geçeceği araç tercihlerini cep telefonu numarası ya da e-posta adresi olmak üzere işaretlemişlerdir.

Araştırmaya çağrı duyurusunu çeşitli platformların da paylaşımları ile birlikte 68 kişi yanıtlamıştır. Bu kişiler arasından koşulları sağlayan kişilerle iletişime geçilmiştir. Görüşmeler devam ederken temalar ve kategoriler oluşturulmuştur. Temalar tekrarlanana kadar yeni katılımcılar ile görüşülmeye devam edilmiştir. Veri toplama aşamasının sonunda toplam 15 kişi ile görüşme yapılmak üzere haberleşilmiş; 11 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

2.2. KATILIMCILAR

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların gerekli özellikleri:

- kadın olmak,
- beliren yetişkinlik dönemi olarak adlandırılan 18-30 yaşları arasında olmak,
- başörtüsünü çıkarmış ya da çıkarma sürecinde olmaktır.

Katılımcıların örtünme yaşları araştırmaya katılma kriteri olarak belirlenmemiştir.

Örtünme motivasyonları kriter olarak belirlenmemiştir. Başörtülerini kendi istekleri ya da ailelerinin veya bir başka kişinin yönlendirmesi veya baskısı ile kullanmaya başlamaları araştırmaya katılmayı etkileyen bir kriter değildir.

Başörtüsünü çıkarmış ya da çıkarma sürecinde olmak kriterinin özellikle vurgulanmasının sebebi başörtüsünü çıkarma eylemini henüz tamamlamamış olma ihtimalidir. Yani ailesine açılmış fakat henüz başörtüsünü çıkarmamış katılımcılar da araştırmaya dahil edilmiştir. Aynı minvalde, başörtüsünü çıkarmış fakat ailesine açılmamış katılımcılar da araştırmaya dahil edilmiştir. Ailesi ile yaşamayan bir katılımcının başörtüsünü çıkardığını aile ya da çevresindeki insanlardan gizliyor olması ya da henüz açıklamamış olması da araştırmaya katılım için gerekli bir kriter olarak belirlenmemiştir.

Araştırmaya katılmak isteyen kişiler için hazırlanan formu 68 kişi doldurmuştur. Form ile birlikte duyuruya çıkıldıktan sonra gelen yanıtlarla birlikte görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Tekrar edilen temalar elde edildiğinde görüşmeler tamamlanmıştır. Veri toplama süreci sonunda 68 kişiden 16'sı ile iletişime geçilmiştir. Bu kişilerden 1 tanesi araştırma kriterlerini karşılamadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir. Diğer 15 kişi ile tercih ettiği yöntem ile iletişime geçmek için mail ya da telefon aracılığı ile ulaşılmıştır. 15 kişiden 4 tanesi ise yanıt vermediğinden derinlemesine görüşmeye dahil olmamıştır.

Araştırmaya katılan 11 kişi de derinlemesine görüşmenin tamamına katılmıştır. Bu kişiler 19 ile 29 yaşları arasındadır. 1 katılımcı lise öğrenimine devam etmektedir, 1 katılımcı lise mezunudur, 5 katılımcı lisans öğrencisi, 2 katılımcı lisans mezunu, 1 katılımcı yüksek lisans mezunu ve 1 katılımcı ise doktora öğrencisidir.

Katılımcılardan 6'sı düzenli bir işte çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan kişilerin medeni durumları da demografik bilgilere dahil edilmiştir. Katılımcılardan 8'i bekar, 2'si boşanmış ve 1'i evlidir.

Katılımcıların tamamı araştırmanın yapıldığı esnada büyük şehirlerde yaşamaktadır. Bir katılımcı ise yurt dışında yaşamaktadır. Bu şehirler Kocaeli, Bursa, İstanbul, Ankara ve Londra'dır.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Öğrenim Durumu	Medeni Hali	Yaşadığı Şehir	Kardeş Sayısı	İş Durumu	Aile ile Yaşama
Katılımcı 1	21	Lisans (Devam ediyor)	Bekar	İstanbul	5	Çalışmıyor	Hayır
Katılımcı 2	23	Lisans (Mezun)	Bekar	İstanbul	3	Çalışıyor	Hayır
Katılımcı 3	29	Lisans (Mezun)	Boşanmış	Bursa	1	Çalışıyor	Evet
Katılımcı 4	27	Yüksek Lisans (Mezun)	Bekar	Londra	3	Çalışıyor	Hayır
Katılımcı 5	30	Doktora (Devam ediyor)	Boşanmış	İstanbul	2	Çalışıyor	Hayır
Katılımcı 6	19	Lise (Mezun)	Bekar	İstanbul	3	Çalışıyor	Evet
Katılımcı 7	21	Lisans (Devam ediyor)	Bekar	Ankara	2	Çalışmıyor	Evet
Katılımcı 8	19	Lisans (Devam ediyor)	Bekar	Kocaeli	3	Çalışmıyor	Evet
Katılımcı 9	23	Lisans (Devam ediyor)	Bekar	Ankara	2	Çalışmıyor	Evet
Katılımcı 10	21	Lise (Devam ediyor)	Bekar	İstanbul	4	Çalışıyor	Hayır
Katılımcı 11	27	Lisans (Mezun)	Evli	Kocaeli	2	Çalışmıyor	Evet

2.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmaya katılan 11 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler online olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin uzaktan gerçekleştirilmesinin sebepleri (1) araştırmanın COVID-19 salgını esnasında yürütülmesi ve yüz yüze görüşme yapmanın katılımcı ve araştırmacı için tehlike oluşturması, (2) uzaktan bağlanarak yapılan görüşmeler sayesinde daha geniş bir örnekleme ulaşılabilme olanağına erişilmesidir. Online platformlar aracılığı ile yapılan görüşmelerde 5 farklı şehirde ve iki farklı ülkede yaşayan başörtüsünü çıkarmış bireylere erişilmiştir.

Derinlemesine görüşme esnasında katılımcıların kendilerini güvende hissetmeleri için görüşmelerden önce araştırmacının görüşme yapacağı ortamda araştırmacıdan başka bir kişinin olmayacağı bilgisi verilmiş ve sonrasında randevu oluşturulmuştur. Görüşme saati belirlenirken katılımcının görüşme esnasında gizliliği gözetilmiştir.

Görüşmeler boyunca ses kayıtları alınmıştır. Araştırmanın gizliliği açısından ses kayıtları internet bağlantısı olmayan bir cihaz ile ayrıca alınmıştır. Ses kaydı dosyası internete bağlı bir bilgisayara yüklenmemiştir. Ses kayıtları deşifre edilirken araştırmaya katılan kişilerin kimlik bilgileri sayılar ile şifrelenmiştir. Verinin analizi sonrasında ses kayıtları imha edilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerin süreleri katılımcılar arasında farklılık olmak üzere 60 dakika ve 130 dakika arasındadır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmede kullanılacak soru bataryası pilot görüşmeden önce hazırlanmıştır. Soru bataryası (EK-2) pilot görüşme sonrasında yarı yapılandırılmış düzende tekrar düzenlenmiştir. Görüşmede kullanılacak sorularda katılımcıların kullandığı kavramların kullanılmasına dikkat edilmiştir. Örneğin, “örtünmek” yerine başörtüsü takmak ya da başörtüsü kullanmaya başlamak; “başörtüsünü çıkarmak” yerine açılmak kullanılması tercih edilmiştir.

Görüşmelere demografik sorular ile başlanmıştır. Sonrasında açık uçlu sorular ile katılımcının deneyimini anlatması teşvik edilmiştir. Her görüşmede katılımcılara (1) büyüdüğü çevre, (2) örtünme deneyimi, (3) başörtüyü çıkarma deneyimi ile ilgili

sorular yöneltmiştir. Araştırmanın gerektirdiği sorular katılımcıyı yönlendirmeden sorulmuştur.

2.4. ANALİZ

Felsefi bir akım olan fenomenoloji, Husserl tarafından 20. yüzyılın başlarında ortaya atılmıştır. Aslında fenomenoloji yorumlanmamış deneyimler ve “şey”lerin özüne dikkat kesilen bir metodolojidir (Landgrebe, 2021). Husserl (2012) nesnenin dış dünyadan bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini ve yorumlanamayacağını belirtir. Yaşanan deneyimler bilginin kaynağıdır. Bu felsefi akım ve yöntem nitel araştırmaların yaklaşımının da temelini oluşturur.

Yorumlayıcı fenomenolojik analiz, insanların çevre ile etkileşimlerinde deneyimlerine yükledikleri anlamları araştırır (Smith, 1999). Bu araştırmada elde edilen veri yorumlayıcı fenomenolojik analiz ile analiz edilmiştir. Araştırmada katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılarak deneyimlerine erişebilmek ve deneyimleri geniş bir yelpazede açıklayabilmek hedeflenmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonrasında elde edilen ses kayıtları bilgisayarda yazıya dökülerek el ile yazılmıştır. Ses kayıtları yazıya çevrilirken katılımcıların ses tonu, duraklamaları, dil sürçmeleri, jest ve mimikleri, ağlamak ya da gülmek gibi verdikleri duygusal tepkiler konuşurken dikkatlerinin dağıldığı konular gibi ayrıntılar ile birlikte not edilmiştir (Biggerstaff, 2008). MAXQDA 2021 programı ile analiz edilmiştir. Veride belirlenen, tekrar eden tüm konular incelenmiş ve ayrıştırılmıştır. Tekrar eden kodlar birlikte sınıflandırma yapılmış ve birinci ve ikinci düzey alt temalar ile temalar ortaya çıkıp belirlenene kadar veri incelenmiştir.

2.5. REFLEKSİY

Çalışmanın bu bölümü araştırmacının araştırmaya yaklaşımı, konuyu belirlemesi ve araştırmayı yürütme sürecindeki duygu ve düşüncelerine ayrılmıştır.

Bu araştırma ile ilgili ilk tutumum tez konusunu belirleme sürecimde yaşadığım kararsızlık oldu. Başörtüsü konusu ve başörtüsünü çıkaran kadınlarla yapacağım araştırmada literatürdeki eksiklik ve bunun araştırmayı olumsuz etkilemesi çekincesinin yanı sıra kendimi ifade ederken hata yapmam ya da araştırmanın yanlış anlaşılması, çarpıtılması gibi çekincelerim de vardı. Öte yandan, başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimlerini okumak, bana bu araştırmadan uzakta kalamayacağımı fark ettirdi. Öğrendiklerini ve bildiklerini sorgulayan, kendisini arama cesaretleri gösteren insanlar benim için her zaman ilham verici olmuşlardır. Başörtüsünü çıkaran kadınların internet üzerinden yaptıkları paylaşımlar ve birbirlerini desteklemeleri, benim de o dönemde ihtiyacım olan sosyal desteği sağladı ve bu konu ile çalışmaya başladım. Görüşmeler esnasında araştırmaya katılan kadınlar ile hikâyemiz aynı olmasa da duygularımızın benzediği zamanlarda zaman zaman zorlandığım oldu. Çünkü görüşmelerde anlatılan her başörtüsü çıkarma deneyimi aynı zamanda kadınların günlük hayatta birçok farklı konuda karşılaşabileceği engellenme, yok sayılma, önemsenmeme, küçük görülme gibi deneyimleri içermekteydi. Bu zorlayıcı deneyimler kimi zaman aile içerisinde, kimi zaman okulda, kimi zaman da iş hayatında karşıma çıkmaktaydı. Öte yandan, görüşmelerde karşımdaki kişiler ne istediğini bilen ve bunun için çaba göstermiş ya da gösteren kişilerdi.

BÖLÜM 3

BULGULAR

11 katılımcı ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veri yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. İkinci düzey alt tema sayısı 71 olarak belirlenmiştir. Birinci düzey alt tema sayısı 26'dır ve 6 temaya ulaşılmıştır.

Temalar ve alt temalar katılımcıların derinlemesine görüşmelerde yaptığı paylaşımlar ile birlikte ayrıntılı bir biçimde bu bölümde açıklanacaktır. Ayrıca derinlemesine görüşmeler esnasında katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorulara da yer verilecektir.

Tablo 2: Üst Düzey ve Alt Düzey Temalar

3.1. Aile ve Çevre
3.1.1. Ailenin Değerleri ve Başörtüsüne Bakışı
3.1.1.1. Muhafazakar Dindar Aile Yapısı
3.1.1.2. Ailenin Başörtülü Olmayan Kadınlara Olumsuz Yaklaşımı
3.1.2. Aileye Bağlılık ve Aileye Verilen Önem
3.1.3. Ailenin Diğerlerine Karşı Yaklaşımı
3.1.3.1. İzole Aile Yapısı ve Kötü Görülen Ötekiler
3.1.3.2. Ailenin İnsanlar Ne Der Kaygısına Maruz Kalmak
3.1.4. Ailenin Zaman İçindeki Değişimi
3.2. Örtünme
3.2.1. Örtünme Kararını Etkileyen Faktörler
3.2.1.1. Teşvik Edilmek
3.2.1.2. İma Edilmesi
3.2.1.3. Baskı

3.2.1.4. “Kapanmaktan Başka Seçeneğim Yoktu.” - Ailenin

Yapısı

3.2.2. Başörtüsü ile Kolaylaşanlar

3.2.2.1. Kendini İfade Etme Olanağı Sunması

3.2.2.2. Okul ve Akran Ortamında Kabul Görmek

3.2.2.3. Ailenin Baskısının Azalması ve Özgürlük Alanı

Oluşması

3.2.2.4. Aileden Onay Almak

3.2.3. Başörtüsü ile Engellenmişlik ve Zorlanılanlar

3.2.3.1. Kendini Kısıtlanmış Hissetmek

3.2.3.2. Öğretmenlerin Tepkisi/Yorumlarına Maruz Kalmak

3.2.3.3. Kendine Yabancılaşmak

3.2.3.4. Çocukken Kendini Yaşlı Hissetmek

3.2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Bir Konuma Atanma

3.2.3.6. İş Bulamamak

3.3. Başörtüsü Çıkarma Kararını Vermek ve Çıkarmak

3.3.1. Başörtüsü Çıkarma Kararını Etkileyen Faktörler

3.3.2. Başörtüsü Çıkarma Sürecinde Stres Belirtileri

3.3.2.1. Kabus Görmek

3.3.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışları

3.3.2.3. Uyku Sorunları

3.3.2.4. Suçlu Hissetmek

3.3.2.5. Kaygılı Hissetmek

3.3.2.6. Çökkün Duygudurum

3.3.2.7. Yeme Sorunları

3.3.2.8. Psikosomatik Ağrılar

3.3.2.9. Disosiyasyon

3.3.2.10. İntihar Düşüncesi ve Girişimi

3.3.3. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Kolaylaştıran

Faktörler

- 3.3.3.1. Sosyal Destek
- 3.3.3.2. Kararlı Olmak
- 3.3.3.3. Eğitime Devam Etmek
- 3.3.3.4. Ruh Sağlığı Desteği Almak
- 3.3.3.5. Aşamalı Olarak Başörtüsünü Çıkarmak
- 3.3.4. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Zorlaştıran Faktörler
 - 3.3.4.1. Açıklama Yapmaktan Yorulmak
 - 3.3.4.2. Önemsensemek
 - 3.3.4.3. Suçlanmak
 - 3.3.4.4. Zarar Görmekten Korkmak
- 3.4. Aileye ve Arkadaşlara Açılma Eylemi
 - 3.4.1. Aileye Açılmadan Önce Korkulanlar
 - 3.4.1.1. Mücadele Etmek Zorunda Kalmak
 - 3.4.1.2. Evden Ayrılmak Zorunda Kalmak
 - 3.4.1.3. Evlatlıktan Reddedilmek
 - 3.4.1.4. İknaya Maruz Kalmak
 - 3.4.1.5. Fiziksel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak
 - 3.4.1.6. Okuldan Alınmak
 - 3.4.2. Açılacak İlk Kişiyi Belirlemeye Yardımcı Olan Faktörler
 - 3.4.2.1. Benzer Deneyimi Olması
 - 3.4.2.2. Güvende Hissetmek
 - 3.4.3. Aileye Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler
 - 3.4.3.1. Kararlı Olmak
 - 3.4.3.2. Aile Bireyinin Saygı Duyması
 - 3.4.3.3. Aile Bireyinin Dinlemesi
 - 3.4.3.4. Aile Bireyinin Destekleyici Tutumu
 - 3.4.4. Aileye Açılma Eylemini Zorlaştıran Faktörler
 - 3.4.4.1. Kabul Görmemek
 - 3.4.4.2. Önemsensemek
 - 3.4.4.3. Tehdit Edilmek

3.4.4.4. Fiziksel, Sözel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak
3.4.5. Arkadaşa Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler
3.4.5.1. Kararlı Olmak
3.4.5.2. Destekleyici Olması
3.4.6. Arkadaşa Açılmayı Zorlaştıran Deneyimler
3.4.6.1. Destekleyici Olmaması
3.4.6.2. Anlaşılmamış Hissetmek
3.4.7. Aileye ya da Arkadaşa Açılma Eyleminin Birey Üzerindeki Etkileri
3.4.7.1. Daha Rahat Hissetmek
3.4.7.2. Üzgün Hissetmek
3.4.7.3. İlk Adımı Attığı için Mutlu Hissetmek
3.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra
3.5.1. Dışarı İlk Çıkış
3.5.2. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Aile ile İlişkide Değişiklikler
3.5.2.1. Aile ile İlişkide Araya Mesafe Koymak
3.5.2.2. Ailenin Değişim Yokmuş Gibi Davranması
3.5.3. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Sosyal Çevreden Gelen Tepkiler
3.5.3.1. Sınırlara Saygı Duyulmaması
3.5.3.2. Ön Yargılı Tutum
3.5.3.3. Tavsiye Verilmesi
3.5.4. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Kolaylaştıran Faktörler
3.5.4.1. Normalleştirmek
3.5.4.2. Sosyal Destek
3.5.4.3. Ruh Sağlığı Desteği
3.5.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Zorlaştıran Faktörler
3.5.5.1. Sosyal Çevreye Açıklama Yapmak Zorunda Olmak
3.5.5.2. Akran İlişkilerinde Değişim
3.5.5.3. Aile İçi Duygusal İstismara Maruz Kalmak

3.6. Gelecek Planları

3.6.1. Daha Güçlü Olmak

3.6.2. Kendini Tanımak için Uğraşmak

3.6.3. Yurt Dışında Yaşamak

3.6.4. Aktivizm

3.1. AİLE VE ÇEVRE

Tablo 3: Birinci Üst Düzey Tema: Aile ve Çevre

3.1. Aile ve Çevre

3.1.1. Ailenin Değerleri ve Başörtüsüne Bakışı

3.1.1.1. Muhafazakar Dindar Aile Yapısı

3.1.1.2. Ailenin Başörtülü Olmayan Kadınlara Olumsuz

Yaklaşımı

3.1.2. Aileye Bağlılık ve Aileye Verilen Önem

3.1.3. Ailenin Diğerlerine Karşı Yaklaşımı

3.1.3.1. İzole Aile Yapısı ve Kötü Görülen Ötekiler

3.1.3.2. Ailenin İnsanlar Ne Der Kaygısına Maruz Kalmak

3.1.4. Ailenin Zaman İçindeki Değişimi

Derinlemesine görüşmelerden edinilen verinin analizi sonucunda “Aile ve Çevre” ilk tema olarak ortaya çıkmıştır. Görüşmenin başında katılımcının demografik bilgilerine ulaşmaya yönelik sorulan sorular ailedeki kişi sayısı, ev içerisinde yaşayan kişiler gibi sorular ile sonlandırılmıştır. Demografik bilgileri edinmeye yönelik soruların ardından katılımcıya ailesi ve yaşadığı çevrede önemli olan değerler ve katılımcının bu değerleri hangi düzeyde benimsediği ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

3.1.1. Ailenin Değerleri ve Başörtüsüne Bakışı

3.1.1.1. Muhafazakar Dindar Aile Yapısı

Katılımcıların tamamı ailelerinin muhafazakar yapıya sahip olduklarını ve dindar olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Ailenin değeri olarak muhafazakarlığı ve dindarlığı öncelikle söylemişlerdir. Ayrıca, ailenin değerleri olarak İslam'ın gerektirdiği değerler olarak da açıklanan dürüst olmak, hak yememek, adaletli olmak, insanları kandırmamak, yalan söylememek, büyüklere saygılı olmak da yer alır. Katılımcı 8, aile değerlerini şöyle ifade eder:

“Dini, kendi özgürlüğü gibi değerler. Muhafazakar ama şey değil, açık olan herkes ölmeli, onlar kafir gibi değillerdi. Herkes kendi etlisi sütüsünde olsun ama bizim yaşadığımız mahallede öyle insanlar olmasın. Mesela bir muhafazakar bir apartmanda yaşıyoruz; bekar ve öğrenci evi olamaz, LGBTİ zaten olamaz, ateist birini istemeyiz falan gibi. Aileler olmalı çevremizde. Bizi yanlış yönlendirmemeli.” (8)

Katılımcı 8 aile değeri olarak muhafazakarlığı açıklarken ailesinin kendileri gibi görmediklerine yönelik tutumlarını da belirtmiştir.

Aile değeri olarak muhafazakarlık ele alındığında katılımcı 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11'in ailesinde anne ve baba arasında muhafazakarlığın anlamına dair farklılıklar bulunur. Anne, baba ya da ev içerisinde yaşayan yetişkin bir aile üyesi diğerine göre daha muhafazakar olabilir. Ev içerisindeki diğer yetişkine kıyasla daha muhafazakar olan kişinin aile üyelerinin ya da hane içerisinde yaşayan diğerlerinin kendi benimsediği değerlere uygun yaşaması hakkında müdahale etmektedir.

“Annem aslında onun (*baba*) kadar baskın bir karakter değil. Zaten onunki aileden gelen bir durum değil. Tamamen babamdan gelen bir durum. Kendi ailesinde evlenmeden önce rahat bir yaşam sürdürdüğü için...” (6)

“Bizim evin gestaposu annem. Çok fazla emek verdiği için İslam'a, dine, kendi inancına ve tarikatına, cemaatine. Kuran'da yazmasa da bizim üzerimizde birçok kuralları vardı. Onun sayesinde biz zaten çarşaf vesaire... Babamın umurunda olmayan şeylerdi ama artık yıllar geçtikten sonra, bir de

tam cemaatin içinde büyüdüm. ... Annem evde baskın karakterdir. Hiçbir şekilde annem bir söz söyledikten sonra babamın üzerine bir söz söyleme hakkı yok. Babam böyle evde süt dökmüş kendi gibidir.” (10)

“... (*annem*) hayatını tasavvufa adanmış bir kadın. Ben çok net hatırlıyorum çocukluğumdayken annemin tesettürü de ibadetlerini de çok daha olması gerektiğini söylediği gibiydi. Kendisi ile çelişen bir tarafı yoktu. ... Babamsa biraz daha şey, annemin ricası minnetine daha çok ibadet haline, öyle bir yola giriyormuş gibi.” (9)

Katılımcı 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10’un ebeveynleri ailenin benimsediği değerleri korumak ve devam ettirmek maksadıyla çocuklarının üzerinde baskı kurmuşlardır. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde maruz kalınan bu baskı ev içerisinde duygusal, sözel ve fiziksel şiddet olarak da açıklanabilir.

“Tedirgin ve korkarak büyüdük. Babamın taviz vermediği şeyler vardı ve bunun dışına çıkmamıza asla müsaade etmezdi. Çıkarsak sonuçlarını bedellerini öderiz gibi bir durum var.” (6)

“Yani baskıcı bir babam vardı ama şey olarak da hiç, duygusal bağ anlamında hiçbir şey yoktu annemle de babamla da bizim aramızda.” (5)

“Bizim evde kız çocuğunun tek başına evden çıkması yasak. Ailende biriyle de çıktığın zaman, çıkartmıyorlar yani, herkesin kendi işi, hayatı var. Biz hariç. Biz evdeki objeler olarak. Objeleri orada oraya taşımak zor geliyor. Yalvar yakar küçük abimle çıkabiliyordum. O biraz çıkartıyordu beni yürürken konuşuyorduk. O biraz beni anlar gibiydi ama onun da kendi hayatı biraz garipti yani benimle bir alakası yoktu.” (10)

Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde maruz kalınan baskı aynı zamanda katılımcı 10 için okula gitmesinin engellenmesi anlamına da gelir.

“Bu arada evde erkeler okuyabiliyor kızlar okumuyor.” (10)

3.1.1.2. Ailenin Başörtülü Olmayan Kadınlara Olumsuz Yaklaşımı
Katılımcıların büyürken ailelerinin ve yakın çevresindeki kişilerin başörtülü

olmayan kadınlar hakkındaki tutumlarını aynı ikinci düzey alt temada ortaklaşmıştır. Başörtülü olmayan kadınlar ailelerine göre eksik ve kusurludur.

“Annemin dinlediği sohbetlerde şey vardı. Açık bir kadına melekler lanet eder, Allah sevmez, cehennemde yanar. Böyle bir korku mantığı vardı ve bizim ailede genel olarak şey var. Bir insana şöyle deniyor: Açık ama iyi biri. Bu insanı ilk tanımlayan şeylerden biri oluyor insanın üzerinde.” (1)

3.1.2. Aileye Bağlılık ve Aileye Verilen Önem

Aileye verilen önem araştırmaya katılan kadınlarda birinci düzey alt tema olarak ortaya çıkmıştır. Anne, baba ve kardeşler katılımcılar için önemlidir. Anne ve babayı memnun etmek büyürken önem verilen bir eylemdir. Ailenin benimsediği değerler aynı zamanda katılımcıların da büyürken önem verdiği değerlerdir.

“Babamı çok seviyorum. Aşırı seviyorum. Fakat gel gör ki babama tek kelime edemiyorum. Karşısında ağlamaya başlıyorum sadece. Babam da ağlamayı görmekten nefret ettiği için sinirleniyor. Ben de onu sinirlendirmemek için hiç konuşmadım yıllardır.” (10)

“Adam gelmiş 60 yaşına hala çalışıyor. Bir vefa borcum var zaten ödeyemiyorum. En azından istediğini yapayım. Hep böyleydim gerçekten hiç dayak yemedim. Ama diyorum ya keşke dayak yeseydim derdim ki bu kötü bir adam. O yüzden dediğini yapmayacağım.” (8)

3.1.3. Ailenin Diğerlerine Karşı Yaklaşımı

3.1.3.1. İzole Aile Yapısı ve Kötü Görülen Ötekiler

Görüşmelere katılan başörtüsünü çıkaran kadınların aileleri toplum içerisinde kendilerini kısmen izole edeler. Katılımcıların aileleri kendileri ile benzer değerlere sahip kişiler ile iletişim kurarlar. Katılımcıların da bu sebeple büyürken kendi doğruları dışında başka düşüncelerin varlığının farkında olmadığı olmuştur.

“Ve politik olarak da, dini yaşam olarak da dine bağlılık, sanki böyle ondan olmayı kötü görme, ya da böyle çok zaten kendi içinde bir aileydik. Böyle çok fazla dışarıdan insanlarla iletişimi olan bir yapıda değildi.” (4)

Bu durum katılımcıların okula başlamasıyla değişmeye başlar. Katılımcı 6, öğrenciyken akran çevresinde yeni ilişkiler kurdukça ve insanları yakından tanımaya başladıkça düşüncelerindeki değişimi şöyle ifade etmektedir:

“Bir baktım dedim ki madem öyle demek ki tek doğru bizimki değilmiş. İnsanların da doğruları varmış ama neden biz insanların doğrularına saygı duymuyoruz da onlar bizimkilere saygı duyuyor gibi bir düşünce oluştu.”

(6)

İzole aile yapısı yalnızca diğerleri ile kurulan ilişkilerin niteliği ve sayısı sınırlı değildir. Aynı zamanda katılımcı 2'nin de deneyimine paralel olarak büyürken akademik başarı dışında sosyal hayatı destekleyecek spor ya da sanat etkinliklerine dahil olmamak da yer alır.

“Hem okul hem ailem hiçbir sosyal hayatımı desteklemedi sağ olsunlar (gülüyor). O yüzden hayatımdaki 5 kişilik kapalı bir alanda ve yani en temel değer toplumsal ve dini öğeler neyse bunlardı. Sadece bunları görerek büyüdüm.” (2)

Ebeveynlerin ve ailenin tutum olarak kendisi gibi olanlarla iletişimde olması ile birlikte çocukluk dönemini izole geçiren katılımcılar kendileri ile benzer değerleri olmayan kişilerle okula başladıkları dönemde ya da ergenlik dönemlerinde tanışmışlardır. Bu durum akran ilişkilerini de iletişim becerileri yönlerinden etkilemiştir.

“Ben liseye geçtiğimde bu arada erkeklerde nasıl konuşacağımı bilmiyordum. Çünkü daha önce hiç aynı sınıfta bulunmamıştım. Nasıl davranmam gerektiğini bilmiyordum ve bir sene boyunca bunun sıkıntısını çekmişim.” (6)

Katılımcı 2 büyürken içinde bulunduğu sosyal çevrenin üzerindeki etkisi ile insanların birbirlerine yönelik tutumlarını üniversiteye başlamadan önceye kadar ayrımcı ve ötekileştirici olarak tahmin eder.

“Ben şey diye düşünmüştüm, dışarıda herkes birbirine bu başörtülü, bu kafir, bu sarı falan diye ayırıyor diye düşünüyordum ama hiç de öyle olmadı yani. Hazırlık arkadaşlarım böyle asıl kafamı açan grup onlardı, hiç böyle bir şey hissetmedim mesela. Bu kesinlikle dış dünyayla tanışmam için müthiş bir şey oldu açıkçası. Farklı şartlarda daha kötü geçebilirdi bu süreç (*başörtüsü çıkarma süreci*) ama özellikle o arkadaş grubumda “Aa, çok normalmiş her şey kimse kimseyi etiketlemiyormuş.” fikrini o arkadaş grubunda almış oldum.” (2)

Ailenin değerleri ve yapısı katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemindeki arkadaş seçimleri üzerinde de etkilidir. Katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemlerinde iken aileleri tarafından arkadaş seçimlerine kısıtlamalar getirilmiştir.

“Kız arkadaşının olmasının bile bizim ailede nitelikleri var. Makyaj yapan bir arkadaşın varsa onlar için kötü bir arkadaşır bu gibi. Dış görünüşüyle yargılanan bir arkadaş çevresi diyeyim.” (6)

“Ki ailem de genelde öyle diyordu arkadaşlarımı gösterince. Arkadaşların açık, dikkat et, daha doğru dürüst birilerini bul gibi şeyler söyleniyordu.” (1)

3.1.3.2. Ailenin İnsanlar Ne Der Kaygısına Maruz Kalmak

Görüşme yapılan başörtüsünü çıkaran kadınların tamamı örtünme ve başörtülerini çıkarma deneyimleri dahil olmak üzere ailesinin diğer insanların kendileri hakkında konuşacaklarından kaygılandıklarını dile getirmiştir.

“O ayıptır, şu ne söyler, bu ne söyler, kimin diline düşeriz, o ne düşünür, bu ne düşünür tarzında bir görüşe sahip aile olduğumuz için, oldukları için daha doğrusu, bu şekilde bir kabulleniş var. Yani aman aile büyüklerimiz duymasın, aman konu komşu duymasın, Ahmet’in kızı şöyle böyle demesinler tarzında bir görüş mevcut.” (6)

Yalnızca örtünme ve başörtüsü çıkarma ile ilgili değil; aynı zamanda dışarıdaki davranışları, gittikleri yerler, edindikleri arkadaşlarla ilgili olarak bu konuda uyarılmaktadırlar.

“Annemle bir kere kavga etmiştik. Bir erkek arkadaşımınla bir yere gittim diye. Annemin şey sözü vardı. O erkekle bir yerde ölsen millete ne diyeceğiz dedi bana.” (1)

“Bizi düşündükleri için, bizim iyiliğimizi istedikleri için bir şey yapmazlardı genelde. Daha çok dışarıya karşı kötü bir görüntü vermemek için bazı kısıtlamalar vardı. Atıyorum gece ben 12’de eve dönsem hiç kimsenin umurunda değildi. Ama okuldan çıktıktan sonra eve yürürken sınıftan bir erkek arkadaşımınla beraber yürüsem bu çok büyük bir problemdi. Dayak yiyordum kesinlikle böyle bir şey olduğunda. Ama hani ben neredeyim, ne yapıyorum ne haltlar karıştırıyorum hiç şey değildi, umurlarında değildi.” (5)

Katılımcı 10, ortaokul döneminde okula gitmek için çarşafı çıkarmak istediğini söylediğinde ailenin profilini bozacağı gerekçesi ile izin verilmemiş, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalmıştır.

“Ben okumak istiyorum dediğimde çarşafı okuyamazsın derlerdi. Ben de çıkarmak istiyorum dedim. Tokat attı ağlamaya başladı. Ben size emek verdim. Bu ailenin profili var. Bu profili bozamazsın gibi şeyler söyledi.” (10)

Başörtüsünü çıkardıktan sonraki dönemde ise bunun şiddetinin arttığını belirtmiştir.

“Çünkü annem bana durmadan öl, geber, senin öldüğünü haber veren insana para vereceğim falan böyle şeyler söylüyorlardı. Benim açıldığım için bu arada ölmemi istiyorlar. Ölsen dedi iki üç günde unutturduk. Şimdi açıksın ailemizin itibarını zedeliyorsun. Sakın İstanbul’a gelme. Seni görmesinler, tanıdıklarla görüşmeyeceksin. Sen hani bana beni öldürmeyle tehdit etmek dışında her şeyi yaptılar. Allah’tan aşiret falan değiliz ona şükrediyorum.” (10)

“...hatta babam en son bana şey dedi. Bir görüşmemiz oldu. Çarşafli görüştüm ama bizim evin orada görüştüğümüz için. Sonra bana dedi ki kahvaltı yapalım. Ben de çarşafli gelmeyeceğim dedim. Olmaz dedi ben pezevenk gibi yanımda kadın taşıyamam dedi. Açığım ya.” (10)

3.1.4. Ailenin Zaman İçindeki Değişimi

İlk çocuk olan katılımcılar (4, 5, 7, 9) ve ikinci ya da sonraki çocuk olan katılımcılar (8, 11) ev içerisinde başörtüsü ile ilgili şiddetli ısrarın en çok en büyük kız çocuğuna yapıldığını ifade ederler.

“Zamanın değişmesiyle beraber onların da zamana göre değiştiğini gözlemliyorum. Hem erkek hem kız kardeşime temasla iletişimlerinde dilin değiştiğini görüyorum. O yüzden şu an daha iyi olduklarını düşünüyorum. Hayata bakış açısından.” (9)

“Ablam çok fazla çekmiş küçükken. Benim yaşadığımın 10 katını falan çekmiş. O yüzden biraz garip oldu. Şeymiş gibi, kıskançlık değil de ben bunları yaşayamamıştım gibi. Bana bakarken yaşayamamışlıklarını görüyor gibi. O yüzden biraz garip oldu.” (8)

Yıllar içerisinde ebeveynlerin yalnızca çocukları ile iletişimi ve tutumunda değil, aynı zamanda katılımcıların kendilerine yönelik iletişim ve tutumunda da değişiklik olmuştur.

“Annem bundan 5 yıl öncesine kadar çok farklı biriydi. Çok küçük biri de değil, 5 yıl önce 46 yaşındaydı. Ama sanki büyüdü gibi artık. Hayatı böyle 18’den şeye atlamış gibi oldu. Birden çok daha fazla şeylerin farkına vardı.” (8)

“Birazcık değişim dönüşüm yaşadım annem. Babamda da var ufak tefek değişim dönüşümler. Ben 28 yaşında çıkardım başörtümü. 2 senedir falan başörtü takmıyorum. Yani o yaşa kadar başörtülüydüm. Hani değerler açısından düşününce babamın o eski sert tarzı şu an biraz kırılmış şekilde. Sonuçta ben şu an başörtüsü takmıyorum ve bana hiçbir şey demiyor.” (5)

3.2. ÖRTÜNME

Tablo 4: İkinci Üst Düzey Tema: Örtünme

3.2. Örtünme
3.2.1. Örtünme Kararını Etkileyen Faktörler
3.2.1.1. Teşvik Edilmek
3.2.1.2. İma Edilmesi
3.2.1.3. Baskı
3.2.1.4. “Kapanmaktan Başka Seçeneğim Yoktu.” - Ailenin Yapısı
3.2.2. Başörtüsü ile Kolaylaşanlar
3.2.2.1. Kendini İfade Etme Olanağı Sunması
3.2.2.2. Okul ve Akran Ortamında Kabul Görmek
3.2.2.3. Ailenin Baskısının Azalması ve Özgürlük Alanı Oluşması
3.2.2.4. Aileden Onay Almak
3.2.3. Başörtüsü ile Engellenmişlik ve Zorlanılanlar
3.2.3.1. Kendini Kısıtlanmış Hissetmek
3.2.3.2. Öğretmenlerin Tepkisi/Yorumlarına Maruz Kalmak
3.2.3.3. Kendine Yabancılaşmak
3.2.3.4. Çocukken Kendini Yaşlı Hissetmek
3.2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Bir Konuma Atanma
3.2.3.6. İş Bulamamak

Örtünme eylemi; ellerin, yüzün ve ayakların haricinde bedeninin dikkat çekmeyecek ve görünmeyecek biçimde örtünmesi olarak tanımlanır. Bacaklar, kollar ve saçlar kıyafet ve şal, eşarp gibi örtü ile saklanır. Dar kıyafetler giymekten imtina edilir. Dikkat çekici kıyafetler ve renkler giyilmemeye özen gösterilir. Çarşafa girme ise tamamen siyah renkten oluşan iki parça örtüden oluşur. Ayağa kadar uzanan bir etek ve üzerine başı, gözler hariç yüzü ve üst bedeni tamamen kapatan bir örtüden oluşur.

Örtünme eylemi bireyin sosyal çevresi, örtünme motivasyonu, örtünme ile ilgili tutumu, örtünme biçimi ve bireyin öznel süreci bakımından her katılımcı için farklı bir deneyim olmuştur. Bu bölümde örtünme kararını etkileyen faktörler, başörtüsü ile kolaylaşanlar, başörtüsü ile zorlaşanlar ve engellenmişlikler alt temaları ile örtünme, araştırmada bir tema olarak ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların örtünme yaşları tabloda gösterilmiştir.

Katılımcı	Örtünme Yaşı
1	12
2	12
3	13
4	12
5	11
6	12
7	12
8	14
9	15
10	3
11	13

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Örtünme Yaşları

3.2.1. Örtünme Kararını Etkileyen Faktörler

Örtünme kararını etkileyen faktörler örtünme için teşvik edilmek, örtünme ile ilgili imalara maruz kalmak, örtünme için baskıya maruz kalmak ve başka ihtimalin düşünülmemesi ikinci düzey alt temaları olarak belirlenmiştir. Katılımcıların bir kısmı (2, 4, 11) kendi istekleriyle ve içlerinden gelerek örtünmüşlerdir. Öte yandan bazı katılımcılar (3, 5, 6, 8) ise örtünmeyi hiç istememişlerdir. Ailenin ısrarı ve baskısı ile örtünen katılımcılar başörtülü oldukları süre içerisinde kendilerini çok rahatsız hissetmişler, ait olmadıkları bir kimlik ile var olduklarını düşünmüşlerdir. Katılımcılar örtündükleri yaşta aynı zamanda öğrenci oldukları için bazıları

örtündükten sonra okula gitmeden önceki gece çok ağladığını belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan başörtüsünü çıkarmış kadınların bir kısmı (1, 7, 9, 10) ise örtündükleri yaşta örtünme eylemini isteyip istemedikleri ile ilgili bilgi vermemiş ya da verememiştir.

3.2.1.1. Teşvik Edilmek

Örtünme için teşvik edilmek alt temasında katılımcıların aile içinde gördükleri teşvikten ve akranları arasındaki teşvik ve kabul görmekten bahsedilecektir. Aile içerisinde örtünmenin üzerine çocukluktan beri özendirilen, güzel anlatılan bir eylem olması katılımcıların (2, 3, 4, 9, 11) örtünme motivasyonlarında olumlu bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Zaten sürekli teşvik ediliyor. İbadet ederken, namaz kılarken hep annenin yanında duruyorsun. Babanın yanında duruyorsun. İşte onu takıyorsun. Bir oyundu zaten. Ve tabii ki böyle düşünmemin çok etkisi oldu, kapanmamda, başörtüsünü takmamda. Çünkü dediğim gibi böyle çok teşvik edilen bir şey olduğu için şeyi düşünüyordum ben. Bunu takınca insanlar bana vav diyecek, aferin sana diyecek. Çok güzel şeyler söyleyecekler. Ben de demek ki onu da zaten güzel bir şey olarak görüyorum o zamanlar. Ben bunu takınca çok iyi bir insan olacağım gibi.” (4)

Katılımcı 6, çevresi ve ailesi tarafından başörtülüken daha güzel görüldüğünün söylenmesinin de kendisini motive ettiğini belirtmiştir.

“O zamanlar yaşım da küçük olduğu için kendimi çirkin hissediyordum ve başörtülü olunca güzel olduğumu söyleyince bu tabii ki ilgimi çekiyordu. Diyordum ki başörtülüken güzelsem o zaman ben böyle devam edeyim.” (6)

Katılımcı 3, 5, 7 ve 8’in ebeveynleri ve/veya yetişkin aile bireyleri örtünmeyi teşvik etmek amacıyla kıyafet başta olmak üzere telefon, bilgisayar gibi hediyeler almışlardır. Ayrıca örtündükten sonra dışarı çıkması, arkadaşları ile buluşmaya gitmesi gibi daha özgürce hareket edebileceği sözü verildiği de 3 ve 8 tarafından belirtilmiştir.

“O ikna etme durumu söz konusu olduğunda ben oturdum yatak odasına herkes çevremde. Ablam, babam, annem. Ablamın benimle bedeni aynı. “Biz sana bir sürü kıyafet alırız, her şeyi alırız.”, “Korkma, dışlanırım diye mi korkuyorsun?” Yok diyorum ben istemediğim için. “Bak biz sana bir sürü kıyafetler alırız. İstedğin zaman çarşıya gidersin. İstanbul’a git gezmeye. Ne yapıyorsan yap yeter ki sadece kafan kapalı olsun. Onun haricinde istediğini yapabilirsin.” dedi bizimkiler.” (8)

Örtünmeye yönelik teşvik yalnızca aile bireylerinden değil aynı zamanda akran çevresinden de gelmektedir. Sınıf arkadaşlarının örtünmeye başlaması örtünme için bir motivasyon olarak karşımıza çıkar.

“Sonra lise 1’de bir kız lisesine gidiyordum, bir özel okuldu orası. Ama böyle dini şeyleri olan. Orada da böyle kızlar lisede kapanma ile alakalı bir furya oluştu. Ben de o sırada kapandım.” (7)

Örtünme motivasyonları arasında aynı zamanda akranlar arasında kabul görmek de yer alır.

“Ben bir gün, sanırım yine kuran kursundan geliyorum. Yazın olması lazım. Ben başörtüsü takmıştım ve hani işte sokakta birlikte oynadığım benden bir iki yaş büyük kızlar, onlar da kapalıydı. Beni görünce “Aa! Ne kadar çok yakışmış, ne kadar güzel olmuşsun.” falan dediler. Ben de hani o an zaten karar vermiştim. “Tamam, ben bunu artık çıkarmayacağım.” gibi olmuştu. ...Tabii ki çok güzel hissettiriyordu. Yani özellikle o yaşlarda. Dediğim gibi ortaokuldaydım. Tam böyle ergenlik başlangıcı zamanları. Ve zaten hani yapmaya çalıştığım tek şey kabul görmek ve beğenilmek arkadaşlarım tarafından. O yüzden tabii ki bir şeyi başarmış hissettiriyordu. Çok güzel hissettiriyordu tabii ki.” (4)

3.2.1.2. İma Edilmesi

Aile içerisinde doğrudan söylenmese de örtünmek ile ilgili imaların yapıldığı katılımcıların neredeyse tamamı (Katılımcı 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11) tarafından bahsedilmiştir. Örtünme ile ilgili imalar çeşitli şekillerde karşımıza çıkar.

Diğer kişileri örnek göstererek örtünmesini övmek, diğer kişileri örnek göstererek örtünmemelerini yermek, evden çıkarken “Başını örtüp de çıksan keşke.” ya da “Daha uzun giyinsen olmaz mı?” gibi sitemkâr konuşmak örnek verilmiştir.

“Bunun çok iyi bir şey olduğu, işte hatta takmamanın kötü bir şey olduğuna dair ailem bana direkt söylemezdi ama çevremde konuşulurken duyardım. İşte takmayanlar hakkında konuşulanlar veya takıp çıkarılanlar hakkında konuşulanlar veya direkt öyle konuşulmayan ama şu şekilde ifade edilen şeyler: “Başörtüsü takmıyor ama şöyle şöyle iyi...” gibi yorumlar olurdu. Sanki bu bir kadının yapması gereken ve onsuz düşünülemez bir şeydi ailem tarafından.” (4)

Aile içerisinde babanın örtünme ile ilgili kız çocuğu ile iletişimde olmadığı, çoğunlukla annenin konuştuğu da katılımcıların belirttikleri arasındadır.

“Bak baban sürekli beni sıkıştırıyor takman için. Bu tarz cümleler. Tehdit içeren değil de, sen takmadıkça şu oluyor tarzı. Baban kızıyor, bak baban bana baskı yapıyor falan bu tarz annemin konuşmaları.” (6)

İma edilmenin yalnızca aile içerisinde değil sosyal çevredeki yetişkinler tarafından gerçekleştiği bir örnek ise katılımcı 8 tarafından paylaşılmıştır.

“Babam erkek kuaförü. Yanına gitmiştim. Ben o zaman 11, 12 yaşındayım. Bir müşterisi kalktı gitti. “Neden kalktı gitti biliyor musun?” dedi, “Sen açıksın ya onun için gitti.” Yani düşün 70 yaşındaki adam, 12 yaşındaki kızını görünce kalkıp gidiyor. Ne saçma bir şey bu.” (8)

3.2.1.3. Baskı

Örtünme motivasyonlarından bir diğeri ise baskı görmektir. Katılımcılar ev içerisindeki gerginliğin azalması, ailesi ile ilişkisinin daha iyi olmasını umarak örtündüklerini de belirtmişlerdir. Ev içerisindeki baskı çoğunlukla görmezden gelme, korkutma gibi duygusal şiddet olarak karşımıza çıkar.

“Mesela bir şey almaya gidiyoruz. Ben dar pantolon ya da kısa mont bakıyorum kendime, cık cık yapıyor. Sinirleniyor. Bütün o yüzündeki

umut aslında onun istediği şeyleri yapmam için. Yapmadığımda ceza, sevgisizlik.” (9)

“Bayramlaşmaya gitmişim. Döndüğüm zaman babam evden gitmişti. Nerede babam? İşte sen açıksın diye sinirlendi gitti. Yani böyle psikolojik bir şiddet. Yemek yiyoruz. Ben sofraya oturunca kalkıyor. Zaten öyle normal bir baba kız ilişkimiz yoktu. Daha da kötü oldu. Ben de dedim ki bununla uğraşacağıma kapanayım da kurtulayım. (ağlama).” (8)

Örtünme motivasyonu olarak baskı, ayrıca fiziksel şiddet olarak da örnek verilmiştir.

“Ama babam zaten işte yani dövdüğü için beni, onu da (*örtünmemeyi*) hani böyle tartışmaya açacak bir hale getiremedim ben. Onun kararı üzerinden ilerledi bir şeyler.” (5)

Katılımcı 5 ailesinin baskı yapma biçimine suçlu hissettirme ve onun yüzünden kendilerine günah yazılması olarak örnek vermiştir.

“Benim başörtü takmamı istemelerinin annem için şey kısmı da vardı. Sen günaha girdikçe benim haneme de günah yazılıyor. Sanki ben bunu küçük yaştan itibaren şey gibi düşünüyordum. Hani skor tutuluyor. Alt alta yazılan puanlar var. Ben eksiye düştükçe annem de eksiye düşüyor. Bana kendimi kötü hissettirme, anneme kötülük yapıyormuşum gibi düşündürme. Böyle şeyler vardı.” (5)

Baskı yapma biçimi olarak korkutma da katılımcılardan 1, 5 ve 8’in bahsettikleri arasında yer alır. Korkutma genellikle ölümden sonra yaşam ve ölümden sonra cehenneme gitmek ile ilgili yapılırsa da insanların onlar hakkında kötü konuşacağı ya da kendileri yüzünden erkeklerin tahrik olacağı gibi örneklendirmelerle yapılmıştır.

““Başörtüsü takmazsan öldükten sonra saçından küçük çıyanlar çıkacak.” derdi. 13 yaşımdayım...” (8)

“Saçının her bir telinden bir yılan asılacak cehennemde. Sen bunun günahını çekebilecek misin, cezasını kaldırabilecek misin? Cehennemde yanmayı göze alıyor musun? Erkekler senin saçından şöyle tahrik olurlar, böyle tahrik olurlar.” İşte. “Sen orospu musun? Böyle gezeceksin.” gibi ifadeler vardı.” (5)

“Ama annemin dinlediği sohbetlerde şey vardı. Açık bir kadına melekler lanet eder, Allah sevmez, cehennemde yanar. Böyle bir korku mantığı vardı.” (1)

3.2.1.4. “Kapanmaktan Başka Seçeneğim Yoktu.” - Ailenin Yapısı

Ailenin yapısı bir örtünme motivasyonu alt teması olarak ortaya çıkar. Katılımcıların çoğunluğu (1, 2, 3, 4, 5, 10, 11) aile yapısının böyle olması sebebiyle örtünmeden önce aksinin mümkün olabileceğini düşünmediklerini söylemişlerdir.

“Başörtüsü takmamak diye bir şey asla söz konusu olamazdı. Öyle bir şey yoktu yani hani. Öyle bir ihtimal, olasılık hiçbir şekilde mümkün değildi. Sadece ne zaman takacaksın hani bunun tartışması yapılabilirdi.” (5)

3.2.2. Başörtüsü ile Kolaylaşanlar

3.2.2.1. Kendini İfade Etme Olanığı Sunması

Başörtülü olmak kişiye sosyal çevre içerisinde kendini ifade etme imkanı tanımaktadır. İyi ilişki kurabileceği, ortak değerlere sahip olan kişilerle tanışmasını kolaylaştırabilir. Katılımcı 4, başörtüsünün kendisini ifade etme olanağı sunduğunu belirtmiştir.

“Yani şöyle biraz tabii ki kendini ifade etme aracı gibi bir şey başörtüsü. Ve dediğim gibi ben de zaten muhafazakar bir ailede büyüdüm ve hani o değerlere bağlı olarak da büyüdüm. O yüzden hani bir şey aracıydı aslında hani ben buyum, ben böyle bir aileden geliyorum. İşte ben bu değerleri benimsiyorum demenin bir kolay yoluydu aslında daha sonrasında. Öyle bir kolaylık sağlamıştı. Belki benim gibi düşünen ve benim gibi ailede yetişmiş arkadaşlarla bağ kurmamı sağladı. Ve o da hani birbirimizi daha iyi

anlamamızı sağlamış olabilir o konuda. O zaman ve daha sonrasında da.”

(4)

3.2.2.2. Okul ve Akran Ortamında Kabul Görmek

Başörtüsü ile birlikte yaşanan olumlu gelişmelerden birisi ise okul ortamında ve akran çevresinde kabul görmektir. Muhafazakar bir sosyal çevreye sahip olan, muhafazakar özel liseye ya da imam hatip lisesinde öğrenciyken başını örten katılımcılar başörtüsü ile birlikte okulda ve akranları arasında kabul görmek, sosyal gruba dahil olmanın kolaylaştığını belirtmişlerdir.

“Güzel orada sosyal olarak onaylanıyorsun. Öğretmenlerin onaylıyor. Arkadaşların arasında onay mekanizması var. O yüzden gruba girdiğin için dâhil olduğun için iyi hissediyordum.” (3)

Buna paralel olarak örtündüğü yıllarda imam hatip lisesi öğrencisi olan katılımcı 9, lisedeki öğretmenlerinin kendisine yönelik tutum ve davranışlarında olumlu değişiklikler olduğunu ifade eder.

“...önceden ıslak mendili (*makyaj olduğunu varsayıp*) suratıma yapıştıran hocalarım beni pasta ile karşıladılar.” (9)

3.2.2.3. Ailenin Baskısının Azalması ve Özgürlük Alanı Oluşması

Örtünme eylemi ile birlikte katılımcılar ailelerin kendilerine yönelik tutum ve davranışlarında değişiklik olduğunu ifade etmişlerdir. Örneği, örtünmeden önce dışarı çıkmasına pek izin vermeyen ebeveynlerin ve aile bireylerinin, katılımcı örtündükten sonra daha rahat olduğunu, arkadaşları ile buluşmaya daha çok izin verdiğini, kendisine daha çok güvendiklerini belirttiklerini söylemişlerdir. Başörtüsü ile birlikte katılımcıların kendilerini daha özgür hissettiği söylenebilir.

3.2.2.4. Aileden Onay Almak

Örtündükten sonra aile ve akrabalarından onay alındığı, örtünmesine övgü yapıldığı ve aile ile ilişkisinin daha iyi hale geldiği ifade edilmiştir.

“Bu işte annemin aradığı hidayet hikâyesi. Annem tabii kıyafetler, küslüğümüz bir anda bitti. Şıp diye düzeldi herkesle ilişkim.” (8)

3.2.3. Başörtüsü ile Engellenmişlik ve Zorlanılanlar

3.2.3.1. Kendini Kısıtlanmış Hissetmek

Kendini kısıtlanmış hissetmek alt teması çocukken oyun oynayamamak, sporu bırakmak zorunda kalmak, dışarıdayken hareketlerin kısıtlanması başlıklarından oluşur.

“Küçük yaşlarda tam kapanma gibi değildi. Saçımı örtüyordum ama boynum açık olabiliyordu. Ama 8 yaşımdan sonra parka gitmemek, renkli giymemek gibi şeyler başladı. O zamandan sonra kendimi arkadaşlarımın arasında yabancılaşma hissediyordum. Aynaya baktığımda kendim gibi hissetmiyordum. Ne kadar çevrem tarafından onaylansam, kabul görsem de okula gidemiyordum, onlar gibi olamıyordum. Yani çağın gerisindeyim, kendimi Arap ülkesinde hissediyordum. Zorunlu hissediyordum. İyi hissetmiyordum. Kendimi yabancı gibi hissediyordum. Kendime yabancıydım. Bisiklet süremiyordum, çocuktum. Bir şey yapamıyordum. Erkek arkadaşım asla olamıyordu. Sokakta oynayamıyordum. Hiçbir şey yapamıyordum. (10)

Bisiklete binememek kendini kısıtlanmış hissetmek alt temasında katılımcılar arasında ortaklaşan bir veri olarak karşımıza çıkar.

“Gülmemden koşmama kadar, sosyal aktivitelerime kadar her şeyi sınırlamıştım. Mesela bisiklet (ağlıyor), bisiklete binmemden koşmama kadar her şeyi sınırladım.” (7)

Katılımcı 7 örtündükten sonra kendisini birçok konuda sınırladığını ve bunun cinsiyetinden hoşnutsuzluğa kadar ilerlediğini ifade etmiştir. Paralel olarak katılımcı 1 de kendisinin sorunlu ve değişmesi gereken biri olarak hissettiğini ifade etmiştir.

“Çok çok çok sınırlıydım. Yani ben cinsiyetime kadar. Cinsiyetimden nefret ediyordum. Keşke kadın olmasaydım diyordum. Bazı günlerim her gün buna ağlamakla geçmişti.” (7)

“Bir müddet sonra kendimi burada sorunlu ve değişmesi gereken kişi olarak hissetmişim. Dinin emri ama ben burada kapanması veya gizlenmesi gereken kişiymiş gibi hissetmişim. Beni çok rahatsız etmişti.” (1)

Ayrıca katılımcı 1 de hareketlerinin kısıtlanmasını yalnızca örtünmek ile ilgili olmadığını düşündüğünü, bunun toplumsal cinsiyet rolü olarak kadın olmanın getirdiği rollerden olduğunu belirtmiştir.

“Ben bir kadın olarak baştan beri şeye çok karışıldığını çok sonradan fark ettim. Hani benim giyimime karışıldı ve başörtüsü aslında tek başına gelen bir şey değil. Ben bunu çok hissettim. Başörtüsünün devamında işte annem dışarıda gerçekten ne biliyim dondurma yalanarak yenmez, dışarıda yeme, koşma... Bunlara çok maruz kaldım. Bir şey istiyordum hani ne biliyim Müslüman kız elektrogitar mı çalar, dindar kızda çok garip duruyor. Bu tip şeyleri ben çok duydum hayatımda. Beni aşırı yıpratmış.” (1)

Katılımcı 6 ve 8 ortaokuldayken spor yaptıklarını ve okul takımında olduklarını, fakat örtündükten sonra takımdan çıktıklarını ifade etmiştir.

“Beni tek şey yapan... Voleybol takımından çıkmak zorunda kaldım (ağlıyor). Aylarca ağladım. Çok ağlamışım. Çok istediğim bir şeydi ve alt yapıya girecektim o yıl. Seçmeleri vardı. Ona da giremedim. O beni gerçekten çok üzmüştü. Onun harici o dönem beni çok üzen arkadaş çevremden bir olay olmadı. ... Tam o yılın yaz tatili 7. Sınıfın altyapıdan beni çağırdılar. Seçmeleri vardı. Çok büyük takımın seçmeleri vardı. Vakıfbank'ın, Eczacıbaşı'nın. İyi bir yere gelecek şekildeydim, ama kapandım. Belki hala devam ederdim kapalı da. O zaman küçüğüm. Bu şekilde asla oynayamam dedim. Herkes orada öyle geziyor. Ben bu şekilde giremem. Utandım galiba biraz. Bu şekilde girmek istemiyorum. Öyle bitti yani. Kariyerim başlamadan sonlandı.” (8)

Yalnızca spor aktiviteleri değil, okul içerisinde müfredat dışı etkinliklerde de katılımcı 5 için engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar.

“Mesela bir gösteride 23 Nisan’da şiir okuyacağım, arkadaşlarım bir gün eve gelmişti topluca. Eve gelme sebepleri şey, annemi benim pantolon giyebilmem için ikna etmek. Ben pantolon giyemiyorum, hep uzun etek giyeceğim. Yani uzun etek de o yaşta, o arkadaş grubunda böyle garip duruyordu. O açıdan da kendimi hep kötü hissediyordum.” (5)

3.2.3.2. Öğretmenlerin Tepkisi/Yorumlarına Maruz Kalmak

Bir katılımcı okuldaki öğretmenlerin örtünmeyi kötü bir şey olarak gördüğünü ve bunun kendisini zaman zaman zorladığını belirtmiştir. Başörtüsünün 2008 yılındayken üniversite okumaya engel olması sebebiyle katılımcı 5’in aslında akıllı ve çalışkan bir öğrenci olduğunu ama başörtülü olmanın ileride kendisini eğitim alırken zorlayacağını ve bundan endişe duyduklarını belirttiklerini ifade etmiştir.

3.2.3.3. Kendine Yabancılaşmak

Aynaya bakarken başka birisine bakıyormuş gibi hissetmek, başörtüsü ile kendini ait hissetmediği bir kimliğe bürünmek katılımcıların belirttikleri arasındadır. Katılımcı 10 dışarıda yüzünün görünmesi istemediğini ve bu sebeple yüzünün görünen kısımlarını da örttüğünü belirtir.

“Ama böyle zorunlu hissetmeme rağmen, başörtümü çıkarıyım falan diye düşünmüyordum. Çünkü çok küçüktüm, kabul görmezdi. Bununla yaşamak zorundayım. Evden ne kadar az çıkarsam o kadar iyi. Yüzümü ne kadar kapatırsam o kadar iyi, ne kadar tanınmazsam o kadar iyiydi. Çarşaf giydikten sonra da yüzümü çok fazla kapatırdım. Çünkü beni kimsenin görmesini istemezdim. Kendimi çok çirkin, iğrenç hissederdim. Kendimi yabancı hissederdim.” (10)

3.2.3.4. Çocukken Kendini Yetişkin Hissetmek

Örtünen kız çocuklarından davranışlarına dikkat etmeleri, daha az koşup oynamaları, bedenini belli eden kıyafetleri giymemeleri beklenir; çünkü oyun

parkındayken, diğer çocuklarla oynarken bedeni belli olabilir, davranışları uygun olmayabilir. Örtünen kız çocuğu aynı zamanda utandığı, üzerine yüklenmiş rollerin sorumluluğu ile birlikte kaygılanabilir. Kendisi de akranları ile oynamaya yanaşmayabilir.

“Sokakta oynayamıyordum. Hiçbir şey yapamıyordum. Bir kadın olmuştum. Sokakta kadın olmak zorunda kaldım. Çocuğunu parka getirmiş bir kadın gibiydim, 9 yaşındayken. Kenarda parkta oturup oynayanları izliyordum. Yani kadın gibiydim yani küçüklüğümde beri ve sorumluluklar da yüklendiği için insan kendisini çok büyük zannediyor.”
(10)

Çocuktan beklenen olgun davranışlar çocuğun kendisini bir yetişkin gibi düşünmesine sebep olurken aynı zamanda kız çocuğunun artık bir kadın olduğu ve kadınlardan beklenen rollere de uygun davranması anlamına gelmektedir.

“Aslında cinsiyetimi çok öne çıkartan bir şeymiş gibi hissettim ben. Ve erkeklerin böyle bir şeye maruz kalmaması da beni çok rahatsız ediyordu. İktidar tamamen kadın üzerinde kurulmuş gibi hissediyordum. Öyle.” (1)

3.2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Bir Konuma Atanma

Katılımcılar başörtüsü ile birlikte toplum içerisinde kendilerine kimlik atandığını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Katılımcı 10, çarşafı olarak otobüse bindiğindeki düşüncelerini örnekteki gibi ifade etmiştir.

“Hatta çarşaf ilk giydiğim zaman otobüse bindiğimde o kadar ağladım ki. Böyle tiksinerken bakıyor, herkes beni izliyormuş gibi hissediyorum. Sanki herkes içinden bu yaşta bu çocuk bunu nasıl giyiniyor deyip kınıyordu gibi hissediyordum. Çok iğrenç hissediyordum. Ben böyle şey gibi, halkın toksik insanıymışım gibi. Kimsenin yanına oturamazdım mesela boş bir yer var çarşafı olduğum için oturamazdım. Zaten erkeğin yanına oturamazsın, kadının yanına da oturamıyordum. Çünkü benden rahatsız oluyormuş gibi

hissediordum. Normalde ben mesela insanlardan rahatsız olmuyordum ama o zamanlar böyle kendimi de çok dışlamıştım kendi kendimi. İkinci, üçüncü sınıf, mülteci gibi hissediyordum. Hele ki okula gitmediğim için. Kendim çağın gerisinde, rahibe, bir yere kapatılmış iğrenç hissediyordum. Yıllarca ben bununla yaşadım.” (10)

Okulda ve akran çevresinde de başörtülü olmanın insanların gözünde kendini bir kategoriye soktuğunu düşündüğünü belirten katılımcı 5, bunu aşabilmek için özel olarak çabalamak zorunda olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

“Her şeyi herkesle konuşabilme gibi fikirlerim vardı ama o insanlar da bu sefer arkadaşlarım da beni başörtülü olunca bir tık şey gibi kodluyorlar: bağnaz, yobaz. Fikirlerimin hani bu sebeple dinlenmediğini, ciddiye alınmadığını da fark etmiştim. Yani benim zaten onlarla aynı düşünebilme ihtimalimi hiç görmüyorlardı. Kendimi işte bir kategoriye ait hissediyordum. Sınırlıyordu beni. ... Bunu kırmak için ekstra çaba harcıyordum. Onu hatırlıyorum. Yani başörtülü olduğum için sanki böyle benim ekstra bir şey yapmam lazımdı ki kendimi gösterebileyim. Çünkü insanların önyargıları vardı. Beni işte bir başlığın bir kümenin bir şeyin içine koyuyorlardı. Orada belli başlı özellikler vardı. Sanki ben o özellikleri taşıyormuşum gibi varsayıyorlardı. Ben de birey olduğumu ve farklı farklı özelliklerim olduğunu ispat etmeye çalışıyordum öyle söyleyeyim.” (5)

3.2.3.6. İş Bulamamak

Başörtüsü sebebiyle iş bulamamak ikinci düzey alt tema olarak belirlenmiştir.

“Zaten iş ararken çok değişik bir süreçti benim için çünkü mesela başörtüsü taktığım için hiç değerlendirilmeyen başvurularım da oldu. Direkt reddedilen hatta hiç bakılmayan. Çünkü direkt fotoğrafı koyuyoruz oraya sonuçta.” (4)

3.3. BAŞÖRTÜSÜ ÇIKARMA KARARINI VERMEK VE ÇIKARMAK

Tablo 6: Üçüncü Üst Düzey Tema: Başörtüsü Çıkarma Kararını Vermek ve Çıkarmak

3.3. Başörtüsü Çıkarma Kararını Vermek ve Çıkarmak

3.3.1. Başörtüsü Çıkarma Kararını Etkileyen Faktörler

3.3.2. Başörtüsü Çıkarma Sürecinde Stres Belirtileri

3.3.2.1. Kabus Görmek

3.3.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışları

3.3.2.3. Uyku Sorunları

3.3.2.4. Suçlu Hissetmek

3.3.2.5. Kaygılı Hissetmek

3.3.2.6. Çökkün Duygudurum

3.3.2.7. Yeme Sorunları

3.3.2.8. Psikosomatik Ağrılar

3.3.2.9. Disosiyasyon

3.3.2.10. İntihar Düşüncesi ve Girişimi

3.3.3. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Kolaylaştıran

Faktörler

3.3.3.1. Sosyal Destek

3.3.3.2. Kararlı Olmak

3.3.3.3. Eğitime Devam Etmek

3.3.3.4. Ruh Sağlığı Desteği Almak

3.3.3.5. Aşamalı Olarak Başörtüsünü Çıkarmak

3.3.4. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Zorlaştıran Faktörler

3.3.4.1. Açıklama Yapmaktan Yorulmak

3.3.4.2. Önemszenmemek

3.3.4.3. Suçlanmak

3.3.4.4. Zarar Görmekten Korkmak

3.3.1. Başörtüsü Çıkarma Kararını Etkileyen Faktörler

Katılımcıların başörtüsünü çıkarma kararı vermek üzerine olan deneyimleri kendilerine has olsa da ortaklaşan en sık başlık inanç ve inancın gerektirdiği pratiklerini sorgulamak olmuştur. Yeni bir çevreye girmek, büyüdüğü aile ve sosyal çevre ile farklı sosyokültürel arka planı olan kişiler ile iletişimde olmak ikinci en sık ortaklaşan başlıktır. Paralel olarak, terapiye gitmek ve kendine temas edip farkındalığın artması da belirtilmiştir. Ailenin baskısı ile örtünmüş olmak ve kendini başkalarının güdümündeymiş gibi hissetmek bu kararın verilmesinde etkilidir. Bunun devamında başörtülü olma kimliğinin kendisini yansıtmadığını ve artık bir şekile dönüşmesi başörtüsü çıkarma kararı vermek için belirleyici bir faktör olmuştur. Son olarak, kendisi ile benzer deneyimleri yaşamış kişileri tanımak da başörtüsü çıkarma kararını etkileyen faktörlerden birisidir.

3.3.2. Başörtüsü Çıkarma Sürecinde Stres Belirtileri

Katılımcıların tamamı başörtüsünü çıkarmayı düşünmeye başladıklarından itibaren başörtüsünü çıkarana geçen süre içerisinde kendilerini kaygılı, stresli olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların belirttiği stres belirtileri literatürde yer alan travma sonrası stres belirtileri ile aynı doğrultudadır. Travma sonrası stres belirtilerinden yeniden yaşantılama (kabus görmek), aşırı uyarılmışlık (kendine zarar verme davranışları, uyku sorunları), bilişler ve duygudurumdaki olumsuz değişiklikler (suçlu hissetmek, kaygılı hissetmek, çökkün duygudurum) başörtüsünü çıkarma sürecinde katılımcıların yaşadığı belirtilerdir. Bunlara ek olarak travma sonrası stres belirtilerine eşlik eden yeme sorunları, psikosomatik ağrılar, disosiyasyon ve intihar düşünceleri ve girişimleri yer alır.

3.3.2.1. Kabus Görmek

Kabuslar yeniden yaşantılama belirtileri arasında yer alır. Başörtüsünü çıkaran ve ailesi tarafından reddedilen katılımcı 10'un kabusları devam etmektedir.

“Rüyalarım beni bırakmıyor. Hala hakaret ediyorlar rüyamda. Toparlayamıyorum.” (10)

Katılımcı 9 ise başörtüsünü çıkarmadan önceki süreçte rahatsız edici kabuslar görmüştür.

“O süreçte benimde psikolojim hiç iyi değildi. Her gece rüyamda çıplak koştuğumu bütün insanların bana baktığını rüyalarımın uyanamadığımı görüyordum.” (9)

3.3.2.2. Kendine Zarar Verme Davranışları

Saç koparma, deri yolma ve kesi atma başörtüsünü çıkaran kadınlar arasında görülen kendine zarar verme davranışları arasında yer alır. Çoğunlukla ergenlik döneminde kendine zarar verme davranışları sergileyen katılımcılarda başörtüsünü çıkardıktan sonra bu davranışlar görülmemiştir.

“Kollarımı kesmeye başladım. Görüldü bu okulda okulda. Rehberlikçi psikoloğa gitmem gerektiğini söyledi. Ailemle konuştu ama ben kabul etmedim. Ailem dediğim sadece annemle konuştu. Babam hala bilmez, kaç yıldır. İzler duruyor ama görmez. Bu şekilde.” (7)

3.3.2.3. Uyku Sorunları

Katılımcılar başörtüsünü çıkarmayı istediği dönemde kendi düzenine göre çok daha az uyuduklarını belirtmişlerdir.

“Benim hep uyku problemim var. Ben çok uyuyorum. O dönem de hiç uyuyamadım. Canlı cenaze gibi gezdim.” (8)

3.3.2.4. Suçlu Hissetmek

Ailenin ve çevrenin tutumu ile birlikte kendini suçlu görmek katılımcılar arasında ortaklaşan bir ikinci düzey alt tema olmuştur. Başörtüsü çıkarma düşüncesi ile birlikte ortaya çıkan suçluluk hissi başörtüsünü çıkardıktan sonra da devam edebilmektedir.

“Ailenin tutumundan ötürü kendimi çok fazla suçluyordum ben. İşte hani ben kötü biriyim aslında, kendi duygularım için yapıyorum bunu tarzı bir düşüncem vardı.” (1)

3.3.2.5. Kaygılı Hissetmek

Katılımcı 6 başörtülü olduğu dönemde kendi görüntüsünden utandığını, insanların kendisi hakkında düşünceleri sebebiyle kaygılı hissettiğini belirtir.

“Lisenin sonunda 12’ye geçtiğim dönemde hiç arkadaşım yoktu benim. Hiç kalmamıştı. Hepsi okuldan ayrılmıştı ve tek başımaydım bayağı bir özgüven eksikliği çekiyordum ve hani ne biliyim sadece başörtünün dışında giyimimden utanıyordum, tipimden utanıyordum. Arkadaşım yoktu tek kalmaya utanıyordum. Okula gitmiyordum hiç. Tek başımaydım sürekli. Yemek yemeye bile utanıyordum. Sürekli açtım okulda da böyle. Çok büyük bir özgüven eksikliğim vardı. Bunun en büyük sebebi de görünüşümdü. “Nasıl görünüyorum?” idi. Yanımda bir arkadaşım olmayınca tek olunca kendimi daha kötü hissediyordum.” (6)

3.3.2.6. Çökkün Duygudurum

Çökkün duygudurum, travma sonrası stres belirtilerinde biliş ve duygudurumda olumsuz değişiklikler arasında yer alır.

Katılımcı 7 başörtüsünü çıkarmak isteyip çıkaramadığı lise döneminde evde kalmak ve dışarı çıkmak istememektedir. Arkadaş edinmek yerine bilgisayarda vakit geçirmeyi tercih eder. Katılımcı 7 aynı zamanda anlatırken zorlanmış ve ağlamıştır.

“Zaten sonucu depresyon olarak döndü lisede. Düşünmemiştim ama konuştuğça anlatmak zor gelmeye başladı. Koşmadım yıllarca koştuğumu hatırlamıyorum ya da bisikleti (ağlıyor). Her şeye kadar kendimi sınırladım. Zaten fazla arkadaş çevresi de yoktu. Dışarı çıkmalara kadar. Bulduğum çevreden lise sonda inmiştim. Sınırlamıştım kendimi. Sosyal anlamda da geri çekmiştim. Günlerim sadece internet başında geçiyordu, bu kadar.” (7)

Katılımcı 2 ise başörtüsü çıkarma sürecinde başını örtmesi gerekeceği için üniversite yurdundan çıkmayı tercih etmemektedir.

“Yurttan çıkmıyordum mesela, çok acil bir şey olmadığı sürece, sınava falan girmeyeceksem. Ve tek sebebi buydu yani. Başörtü bağlarken ağlayasım geliyordu sokağa çıkarken (gülüyor). Bu herhalde bütün duygularımı özetleyen bir anı olabilir (gülüyor). İı şey bir noktaydım işte, dışarı çıkmıyordum yurttan. Çünkü çıkarsam aynada kendimi hiç beğenmiyordum ve ağlayarak başörtüsü takıyordum. Gerçekten orası

karanlık bir dönem yani. Hiç de hatırlamak istemem açıkçası. Çünkü şey de kötü bir dönemdi, yani bu sonuçta pıt diye olmadı benim için.” (2)

3.3.2.7. Yeme Sorunları

İmam Hatip Lisesi’nde okumaya zorlanmak, örtünmeye zorlanmak, başörtüsünü çıkarmasının engellenmesi gibi olaylar yemek problemlerinin ortaya çıkmasında tetikleyici olmuştur. Yeme problemleri çok fazla yemek ya da çok az yemek olarak karşımıza çıkar. Çok fazla yemek yediğini belirten katılımcılar kısa zaman içerisinde çok miktarda yemek yemek, sonrasında pişman olmak ve suçluluk duymak olmak üzere çoğunlukla tıkmırcasına yemeyi tanımlamışlardır.

“Öyle hissettiğim dönemlerde bilinçsizce yemeye başlıyordum. Bilinçsizce işte eve geliyorum, işte çok kötü bir gün geçirmişim işte yemek var evde. Ben direkt yemeğe sığınıyorum hani o an hiçbir şey düşünmeden, kaç tabak bilmiyorum. Bir tabak yiyorum, o hissim geçmediyse bir tabak daha yiyorum daha böyle o boşluğu yemekle doldurma gibi bir durum olmuştu yani. Direkt şeyi bekliyordum yani eve gideyim yemek yiyeyim artık hissi vardı.” (4)

Yeme problemlerinde ayrıca az yemek ve çok yemek arasında geçiş de görülmüştür.

“O dönemde İmam Hatip’e başladığım ilk dönemde acayip kilo almıştım ve yeme bozukluğumun başlangıç dönemi oraya dayanıyor sanırım. Emin de değilim ama. Duygusal açlık yaşıyordum o dönem ve çok fazla yemeye başladım. Kaçınma dönemimde de normal vücut kitle endeksimin sağlıklı sınırındaydım. İşte 53’tü ben hep 53’teydim kapalılık hayatım boyunca neredeyse. Açılma hikâyemde bir ay içinde 10-15 kilo 40, 39’a falan düştüm bir anda. Şimdi de çok toparlayamıyorum sanırım. Şimdi biraz daha iyiyim.” (9)

3.3.2.8. Psikosomatik Ağrılar

Başörtüsünü çıkarmak istedikleri dönemde ağrıları artmıştır. Boyun, sırt ve bel ağrıları başta olmak üzere, baş ağrısı, karın ağrısında artış olmuştur. Ayrıca regl dönemleri daha sancılı geçmiştir.

“İki kere hastanelik oldum. Regl sancuların çok kötü oldu. 2 saatlik uyku ile 3 gün geçirmeye çalışıyordum.” (8)

3.3.2.9. Disosiyasyon

Katılımcı 2 ve 4, başörtüsünü çıkarmayı isteyip çıkaramadığı dönemde aynaya baktıklarında kendilerine değil de başka bir insana bakıyorlarmış gibi hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Evet çünkü dediğim gibi tam onu yapmadan önce bende şey başlamıştı. Ben aynaya bakıyorum ve aynada tamamen kendimden başka birini görüyorum gibiydi. Dediğim gibi kendi bedenim sanki benim bedenim değil başkasının bedeni gibi hissetmeye başlamıştım ve hani o artık gözümde çok tehlikeli bir noktaya gidiyor gibi geldi.” (4)

3.3.2.10. İntihar Düşüncesi ve Girişimi

Katılımcı 9 başörtüsünü çıkarmayı istediği dönemde intiharın inancı için yasaklı olduğu gerekçesi ile savaş muhabiri olmak ve savaşta ölmeyi planlamıştır. Katılımcı üniversitede okuyacağı bölümü de bu düşüncesine uygun olacak şekilde tercih etmiştir.

“Son üç aya kadar ne yapmak istediğimden hiç emin değildim. Ta ki katıldığım bir konferansta (*savaş bölgesi olan bir ülke ile*) öğrenci değişim programı olduğunu öğrenene kadar. Bu benim için harikaydı. Çünkü savaş muhabiri olup savaşa gidip orada rahatlıkla ölebilirdim. Buradaki bütün işlerim bittiği için, ne kadar erken gidebilirim onu kovalıyordum. İntihar etmek haram olduğu için bunu nasıl mümkün kılabilirim diye düşünüyordum. Nasıl erkene çekebilirim diye düşünüyordum. Hiç mantıklı değil kader inancı olan bir insanın böyle yola girmesi ama şöyle bir

düşüncem vardı. Eğer çıldırırsam savaşta olup çıldırırdım. O yüzden içimdeki karmaşa da biraz daha sakinler. Ayrıca cihat en büyük sevaplardan biri.” (9)

Daha sonrasında ilaç içerek intihar girişiminde bulunmuştur.

“O zaman ben seni bekleyemeyeceğim. Burada bir yaşam kalmadı bari geleyim yanına diye bir sürü hap içip bir intihar girişimi ile yarı baygın babama gidip beni tuvalette kusturmaya çalıştığı sonra hastaneye gittiğimizde midemin hortumla yıkandığını hatırlıyorum.” (9)

3.3.3. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Kolaylaştıran Faktörler

Katılımcılar başörtüsünü çıkarmayı düşünmeye başladıklarından başörtüsüz olarak evden çıkana kadar geçen süreyi değerlendirdiklerinde bu süreci kolaylaştıran faktörler birinci düzey alt tema olarak belirlenmiştir.

3.3.3.1. Sosyal Destek

Başörtüsü çıkarma sürecinde algılanan sosyal destek katılımcıların en sıklıkla belirttiği süreci kolaylaştıran faktördür. Sosyal destek; aile ve arkadaşlık ilişkilerinden doğrudan geldiği gibi öğrencisi oldukları üniversitenin kapsayıcı iklimi, başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimlerini paylaştığı internet sitesi olan Yalnız Yürümeyeceksin platformu, YouTube kanalları gibi pek çok birebir iletişimde bulunmayan ve doğrudan ilişki kurulmamış bir biçimde de olabilir.

Katılımcı 5, 8 ve 9 için aile bireyleri destekleyici ya da tarafsız olmuştur.

“Ama annem mesela ilk başta yaptığı hataları bu sefer yapmadı. Yanımda oldu. Zaten ben annemden destek aldım. Annem olmasa yine cesaret edemezdim belki. Annem şey dedi ben artık sana karışmıyorum, kaç yaşına gelmişsin, istediğini yapabilirsin. Ben açılmanı istemiyorum dedi, bir anne olarak söylüyorum. Ama yaparsan da dedi ne diyebilirim ki kızım kendi şeyin dedi.” (8)

Katılımcı 1, 3, 5, 8 ve 9 için arkadaşları ile konuşmak iyi gelmiştir.

“Onların ve benim dikkat ettiğim şey de, yönlendirmemeye çok dikkat ediyorlardı. Ben de uyarıyordum bu konuda. Öyle konuşmalar oluyordu. Yani genelde arkadaşlarımla şey yapmıyordum. Öyle açıl desteğiniz yanındayız böyle olmalısın tarzı bir konuma olmuyordu genelde.” (1)

“Ben de şakaya vurduğum yani. Öğretmen arkadaşlar teneffüste bakmaya geliyorlar. Aa seni görmeye geldik açılmışsın falan diyorlar. Gelin gelin oturun falan diyorum, nasıl olmuşum falan diyorum. Espriye vurmuşum. Düşünce sen de gülersin ya onun gibi oldu.” (3)

Katılımcı 1 ve 2 için öğrencisi oldukları üniversitenin kapsayıcı ortamı başörtüsü çıkarma süreçlerinde kolaylaştırıcı olmuştur.

“Diğer yandan, kendi okulumu bile söyleyebilirim. Çünkü şeyi çok iyi biliyordum. Eğer ben açılırsam başka bir yerde garipsenebilirim ama okul benim için çok rahat bir sığınaktı. Hani biraz ondan rahatlık duydum diyebilirim.” (1)

Katılımcı 1, 3, 7, 8, 9, 10 ve 11 için internetten eriştikleri başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimlerini paylaştığı Yalnız Yürümeyeceksin platformu, YouTube videoları ya da forumlar destekleyici olmuştur. Kendi deneyimleri ile benzer deneyimlerin olduğunu okumaları yalnız olmadıklarını fark ettirmiş ve onlar için bu sürecin normalleşmesine destek olmuştur.

“Bir arkadaşım önermişti. Böyle bir şeyin varsa Yalnız Yürümeyeceksin diye bir platform var dedi. Orada mektuplar falan var dedi. Belki sana şey yaparlar dedi. Ben de baktım, “Aa!” dedim. Mektupları falan okudum internet sitesinden. A dedim yalnız değilmişim gerçekten. Başka güç aldığım bir yer olmadı açıkçası. Sadece Yalnız Yürümeyeceksin platformundan güç aldım. Halen okuyorum. Gerçekten çok büyük mücadeleler veren insanlar var. Çok kötü şeyler yaşayan insanlar var. Çocukluğumuzdan beri hepimizin böyle acıları neredeyse aynı yani. Hepimizin hissettikleri neredeyse aynı. Biz olmadığımız bir kimliğe bürünmeye zorlanmışız. Proje gibi yetiştirilmişiz. Bir kıza mesela babası

“Benim çevrem var rezil edemezsin.” demiş. Aynısını benim babam demişti. Tek sorunu itibarını zedeliyor olmam mesela. Hepimizin neredeyse acıları aynı yani. O yüzden onlardan çok güç aldım. Onun dışında hep yaşam mücadelesi verdim, maddi olarak yani. Manevi olarak da, ben zaten çok küçüktüm. ... Toparlayamıyorum. Zor yani böyle radikal bir hayat değişikliği. Bir anda açıldım. Bir anda ailemi bıraktım. Tamamen yapayalnız kaldım.” (10)

“Youtube’den çok fazla video izledim. Bir gün karşıma bir video çıktı. Açtım izledim. Sanki ben konuşuyorum kızın yerine o kadar bana yakın ki.” (8)

3.3.3.2. Kararlı Olmak

Katılımcıların dördü (3, 4, 7, 8) kendilerinin kararlı olmasının başörtüsü çıkarma sürecini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Kararlı olmaları çevresindekilerin ve aile bireylerinin olumsuz telkinlerinden etkilenmemek adına önemlidir.

“...annem çok şey yaptı. Olmaz, bu yaştan sonra bilmem ne. İşte dedim ya hani biraz onu ikna etmeye çalıştım başta ama böyle bir şeye gerek de yok. Benim hayatım sonuçta ama kendi içimde o sıkıntıyı yaşadığım için sanki onu ikna edince rahatlayacakmışım gibi belki de hissediyordum. Sonra bir gün işte imam hatip görevlendirmem bitti, herhalde mayıs ya da haziran ayı falandı. Bir gün evde çıkarken öyle çıktım. Hatta arkadaşlarımla buluşacaktım. Onlar bana güç veriyor, onlar da kapalı ama çocukluk arkadaşlarım. İşte çıktım evden, ister kız ne yapmak istersen. İstersen döv ne yapayım yani. Yapacak bir şey yok. Sen istediğin için mi bu yaştan sonra ben bunu zorla yapacağım. Sen baskı yapıyorsun diye mi gibi. Ondan sonra çıktım. Öyle okula gittim.” (3)

3.3.3.3. Eğitime Devam Etmek

Eğitime devam ediyor olmak, başörtüsünü çıkarmaya karar vermek ve başörtüsünü çıkarma eylemini gerçekleştirmeyi kolaylaştırmıştır.

“Bana çok iyi geldi okula devam etmek. Okulu acayip yetersiz bulsam da. İnsanların arasında iletişimde kalabiliyor olmak yeni bağlar kurabilmek.”
(9)

3.3.3.4. Ruh Sağlığı Desteği Almak

Katılımcı 3 ve 5 için psikolojik destek almanın başörtüsü çıkarma sürecini kolaylaştıran faktörlerden biridir.

“Çünkü bir yandan da terapiye gidiyorum. Eğitime gidiyorum işte psikoterapi eğitimine gidiyorum. Orada hani kendinle alakalı farkındalıkların daha çok oluyor. Daha çok kendine temas ediyorsun ve o kendine temas ettikçe, kendinle alakalı farkındalıkların arttıkça oradaki şey, iç dünyamla hani uyuşmayan sadece kapalı olmak değil bir sürü şeyim var.”
(3)

3.3.3.5. Aşamalı Olarak Başörtüsünü Çıkarmak

Katılımcı 6, 8 ve 9 için başörtüsünü birden bire çıkarmamak, önce boynu açık kıyafetler giymek, sonrasında kolları kısa kıyafetler giymek gibi aşamalı olarak başörtüsünü çıkarmak hem kendilerini iyi hissetmeleri hem de ailelerinden aldıkları tepkinin azalması açısından kolaylaştırıcı olmuştur.

3.3.4. Başörtüsü Çıkarmaya Karar Verme Sürecini Zorlaştıran Faktörler

3.3.4.1. Açıklama Yapmaktan Yorulmak

Başörtüsünü çıkarmadan önceki süreçte aileden ve çevreden gelen yorumlar ve sorular zorlayıcı olabilmektedir. Katılımcı 8 ve 9 için başörtüsü çıkarmaya karar verme sürecinde sürekli bu konu ile anılmak ve her şeyin buna bağlanması yorucu olmuştur.

“Bir yanda öyle rüyalar görüyorum ki birine anlatıyorum bana diyor ki açacaksın ya kafanı o yüzden öyle rüyalar görüyorsun. Bir de bunun psikolojik tarafı var. Her şey buna bağlanıyor. Namaz kılmıyorsun imanının zayıf, şunu yapmıyorsun o yüzden böylesin.” (8)

“Hala bu bende devam ediyor başım açılmış olsa da askılı bir kıyafete ben de hazır değilim, annemi babamı da hazır hale getirmiş değilim. Çünkü bende direne direne bir şeyler kabul ettiler. Direnmek hiç de kolay bir şey değil, çok yorucu.” (9)

3.3.4.2. Önemsemmemek

Başörtüsü çıkarma isteğini aile ile paylaştıktan sonra, ailenin bunu görmezden gelmesi ve önemsememesi söz konusu olabilir. Katılımcı 5 için intihar girişimi sonrasında dahi ailesinin vazgeçmemesi zorlayıcı olmuştur.

“O ara ben bir intihar girişiminde bulundum. Babamlar bunu şey olarak bildiler hep. Başörtüsü yüzünden oldu diye düşündüler. Ama ona rağmen şeyden vazgeçmediler. Benim başörtüsü takmamı istemekten vazgeçmediler. Yani o hastane sürecinden sonra da hiç yumuşamadıkları için mecburum diye düşündüm ve takmaya devam ettim.” (5)

3.3.4.3. Suçlanmak

Bu süreçte ev içerisinde yaşanan huzursuzluklar, hastalıklar ve kötü giden olaylar ile ilgili başörtüsünü çıkarmak isteyen kişi suçlanabilir. Katılımcı 9 annesinin hastalığının onun yüzünden ortaya çıktığı hakkında suçlanmıştır.

“Senden dolayı annen ilaç kullanmaya başladı. Oradan yakalıyorum bunları. Özellikle intihar girişimi zamanında gelip beni hasta ettin, senin yüzünden böyle oldu.” (9)

3.3.4.4. Zarar Görmekten Korkmak

Başörtüsü çıkarmaya karar verme sürecini zorlaştıran son faktör ise çevreden zarar görmekten korkmaktır. Bu süreçte katılımcı 10 yalnız kalmıştır, ailesi ile görüşmemektedir. Hassas noktalarının kendisine karşı kullanılmasından ve zarar görmekten korkması arkadaş edinmekten çekinmesine sebep olmuştur.

“Tamamen yapayalnız kalmıştım. Arkadaş edinemedim. Korkuyordum arkadaş edinmekten. Benim zayıf noktalarımı öğrenirler. Bunları kullanırlar falan diye çok korkuyorum.” (10)

3.4. AİLEYE VE ARKADAŞLARA AÇILMA EYLEMİ

Tablo 7: Dördüncü Üst Düzey Tema: Aileye ve Arkadaşlara Açılma Eylemi

3.4. Aileye ve Arkadaşlara Açılma Eylemi
3.4.1. Aileye Açılmadan Önce Korkulanlar
3.4.1.1. Mücadele Etmek Zorunda Kalmak
3.4.1.2. Evden Ayrılmak Zorunda Kalmak
3.4.1.3. Evlatlıktan Reddedilmek
3.4.1.4. İknaya Maruz Kalmak
3.4.1.5. Fiziksel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak
3.4.1.6. Okuldan Alınmak
3.4.2. Açılacak İlk Kişiyi Belirlemeye Yardımcı Olan Faktörler
3.4.2.1. Benzer Deneyimi Olması
3.4.2.2. Güvende Hissetmek
3.4.3. Aileye Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler
3.4.3.1. Kararlı Olmak
3.4.3.2. Aile Bireyinin Saygı Duyması
3.4.3.3. Aile Bireyinin Dinlemesi
3.4.3.4. Aile Bireyinin Destekleyici Tutumu
3.4.4. Aileye Açılma Eylemini Zorlaştıran Faktörler
3.4.4.1. Kabul Görmemek
3.4.4.2. Önemszenmemek
3.4.4.3. Tehdit Edilmek
3.4.4.4. Fiziksel, Sözel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak
3.4.5. Arkadaşa Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler
3.4.5.1. Kararlı Olmak

3.4.5.2. Destekleyici Olması
3.4.6. Arkadaşa Açılmayı Zorlaştıran Deneyimler
3.4.6.1. Destekleyici Olmaması
3.4.6.2. Anlaşılmamış Hissetmek
3.4.7. Aileye ya da Arkadaşa Açılma Eyleminin Birey Üzerindeki Etkileri
3.4.7.1. Daha Rahat Hissetmek
3.4.7.2. Üzgün Hissetmek
3.4.7.3. İlk Adımı Attığı için Mutlu Hissetmek

3.4.1. Aileye Açılmadan Önce Korkulanlar

Açılmak, başörtüsünü çıkarma isteğini aile, arkadaş ya da birisi ile paylaşmak anlamında kullanılacaktır.

Başörtüsünü çıkarma kararını üniversite eğitimi sebebi ya da başka bir sebeple evden ayrıldıktan sonra veren ya da başörtüsünü çıkarma eylemini aileleri ile aynı şehirde yaşamazken gerçekleştirilebilmektedir. Aileden uzaktayken başörtüsünü çıkaran kadınlar ailelerini ziyarete giderken örtünebilirler. Ailesi ile birlikte yaşarken de dışarı çıktıklarında başörtüsünü çıkarıp eve dönerken örtünebilirler. Başörtüsünü çıkardığını aileden gizlemek açılma ile ilgili korku ve çekincelerden kaynaklanmaktadır. Katılımcılardan 1, 3, 6, 9, 11'in deneyimleri buna örnek olarak verilebilir.

“Şöyle, iki farklı yaşam sürüyor gibi bir şeyim. Bu benim ruhsal sağlığımı da etkiliyor. Arkadaşlarım da biliyor bu durumumu. Neyin içinde olduğumu. İstemediğimi. Ailemi. Evden bu şekilde çıkmadığımı biliyor. Bunları yakın arkadaşlarıma ve beni böyle bilen insanlara anlatıyorum. Ama ailem bilmiyor.” (6)

3.4.1.1. Mücadele Etmek Zorunda Kalmak

Katılımcılarda başörtüsünü çıkarma kararını aile ile paylaşmanın sorumluluk getireceği beklentisi bulunur. Bu kararı paylaşmak ve eyleme dökmek her ne kadar

istenen olsa da sürekli olarak mücadele vermek zorunda olmak zorlayıcıdır. Katılımcı 3, annesine açılmak ile ilgili şöyle ifade eder:

“Çok zordu. Çok sıkışmış. Zor bir şeyin, sorumluluğun altına girmek gibi. Bunu yaptığım zaman mutlu olacağımı biliyorum ama o sorumluluğun altına girmek derken işte yine bu çevre. Çevrenin tepkisi yani insanların bakışları. Bunları kendi içimde mücadele edecek gücüm daha zayıftı. Böyle yeni bir atılım yapmak gibi. İşte annemle yaşıyoruz. Çocuğum var sonuçta. Şeyi hiç düşünmedim aman boşanmışsın, işte açılmak. O kısmı düşünmedim. Annem çocuğa bakıyor. Çocuğa bakmaz, beni cezalandırır gibi. Ama dedim ne olacaksa olsun. İstersen ayrı eve çıkayım. Benim için sorun değil. Maddi bağımsızlığım var. Ondan sonra işte bakıcı tutarım çocuğa sen bakmak zorunda da değilsin. Bu sebepten bakmayacaksan çocuğa. Bu sebepten bana yardımcı olmayacaksan benim zaten sana ihtiyacım yok. Ben kendim her şeyi yaparım. Bakıcı da tutarım. Okula gönderirim gerekirse. Şey okuluma yakın plan kuruyorum. Benim okulum çok uzak. İşte okuluma yakın bir ev tutarım diyorum böyle. Öyle bir iyice zihnen kendimi hazırladım.” (3)

3.4.1.2. Evden Ayrılmak Zorunda Kalmak

Evden kovulmak ya da evden ayrılmak zorunda bırakılmak aileye açılmak ile ilgili çekincelerden birisidir. Başörtüyü çıkarmanın, ailenin değerleri ile uyuşmayan bir eylem olduğunu düşünmek bu çekinceyi güçlendirir. Katılımcı 7, başörtüsünü çıkaracağını ailesine söylemeden önce evden ayrılma ihtimaline yönelik planlama yapmıştır.

“Ve açılmak için de okulların açılmasını beklemiştim şahsen. Belki evden kovulabilirim. Her şey olabilir diye. Ya da baskılar artar ve benim evden gitmem gerekebilir diye.” (7)

3.4.1.3. Evlatlıktan Reddedilmek

Aileye açılmak ile ilgili çekincelerden bir diğeri ise evlatlıktan reddedilmeştir. Başörtüsünü çıkaran fakat ailesine açılmayan katılımcı 1, eğer ailesine anlatırsa babasının kendisini reddedeceğini düşünmektedir.

“Babamın direkt evlatlıktan reddedeceğini düşünüyorum ben. Uzun süre eve gitmem imkansız hale gelir. Ekonomik olarak bağımsız olduğum için pek bir şey yapamıyorlar. Ama yani böyle bir bağımsızlığım olmasaydı büyük ihtimalle açılmazdım.” (1)

3.4.1.4. İknaya Maruz Kalmak

Ailenin aksine ikna etmeye çalışması aileye açılmak ile ilgili bir çekincedir. Başörtüsünü çıkarmayı düşünen kadın bu sebeple aileye açılmayı erteliyor olabilir. Bu ayrıca aile ile ilişkiyi de zayıflatabilir. Katılımcı 1, ablalarının kendisini ikna edeceğini düşündüğü için onlarla olan iletişimini azalttığını söyler:

“Çünkü çok konuşmadığım için çok uzak davranıyorum. Eğer konuşsam kız kardeşlerim iknaya çalışacaklar beni.” (1)

3.4.1.5. Fiziksel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak

Duygusal şiddete maruz kalacağını düşünmek aile bireylerinden birinin ya da daha fazlasının bakışları, sözleri, küçük gören tavırları ile belirlenmiştir. Fiziksel şiddete maruz kalacağını düşünmeyi ise katılımcı 7 şöyle açıklar:

“Sonuçta her şey olabilirdi. Din bu din konusunda kimler kimlere zarar veriyor. Her şey olabilirdi. Ama kararlıyım sonuçta. Yasal haklarımı da biliyordum.” (7)

3.4.1.6. Okuldan Alınmak

Üniversite eğitimini almasına izin vermemek aileye açılmadan önce korkulanlar arasındadır.

3.4.2. Açılacak İlk Kişiyi Belirlemeye Yardımcı Olan Faktörler

3.4.2.1. Benzer Deneyimi Olması

Başörtüsünü çıkarma düşüncesinin paylaşılacağı kişinin kendisine benzer bir deneyim yaşamış olması tercih sebebidir. Benzer deneyim olarak belirtilmesinin sebebi, yalnızca başörtüsünü çıkarma eylemini karşı tarafın da gerçekleştirmiş olması anlamına gelmez. Başörtüsünü çıkarmayı isteyen bir kadın, başka herhangi bir konuda insanlara açılmış bir kişi tarafından da anlaşılacağı düşünülebilir.

Katılımcı 4, başörtüsünü çıkarmayı düşünmesi hakkında açıldığı kişilerin yakın arkadaşları olduğunu söyler. Bu kişilerle din ve inanç üzerine paylaşımlar yapmaktadırlar.

“Çok yakın arkadaşlarıma söylemiştim. Onlarla zaten... Onlar da benim gibi başörtüsü takıyordu ve biz bunu daha önce üniversitede de konuşuyorduk zaten, konuştuğumuz bir konuydu. Ve hani sürekli böyle tesettür ne demek, işte din konuları bunları sürekli konuştuğumuz, biraz daha felsefik bir yerden konuştuğumuz oluyordu sürekli. O arkadaşlarıma söyledim ilk olarak. Yani şöyle söyledim. Ben böyle bir şey düşünüyorum. Yapacak mıyım bilmiyorum. Ama hani artık ciddi ciddi de düşünmeye başladım gibi söylemiştim. İlk söylediğim arkadaşlarımdı.” (4)

Katılımcı 2 ise inançlarını sorgulayan bir arkadaşı ile deneyimlerinin benzer olması üzerine anlaşılacağını düşünmüş ve başörtüsünü çıkarmayı düşündüğünü arkadaşına açılmıştır.

“Ama bir arkadaşım işte, o da gey. O da bir dönem çok dindarmış sonra, çıkmış dinden. Kendini keşfetme dönemi falan gibi bir süreci var. Bir noktada ortak diyebileceğim bir yolumuz var. Onunla sürekli konuşuyordum açıkçası. ...Yani genel olarak çok saygılı bir çocuk. Böyle şey 11 onaylamasa da fikirlerimi gidip konuşabileceğim biri şeklindeydi. Zaten bunalımlarım başladığında da açıkçası gayet dindar biriydim. Sadece böyle bir şeylere sanki yanlış falan gibi düşünüyordum. O da hiç bana oturup

bak aslında Allah yok falan demiyordu. Sadece beni dinliyor gibi bir durum vardı. Bilemedim. Evet.” (2)

3.4.2.2. Güvende Hissetmek

Başörtüsünü çıkarma düşüncesinin ilk kez birisi ile paylaşılması bazı katılımcılar için oldukça kaygı verici olmuştur. Birine açılmak için kişi ile arasında güvenilir bir ilişki olması katılımcıları cesaretlendirmiştir. Başörtüsünü çıkarma isteği paylaşıldığında yargılanmayacağını bilmek önemlidir. Katılımcı 8 açılacağı kişiyi kendisini tarafsız olarak dinleyecek yakınlarından seçmiştir.

“Beni asla yargılamayacaklarını biliyordum. O yüzden ilk onlara söyledim. Şey demeyeceklerdi bana; ay sonra insanlar ne der hiç bilmiyor musun, bizi akrabalara rezil mi edeceksin demeyeceklerdi. Ya da arkadaşım şey demeyecekti; arkadaş ortamından gördün, ne istiyorsun açınca başın göğe mi erecek demeyeceklerdi. O yüzden onların beni çok seveceklerine inandığım için çok rahatlıkla paylaştım.” (8)

Diğerlerinin kendileri ile ilgili mahrem sayılabilecek paylaşımlar yapması da açılma için güven vericidir.

“Yurtta daha fazla kadınla daha fazla temas kurma ve yaşama imkanı onların hikayelerinin daha fazla içinde olma imkanı sundu. Herkesin dilinde rahatlıkla ailevi sorunlarını anlatıp paylaşabildikleri... Beni şoka soktu. Çünkü hep kol kırılır yen içinde kalır diye büyüdüğüm için hep bir şey anlatmanın yasaklı olduğunu düşünüyordum. Aileyi kötülemiş olurum, onları incitecek şeyler söylemiş olurum. Onların kendi sıkıntılarını bu şekilde paylaşmaları beni çok cesaretlendirdi.” (9)

3.4.3. Aileye Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler

3.4.3.1. Kararlı Olmak

Başörtüsünü çıkaracağını aileye söylerken kararlı bir duruş sergilemek katılımcılar için süreci kolaylaştırmıştır. Aile bireyinin karşısında net bir tavır, kararlı olduğunu belirten cümleler aileye açılma eyleminin daha kolay ilerlemesine yardımcı

olmuştur. Kararlı duruş sergilediğini ve bunun süreci kolaylaştırdığını belirten katılımcılar, aile bireyi ile konuşurken kendisini anlatabilmesinin ve aklından geçenleri ifade edebilmesinin açılma deneyiminde önemli olduğunu belirtmiştir.

3.4.3.2. Aile Bireyinin Saygı Duyması

“Senin kararın.”, “Sen bilirsin.” gibi yargı belirtmeyen, kişiye ne yapması gerektiğini söylemeyen cümleler duymak katılımcılar için kolaylaştırıcı olmuştur.

“O zaman annem bile biliyordu beni zorla kapattıklarını şimdi biraz daha şey yaptı yani. “Ben istemiyorum, açılmandan yana da değilim ama açılın hiçbir şey demem.” Ama o da benim içimi ferahlatmıştı çünkü ben bu platformda, Yalnız Yürümeyeceksin’de, çok fazla aile okudum. Dayak yiyen mi dersin, ailesi evlatlıktan reddeden mi dersin... Benim öyle bir ailem yoktu yani. Annem Allah’a şükür hiç öyle bir kadın değildi. Annem konusunda rahattım o yüzden ben biraz daha özgüvenliydim.” (8)

3.4.3.3. Aile Bireyinin Dinlemesi

Karşıdaki kişinin kendisini dinlediğini gören katılımcılar başörtüsünü çıkaracağını aile bireyi ile konuşurken kendilerini daha güvende hissetmiştir.

“Annem de böyle muhafazakardır ama çok da şey bir insan değildir. Bir şeyi anlattığım zaman anlar aslında. Bazı konuları konuşabileceğin biridir. O yüzden fikir alışverişimiz oldu evet ama aynı zamanda beni anladı annem orada. Ben onu hissettim. O yüzden orada bir kolaylaşma oldu, orada sohbetin ilerlemesinde.” (4)

3.4.3.4. Aile Bireyinin Destekleyici Tutumu

Aile bireyinin destekleyici tutumu başörtüsünü çıkaran kadın için açılmayı kolaylaştırır.

“Annemin o yıkılmış haline rağmen, beni tamamen babamın vicdanına ve merhametine bırakmadığı için çok mutluyum. Çünkü dediğim gibi o daha katı ve serttir. O el alem ne derci bir düşüncede olduğu için bana

ulaşabilmesi çok zordu. Annem daha manevi bir halin içerisinde olduğu için iç dünyamı daha çok merak ediyordu.” (9)

3.4.4. Aileye Açılma Eylemini Zorlaştıran Faktörler

3.4.4.1. Kabul Görmemek

Başörtüsünü çıkararak kadının yaşı fark etmeksizin ailesi bu durumu kabul etmeyebilir. Ailelerinde böyle bir şey olamayacağı, başörtüsünü çıkarmayı kabul etmediklerini açıkça ifade edebilirler.

“Ondan sonra annemle konuştuğum zaman çok tepki verdi. Hayır, öyle bir şey olmaz, işte şöyle böyle, bizim ailede açılmak yok falan gibi. Hâlbuki öyle bir şey yok yani. Orada zaten bir 3-4 ay annemle mücadele ettik. Konuyu sürekli açtım. İşte her seferinde annem tepki gösterdi. Tartıştık yeri geldi. En son açılıp çıktığımda o tam böyle namaza duracaktı. Dedim ben çıkıyorum haberin olsun ne yapabilirsin ki? Gel döv istersen ne yapabilirsin modunda.” (3)

3.4.4.2. Önemsemmemek

Aileye açılırken zorlaştıran faktörlerden biri aile bireyinin önemsememesi, duymazdan gelmesi, kişiye inanmaması, konuşmasına müsaade etmemesi ya da konuyu değiştirmesidir. Katılımcı 1’in ailesi ile konuştuğunda üniversitedeki arkadaşlarının aklına girdiğini, onu etkilediklerini söyler.

“Şey oluyor böyle bir konu hakkında farklı bir şey söylüyorum. Kimden duydun ki kelimesini alıyorum sürekli. Bir müddet sonra da direkt konuşmayı kesmeye başladım ben. Mesela konu açılınca annem şey diyordu böyle, birkaç kere dinler hakkında bir şey söyledim işte, “Hristiyan mı oldun?” hani “Hristiyan niye oluyorsun?” falan gibi bir tepki aldım. Ki konu onunla bile alakalı değildi. Ki burada bağılıyor bir de annem genelde. O yüzden o anda yaşadığım şeylerden ötürü şu an da söylememe kararı aldım biraz.” (1)

Önemsenmemenin bir başka biçimi de bireyin kararına saygı duymamaktır. Katılımcı 8'in ailesine göre başörtüsünü evlendikten sonra kocası izin verirse çıkarabilir.

“Bana evlen kocan isterse açıl derdi. Diyordum ne saçma. Kocama ne yani benim açık ya da kapalı olmamdan. Ama yine de önceden söyledikleri de, “Başına bir iş gelirse ben sorumlu değilim, Allah’ın koruyamadığını ben koruyamam, ne bok yersen ye.” diyor. Öyle söyleyeyim size. “Dövse dersiniz ki kötü bir baba. Bana kötü davranıyor. Ama öyle de değil. O kadar ortada bırakıyor ki beni. Beni sevdiğini biliyorum ama istemediğim bir şeyi de bana yaptırdığı için ne yapacağımı bilemiyorum. Ortada kaldım. İki ucu garip bir şeydi. Asla çıkış yolu yoktu.” (8)

3.4.4.3. Tehdit Edilmek

Ailenin başörtüsünü çıkaracağını söyleyen çocuğunu tehdit etmesi çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. Katılımcıların deneyimlerinde babanın evden gideceğini söyleyerek tehdidi, bir daha konuşmayacağını ve başörtüsünü çıkaracağını söyleyen çocuğunu yok sayacağını söyleyerek tehdit etmesi, “Başına bir şey gelirse ben yokum.” demesi vardır.

“Eğer dedi böyle bir şey olursa ben bu evden giderim. Aynı şekilde abim de. Bir daha yüzümü göremezsiniz tarzında. Bu konu aslında uzadı devam etti falan.” (6)

3.4.4.4. Fiziksel, Sözel ve Duygusal Şiddete Maruz Kalmak

Katılımcı 10 için başörtüsünü çıkarma isteğini aile ile paylaşmak şiddete maruz kalma ile sonuçlanmıştır.

“Evde olmuştu önceden çarşafı çıkarmak istiyorum, okula gitmek istiyorum diye ama annem dayakla yola getirmeye çalıştı. Oysa istediğim şey çok absürt bir şey değildi. Bana diyorlardı ki çarşafı okuyamazsın. Ben diyordum okumak istiyorum. Başkasının eline bakarak yaşamak istemiyorum. Onlar diyordu ki biz senden böyle bir şey istemiyoruz. Allah

senden böyle bir şey istemiyor. Sen neden böyle bir şey istiyorsun? Buraya kadar baban baktı, bundan sonra kocan bakacak. Prenses gibi yaşamak varken neden sen okumak istiyorsun, neden çalışacaksın ki? Ben okumak istiyorum dediğimde “Çarşafı okuyamazsın.” derlerdi. Ben de “Çıkarmak istiyorum.” dedim. Tokat attı ağlamaya başladı. Ben size emek verdim. Bu ailenin profili var. Bu profili bozamazsın vesaire bir şeyler söyledi.” (10)

3.4.5. Arkadaşa Açılma Eylemini Kolaylaştıran Faktörler

Katılımcıların tamamı başörtüsünü çıkaracaklarını öncelikle yakın arkadaşları ile paylaşmıştır. Arkadaşa açılma eylemini kolaylaştıran faktörler bir aile bireyine açılma eylemini kolaylaştıran faktörlere göre daha az vurgulanmış olsa da yakın arkadaş ile paylaşım yapmak daha kolaydır.

3.4.5.1. Kararlı Olmak

Arkadaşa açılırken başörtüsünü çıkarma eylemi için kararlı olmak, kendini rahat ifade edebilmek aileye açılma eyleminde olduğu gibi kolaylaştırıcı olmuştur.

3.4.5.2. Destekleyici Olması

Arkadaşın yönlendirici olmaması, kişiyi dinlemesi ve destekleyici bir tutumla yaklaşması katılımcıların başörtüsünü çıkarmayı arkadaşına açılma eyleminde kolaylaştırıcı olmuştur.

“Açılmayı da söylediğimde bir tepki vermedi. Senin kararım, sen araştırmışsındır, düşünmüşsündür bulmuşsundur dedi. Karar verdiysen, böyle mutlu olacaksan yap dedi ben arkandayım dedi. Onun desteği de vardı, benim kararlılığım da vardı. Çok daha... Çok daha kolay olmadı aslında yine zordu ama içim birazcık daha olsun rahatlıyordu.” (7)

3.4.6. Arkadaşa Açılmayı Zorlaştıran Deneyimler

3.4.6.1. Destekleyici Olmaması

Arkadaşın destekleyici olmayan tutumu açılmayı zorlaştırmış ya da engellemiştir.

“En yakın lise arkadaşına ben söyleyemedim. Çünkü böyle hafif bir değinmeye başladığımda şöyle demeye başlamıştı. “Aile ilişkin bozulacak. Gerek var mı? Zaten böyle yaşamışsın. Hayat düzenin var. Bozma” gibi bir mantıktaydı. Ben onunla direkt iletişimi durdurdum.” (1)

3.4.6.2. Anlaşılmamış Hissetmek

Arkadaşa açılırken zorlanılanlardan birisi anlaşılmamış hissetmektir. Başörtüsünü çıkarma düşüncesini konuşurken arkadaşın destekleyici ve saygılı bir tutumla dinliyor olmasına rağmen kişinin başörtüsünü çıkaracak kadının aile yapısını bilmemesi ve deneyimini anlayamaması arkadaşına açılan katılımcılar için anlaşılmamış hissetmeye sebep olmuştur.

“Beni daha uzaktan tanıyan birkaç arkadaşla da daha çok yakınlaştım, ailesi muhafazakar, kendisi sorun yaşıyor. Bu tip insanlarla konuşmayı daha çok tercih ettim ve onlara daha çok yakınlaştım bu dönemde. Çünkü şey çok oluyor. Arkadaşıma anlatıyorum, bir yakın arkadaşına. Ailesi seküler bir aile. Anlaşamıyoruz, yani çok garipsiyor. Böyle bir durum oluyordu. Çünkü ben şey diyorum. Ailem beni reddedebilir. “Ya!” diyor “Manyak mısınız? Abartıyorsunuz!”. Ya ama bilmiyorsun, öyle!” (1)

3.4.7. Aileye ya da Arkadaşa Açılma Eyleminin Birey Üzerindeki Etkileri

3.4.7.1. Daha Rahat Hissetmek

Başörtüsünü çıkaracağını bir aile bireyine ya da arkadaşına açılan katılımcılar kendilerini daha rahat hissetmişlerdir. Paylaşabileceği birisinin olması rahatlatıcıdır. Açıldığı kişinin olumlu ya da olumsuz tepkisinden bağımsız olarak kendi kendine düşündüğü ve planladığı eylemi bir kişi ile paylaşmıştır. Artık üzerinde düşünüp plan yapması gereken bir konuşma yoktur. Katılımcı 4’ün annesi ile geçen konuşması sonrasında annesinin olumsuz bir tepki vermemesi yeterlidir.

“Bu konuşma... Ben bunu yapabildiğim için çok rahatlamış hissettim. Konuşma meselesi kafamda çok dolanıyordu. Şimdi mi söylesem? Yemek yiyoruz şimdi mi söylesem gibi dönüp duruyordu kafamda. O yüzden bunu

konuşmuş olmak, herhangi bir mesele de olsa, bu hani dışarı vurulmuş olmasından dolayı bir rahatlama vardı. Almayı beklediğim çok büyük tepkiyi almadığım için de bir rahatlama vardı. O yüzden beni böyle hani o aldığım tepkide başörtüsünü çıkarma yolunda biraz daha destekleyici oldu zaten. Birileri desteklemese de annem mesela orada. Çok büyük bir tepki vermemekle aslında desteklemiş oldu gibi.” (4)

3.4.7.2. Üzgün Hissetmek

Açılmanın etkileri açılan kişinin verdiği tepkilere paralel olarak değişmiştir. Olumlu bir tepkiyle karşılaşan katılımcılar için biriyle paylaşmış olmanın iyi hissettirmiştir. Katılımcı 7 için ailesinin onun isteğini ve duygusunu önemsemek yerine kendi inançlarını dayatması üzgün hissettirmiştir.

“Benden ziyade dini olarak düşünmeleri idi. Yani bilmiyorum. O kadar. Sanki kişisel olarak, kızım olarak değil de benim dini olarak düşünmeleri idi. Duygusal olarak ne kadar üzüldüm falan umurlarında pek değil gibiydi. Dini olarak... (ağlıyor)” (7)

3.4.7.3. İlk Adımı Attığı için Mutlu Hissetmek

Biriyle paylaşıp bir adım atınca başörtüsünü çıkarma eylemi imkansız gelmemeye başlamıştır.

“O kadar da imkansız gelmemeye başladı bu bana. Çünkü içinde yaşarken benim için imkansızdı, ama onlara anlattığımda bir tık da mümkün geldiği için rahatlamışım. Bir tık da iyi hissediyordum yani.” (6)

3.5. BAŞÖRTÜSÜNÜ ÇIKARDIKTAN SONRA

Tablo 8: Beşinci Üst Düzey Tema: Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra

3.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra
3.5.1. Dışarı İlk Çıkış
3.5.2. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Aile ile İlişkide Değişiklikler
3.5.2.1. Aile ile İlişkide Araya Mesafe Koymak
3.5.2.2. Ailenin Değişim Yokmuş Gibi Davranması
3.5.3. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Sosyal Çevreden Gelen Tepkiler
3.5.3.1. Sınırlara Saygı Duyulmaması
3.5.3.2. Ön Yargılı Tutum
3.5.3.3. Tavsiye Verilmesi
3.5.4. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Kolaylaştıran Faktörler
3.5.4.1. Normalleştirmek
3.5.4.2. Sosyal Destek
3.5.4.3. Ruh Sağlığı Desteği
3.5.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Zorlaştıran Faktörler
3.5.5.1. Sosyal Çevreye Açıklama Yapmak Zorunda Olmak
3.5.5.2. Akran İlişkilerinde Değişim
3.5.5.3. Aile İçi Duygusal İstismara Maruz Kalmak

3.5.1. Dışarı İlk Çıkış

Başörtüsüz olarak ilk kez dışarı çıkmak katılımcı 4 ve 10'a göre heyecanlı ya da kaygılı olmamıştır.

“Açıldığım zaman şey hissettim. Olması gereken buydu. Çocukluğumdan beri elimi kolumu saçımı bir erkek görmemesine rağmen, çok rahat hissettim.” (10)

“O şekilde çıktım. Ve böyle bunun beni özgürleştireceğini falan düşünüyordum hani yapmadan önce ama yaptığımda... Böyle hiçbir şey hissetmedim. Çıktım direkt. Hiçbir değişiklik hissetmedim, hani bunu

çıkarmışım gibi bir şey de hissetmedim. Birden özgürleşme de hissetmedim. Birden kendim olma da hissetmedim. Sadece o an dışarı çıktım ve daha sonrakilerde biraz hissetmeye başladım. Çıkarma sürecim böyle olmuştu.”

(4)

3.5.2. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Aile ile İlişkide Değişiklikler

3.5.2.1. Aile ile İlişkide Araya Mesafe Koymak

Başörtüsünü çıkarmak aile ile ilişkiyi etkiler. Başörtüsünü çıkardığını ailesinde gizleyen katılımcı 1 ailesi ile eskisi sıklıkta görüşmemektedir. Öte yandan, ailenin kişinin başörtüsünü çıkaracağını bilmesi ve buna karşı olması da aile ile ilişkiyi etkilemektedir. Katılımcı 4, 10 ve 11 de ailesi ile daha seyrek görüşmektedir. Katılımcı 8’in babası ile olan ilişkisindeki değişikliği şu şekilde anlatmaktadır:

“Babam söylediğim gibi. Biz önceden de diyalog kurmuyorduk, hala kurmuyoruz. Bizim babamla iki ortak konuşmamız var. Ya Survivor konuşuyoruz ya din. Asla normal bir şey konuşamıyoruz. Deseniz ki bu zeytin ne kadar güzel, der ki işte Allah’ın yarattığı ne güzel. Ortak payda bulamıyoruz konuşurken o yüzden pek muhatap değiliz. Ama mesela artık dükkâna gitmiyorum babamın. Benden bu şekilde utanıyorsun ben de gelmem yani.” (8)

3.5.2.2. Ailenin Değişim Yokmuş Gibi Davranması

Aile ile ilişkideki değişiklikler ile ilgili belirlenen diğer ikinci düzey alt tema ise ailenin değişim yokmuş gibi davranması olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılar kardeşlerinin değişim yokmuş gibi davrandığını belirtmişlerdir.

“Abimler falan hiç zaten takmadı. Hatta hep böyleymişim gibi davrandı hatta abim daha çok dışarı çıkarıyor. Geziyoruz bir yerlere gidiyoruz.” (8)

3.5.3. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonra Sosyal Çevreden Gelen Tepkiler

Başörtüsünü çıkarmak sosyal çevrede çok sık rastlanmamaktadır. Sosyal çevrenin başörtüsünü çıkaran kadınlara yönelik tutum ve davranışları sınırlarına saygı

duyulmaması, tavsiye verilmesi ve ön yargılı tutum ikinci düzey alt temalarından oluşmaktadır.

“Ben başörtü takarken bu kadar zorlanmamıştım. İnsanların başörtüyü çıkardıktan sonraki süreci çok daha zor. Gerçekten sanki şeymiş gibi. Okulda iki kez merhaba merhaba demediğim adam bana her gün mesaj atası geldi. Takip istekleri geldi. İnsanlar merak etti kimmiş bu falan diye. Gerçekten bu süreç daha zordu benim için. Sürekli garip garip imalar akrabalarından, bir şey mesela kafamda şapka var, “Ay tülbentin de ne kadar uzunmuş.” falan yapıyorlardı. Oturup “Sana ne?” diyemiyorsun. Bu sefer ne kadar terbiyesiz kızın var falan oluyor. Bu süreç çok daha zordu. İnsanlar asla susmuyorlar. Kendi kızları mesela açık, sen bana laf edeceğine kendi çocuğuna baksana diyorsun ama o iş öyle olmuyor. İnsanların başkasını yargılaması daha kolay. Bu süreç benim için kapanmaktan daha zordu. Çünkü alışılmadık bir şey.” (8)

3.5.3.1. Sınırlara Saygı Duyulmaması

Başörtüsünü çıkararak kadının sınırlarına saygı duyulmadığını düşünmesi ikinci düzey alt tema olarak bulunmuştur. Sosyal çevresindeki kişilerin kendilerine yönelik tutum ve davranışlarındaki değişimler ile kişilerin temas ve üsluplarındaki değişimler bu alt temanın içinde yer almaktadır.

“Başörtülü olunca bir çeşit kalkan gibi bir şey oluyor size, toplumda sosyal ortamlarda. Bir şekilde erkekler temas etmekten çekiniyorlar, uzak duruyorlar ya da içki teklif edilmiyor mesela. Başka? Yanınızda konuşurken bir tık daha dikkat ediyorlar. Yani her konuda aslında bir tık daha belirli sınırlar çerçevesinde oluyor. Bana karşı hal ve hareketlerin değişmesi, temas edebileceklerini, dokunabileceklerini düşünmeleri.” (5)

“Belki şey yapacaklardı, şey gibi görüyorlardı hafif mi diyeyim. Sanki bunu yaparsam her şeyi yaparmışım gibi. Saçma sapan davranış biçimlerine girdiler. Sanki ben artık açığımı benimle istedikleri gibi el şakası yapabilirler. Bana istedikleri gibi ne bileyim. Yapamazlar böyle şey mi olur.

Beni çok sinirlendirmişti bu durum. Ben çoğu arkadaşım ile iletişimi kestim bu yüzden. Bir de hiç utanmadan soruyorlar. “Ay sen niye kapanmıştın?” Sana ne? Seni ilgilendiren bir şey değil. Yakın değiliz bir şey değiliz. Bu süreç çok zordu. Kapanmaktan 10 kat daha zordu belki de.” (8)

3.5.3.2. Ön Yargılı Tutum

Çevredeki insanlara göre başörtüsünü çıkararak kadın gittikçe açık kıyafetler giyebilir, hatta yoldan çıkabilir. Katılımcı 3 ve 8 çevresindeki insanların kendileri hakkındaki tutumlarına maruziyetini şöyle anlatmaktadır:

“Arkadaşlarım şey diyordu, mini etek giymeyeceksin değil mi, açıldın ama çok açılmazsın herhalde... Yani açılırsam açılırım kimi ilgilendirir aslında ama ben de hani... Sanki şey ı yok ya o kadar açık giyinmem falan modunda. Size ne hâlbuki. Bu benim hayatım. Psikolog arkadaşlarım bile bunu söylüyordu. Açıldın ama sen yine dikkat edersin o kadar abartmazsın gibi. Böyle tepkileri vardı bana çok saçma geliyordu bunlar.” (3)

Başka bir önyargılı tutum ise katılımcı 2’ye göre başörtüsünü çıkararak kadının tebrik edilmesidir.

“Açıldıktan sonra, biraz tanışıp yakın arkadaş olduğum ve önceden bölümden sadece birbirimizi gözlemlediğimiz insanlar beni tebrik falan etti. ...İnsanlar bunu ya hiç görmüyorlar bunun bir mücadele olduğunu ya da böyle çok büyük bir mücadele olduğunu düşünüp “Ne değişimler geçirdin, müthiş” falan deyip sevgi kusuyorlar. İki grup var. İşte bu ikinci grup. İşte ı aslında ama. Şimdi bir etiketlemede bulunmuş olacağım. Özür diliyorum. Daha çok ı feminist gruplarda tanıştığım insanlar bu meyile sahip, hani evet bu baskıdan kurtuldun ve direndin falan şeklinde bir tebrik duygusuna sahipler.” (2)

3.5.3.3. Tavsiye Verilmesi

Sosyal çevredeki kişilerin başörtüsünü çıkararak kadına tavsiye vermesi, konuyu tekrar tekrar açmak istemesi ikinci düzey alt temaya ait başlıklardandır.

“Rahatsız ediyordu işte bazı arkadaşlarım ve bazıları sürekli tavsiye verme durumu ve konuyu açmaya çalışma. Hassas bir konu aslında. Tamam, sorulması normal ama sürekli sürekli meydana getirilmesi beni yormuştu. Onu hatırlıyorum. İlişkilerimde değişikliğe neden olmadı. Tepkiler ekstrem değildi hiçbir şekilde.” (4)

3.5.4. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Kolaylaştıran Faktörler

3.5.4.1. Normalleştirmek

Başörtüsünü çıkarma deneyimleri incelendiğinde kadınların çoğunlukla tek başına düşündükleri, düşüncelerini karar verme aşamasına gelene kadar çok dile getirmedikleri görülmüştür. Kararını aile ya da arkadaşlar gibi yakın çevrelerindeki bireyler ile paylaştıklarında ise destekleyici bir ortam sağlanmaması, kabul görmemek, anlaşılmamak, önemsenmemek ya da tehdit edilmek gibi olumsuz faktörlerle karşılaşmaktadırlar. Çoğunlukla yalnız geçirilen bu dönemin takibinde başörtüsünü çıkarmış olmayı normalleştirmek başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreci kolaylaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkar. Normalleştirme kendisi gibi insanların var olduğunu bilerek, onların deneyimlerini öğrenerek, kendi deneyiminin aykırı olmadığını fark etmek ile gerçekleşmektedir.

“Tabii çok rahatlatıyordu. Dünyada tek değilsin, herkes yapıyor bu normal bir şey. Bir arkadaşınla konuşuyorsun o sana diyor ki bizim bir kuzen vardı. O da işte böyle açıldı falan gibi. Herkesin hayatında aslında tanıdığı birileri var ve sen bundan bahsedince onlar da ondan bahsediyor.” (3)

Katılımcıların büyük bir kısmı için Yalnız Yürümeyeceksin platformunda paylaşılan deneyimler kendileri için destekleyicidir. Yalnız olmadığını fark etmek ve benzer deneyimleri okumak ise normalleştirme için önemlidir.

“Bir arkadaşım önermişti. Böyle bir şeyin varsa Yalnız Yürümeyeceksin diye bir platform var dedi. Orada mektuplar falan var dedi. Belki sana şey yaparlar dedi. Ben de baktım, “Aa!” dedim. Mektupları falan okudum internet sitesinden. “Aa!” dedim, yalnız değilmişim gerçekten. Başka güç

aldığım bir yer olmadı açıkçası. Sadece Yalnız Yürümeyeceksin platformundan güç aldım. Halen okuyorum.” (10)

Ayrıca kendi deneyiminin normalleşmesi ve kendilerine iyi gelen alışkanlıklarına devam etmek ya da yeniden başlamak da katılımcılar için başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreçte kolaylaştırıcı olmuştur.

“Şimdi ben gönüllü olarak okulda voleybol şeyine başvurduğum. Benim stresimi atabileceğim tek yer. Eski hayatıma dönmüş gibi hissettirdi. Benim içimde hiç yoktu. Yapınca da insanların dediği hiç umurumda olmadı. Arkadaşlarım yanımda zaten. Annem yanımda. Sevdiğim insanlar zaten yanımda. Başkasının ne söylediği beni çok kızdırdı ama hiç üzmedi. Sinirlendim ama hiç üzülmedim takmadım. Özgürmüş gibi hissettim, çok mutlu idim.” (8)

3.5.4.2. Sosyal Destek

Sosyal destek başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreci kolaylaştıran bir faktördür. Sosyal destek aile, arkadaşlar gibi yakın sosyal çevreden ya da okul arkadaşları, akrabalar gibi bireylerden gelebilir. Ailesi tarafından akrabaların olumsuz tutum ve davranışlarına yönelik başörtüsünü çıkaran kadını desteklemek, kişiyi akraba ziyaretlerinde denk getirmemek sosyal desteğe örnek olarak verilebilir.

“Babamın bir amcası var korkunç biri demiştim hatırlarsan. Ben ilk şeyi düşünmüştüm, o amcası bize gelirse ve beni görürse kesin korkunç bir şeyler söyleyecek. 3 yıl falan oldu, beni o amcayla görüştürmüyoruz, bana kötü bir şey söylemesin diye. Aslında o kadar da şey değiller. Bu spesifik konuda beni dışlamıyorlar.” (2)

Katılımcıya yönelik yapılan yorumlara izin vermemek de sosyal desteğe örnek olarak verilebilir.

“Evet, yani mesela teyzem de korkunç şeyler söylediğinde annem de teyzemi susturdu açıkçası. Aslında annem kimseyi kötü bir şekilde susturmaz da kendi kararı ne yapalım temalı şeyler söylemişti.” (2)

Ayrıca arkadaşları tarafından dinlenmek, desteklenmek ve anlaşıldığını düşünmek sosyal desteğe örnektir.

“Çevremde bunu anlayacak insanlar da vardı. Bu yüzden bunların olması ve anlaşıldığımı hissetmek bu süreci çok kolaylaştırdı.” (4)

3.5.4.3. Ruh Sağlığı Desteği

Başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreç için kolaylaştırıcı olarak belirlenen son ikinci düzey alt tema ruh sağlığı desteği almak olmuştur. Psikoterapi süreçte destekleyicidir.

3.5.5. Başörtüsünü Çıkardıktan Sonraki Süreci Zorlaştıran Faktörler

3.5.5.1. Sosyal Çevreye Açıklama Yapmak Zorunda Olmak

Başörtüsünü çıkarmak çevredeki insanlar için merak uyandırıcıdır. Başörtüsünü çıkararak kadınlarla yapılan görüşmelerde başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreci zorlaştıran bir faktör olarak sosyal çevreye açıklama yapmak zorunda olmak belirlenmiştir. Merak etmek, soru sormak, öğüt vermek gibi birçok motivasyon ile katılımcılara gelen bireylere açıklama yapmak süreç içerisinde zorlaştırıcı olmuştur. Katılımcı 1, kendisine gelip öğüt verilmesinin yargılayıcı olduğunu düşünmektedir.

“O insanların bana gelip de şey dini olarak bir şeyleri hatırlatması da biraz şey oluyor. Ya ben bunları düşünerek yaptım. Ki bunu size anlatmak zorunda da değilim aslında. Çok yargılayıcı geliyor bu terimler.” (1)

Katılımcı 4 ve 5 ise bunun yorucu bir süreç olduğunu ve açıklama yapmasa bile anlaşılamayacağını düşünmektedir.

“Ama tabii ki şey çok yorucu bir süreçti. Çünkü sürekli insanlara açıklaman gerekiyor. “Sen bunu neden yaptın?” Herkes soruyor. Tavsiye vermeye çalışanlar oluyor. Biraz daha yukarıdan bakan şekilde “Evet, sen bunu böyle yaptın ama aslında bu böyle.” falan gibi tavsiyeler de oluyor. Sadece bu dönemde o biraz yorucu ve zorluk çıkarıcı bir durum oldu. Çünkü hani

sürekli kendini anlatman gerekiyor ve her zaman karşıdaki insanlar seni tam olarak anlayabilecek insanlar değiller.” (4)

“Arkadaşlarıma açıklama yapmak zorunda kalmak. Çünkü başörtüyü çıkarınca bir şekilde “İnanmayı da mı bıraktın?” gibi bir şey oluyor. Ateist mi oldun gibi bir düşünce oluşuyor insanların kafasında. İnsanlara böyle bir... Yani aslında açıklama yapmak zorunda hissetmiyordum kendimi ama en azından yakın arkadaşlarıma ben ateist olmadım şeklinde sunum yapmam gerekti. Yeni ben kimdir, nedir, ne değildir? Düşünceleri değişti mi? Değişmedi sadece bunu çıkardı. Başındaki örtüyü çıkardı.(5)

Katılımcı 8’e göre çevreden gelen tepkiler öfkelenendirici olabilmektedir.

“Biriyle konuşmaya gidiyoruz. Ben diyor senin için çok üzülüyorum. Neden üzülüyor abla? “Çok yanlış yoldasın, sen üniversitede bozulacaksın.” Sürekli bunları duymaktan o kadar sıkılmışım ki. Üzmüyor ama sinirden ağlıyordum her gece. (8)

3.5.5.2. Akran İlişkilerinde Değişim

Başörtüsünü çıkardıktan sonraki süreçte arkadaş ve akran ilişkilerinde de değişiklik yaşanabilmektedir.

“Birkaç arkadaşımın da bu olaydan sonra benden uzaklaştığını hissettim. Bu da biraz kırıcı bir durum oldu.” (1)

Ayrıca, katılımcı 2 zaman zaman bu konu hakkındaki sessizliğin de zorlayıcı olabileceğini belirtir.

“Arkadaşlarım da çok tepki vermedi. Ama biraz daha arkadaşlarım bana tepki verin diyebileceğim bir konumda oldukları için onlardan bir elle tepki istedim açıkçası. Sessizlik çok sinir bozucu bir şey. Böyle çünkü aslında mesela şu an hayatımda başörtülü biri açılrsa hiç gidip “Aa, açılmışsın.” demem. Ama o an sanki çok büyük bir şey yapmışım da herkesin iyi ya da kötü bir tepki gösterip tarafını belli etmesi gerekiyormuş gibi bir algıdaydım. Ama aslında saçını toplamışsın gibi bir şey yani, kimse de tepki

vermek zorunda değil. Ama o an böyle tepki vermeyen herkesin benden nefret ettiğine emin bir şekilde hareket ettiğim için arkadaşlarımdan zorla bu konuda fikirlerini alıyordum. Gerçi benim arkadaşlarım hiçbir zaman kötü bir şey söylemedi ama işte hiçbir şey söylemedikleri dönem de benim için rahatsız edici oluyordu gibi bir şey oldu benim için.” (2)

3.5.5.3. Aile İçi Duygusal İstismara Maruz Kalmak

Başörtüsünü çıkardıktan sonra, eğer aile bu kararı desteklemiyorsa katılımcı için aile içinde zorlayıcı deneyimler yaşanması mümkündür. Aile içerisinde aynı sofraya oturmama, konuşmayı azaltma, alay etme, lakap takma, kıyafetlerini kontrol etme gibi katılımcı için zorlayıcı olabilen vakalar yaşanabilir.

“Annem biraz beni aşağı çekmeye çalışıyor olabilir. Pek kabullenemediği için belki de farkında olmadığı için beni kötü hissettirmeye çalışıyor bazen. Küçüklükten beri benim en istediğim, heveslendiğim şey şapka takmaktı. Böyle yeni bir şey alsam falan, özellikle şapka konusunda, olmamış der ya da olumsuz şekilde eleştirmeye çalışır. Bazen lakap takar. Bilmiyorum bilerek mi bilmeyerek mi yapıyor. Ama duygusal olarak bir baskı kurmaya zarar vermeye çalışıyor.” (7)

“Her dışarı çıktığımda annemin kıyafetime bakması. Zaten bu kıyafete bakma olayı falan bir sene falan sürdü. Bir seneye kadar kıyafetlerime hala “Bunu mu giyeceksin?”, “Böyle mi çıkacaksın?” diyerek karışıyordu. Onun kafasındaki kıyafet stili şu: normal kapalı gibi giyineceksin, sadece başörtüsü olmayacak. Sanki kendi öyle giyiniyor da. O bir sene karıştı böyle. Her seferinde kötü hissettim laf söylediği zaman ama değiştirmedim giyinmemi.” (3)

3.6. GELECEK PLANLARI

Tablo 9: Altıncı Üst Düzey Tema: Gelecek Planları

3.6. Gelecek Planları
3.6.1. Daha Güçlü Olmak
3.6.2. Kendini Tanımak için Uğraşmak
3.6.3. Yurt Dışında Yaşamak
3.6.4. Aktivizm

Görüşmelere katılan başörtüsünü çıkaran kadınlar ile yapılan görüşmelerin analizinde elde edilen son tema ise geleceğe yönelik planlar ve gelecekte beklenenler ve gelecekteki ile ilgili tahminlerin yer aldığı gelecek planları temasıdır. Bu temayı oluşturan birinci düzey alt temalar daha güçlü olma isteği, kendini tanıma isteği, yurt dışı ve aktivizmdir.

3.6.1. Daha Güçlü Olmak

Gelecekte kendisini mesleki olarak geliştirmek, kendi alanında başarılı bir kişi olmak, başka insanlara muhtaç olmamak katılımcıların gelecek planları arasındadır. Katılımcı 1, ileride zorlayıcı olaylar ile karşı karşıya kaldığında ailesinden destek alamayacağı için kendi hayatını idame ettirebilen daha güçlü bir insan olmak istemektedir.

“Sonuçta insanlar bir şey yapamadıkları zaman ailelerine sığınıyorlar. Ben bu ihtimali hiçbir şekilde görmüyorum artık.” (1)

Benzer şekilde katılımcı 10 da birilerine bağlı olmadan, sosyal çevresindeki kişilerin hayatından çıkması ile kendi hayatının düzeninin bozulmayacağı yaşam istemektedir.

“Kendim olmak istiyorum. Birisi hayatımdan çıktığında kaldığım yerden devam edeyim istiyorum. Çocukluğumdan beri kendim ne otobüse binmişimdir ne markete gitmişimdir.” (10)

Ayrıca daha güçlü olmak alt temasına eğitime ve spor hayatına devam etmek de eklenmiştir. Katılımcılar açık öğretim, lisans ve yüksek lisans ve doktora eğitimlerini bitirmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

“Okumak istiyorum. Üniversiteyi bitirmek istiyorum. Yazılım mühendisi olmak istiyorum. Ders çalışıyorum. Elimden geleni yapıyorum. Açık öğretimden bitirmeye çalışıyorum.” (10)

3.6.2. Kendini Tanımak için Uğraşmak

Kendini tanımak, kendisi ile temas kurmak, daha çok seyahat etmek, yeni ülkelerde yeni kültürleri tanımak, mesleki fikirlerini hayata geçirmek gibi istekler kendini tanıma isteği alt temasına aittir.

“Çok kapalı bir toplumda büyüdüm ve hiç sanat sepet bunlardan haberim olmadan büyüdüm açıkçası. Şu an böyle biraz daha, 23 bunun için geç bir yaş mı bilemiyorum ama kendimi keşfetme döneminde olduğumu iddia ediyorum hala. Gerçi evde çok fazla sosyal olarak keşfedemiyorum kendimi ama yine de hobilerimi bulayım; ben neyde iyiyim... Aslında dediğim gibi hiçbir spora sanata hiçbir şeye yönlendirilmedim. Çocukluğun tamamen evde ve ders çalışarak geçti. Ergenliğim de aynı şekilde. Şu an işte çalışıyorum, kendi hobilerimi finanse edecek ekonomik düzeydeyim. Bu tip şeylere yatırım yaparak, biraz da araştırarak ney bana göre bunu buluyorum şu aralar. Dansa ilgiliyim mesela. Çocukluğumda hiç böyle bir şey yapmadım ama şu an çok iyi bir ifade şekli olduğunu düşünüyorum ve bir süredir buna yatırım yapıyorum.” (2)

3.6.3. Yurt Dışında Yaşamak

Katılımcılardan 3’ü yurt dışında yaşamak istemektedir. Bunun için dil öğrenmeye çalışmaktadırlar. Yurt dışında daha sakin bir hayat yaşayacağına, daha rahat olacağına, daha özgür hissedeceğine inanmak yurt dışında yaşama motivasyonları arasında yer almaktadır.

3.6.4. Aktivizm

Başörtüsü çıkarma deneyimleri sonrasında kendilerine ile benzer deneyimler yaşayan insanların birbirinden haberdar olması ve birbirleri için destekleyici olması gerektiğine inanırlar.

“Daha çok taraf oldum. Nasıl aktivist olunmuş? Gerçekten böyle. Ben bunu öğrendim.” (1)

Başörtüsü çıkarma deneyimi, aynı zamanda hak ve haklara erişim konularında da öğretici olmuştur.

“Bu durum gerçekten çok saçma gelecek ama intihara sürükleyecek kadar büyük bir ağırlık. Taşıyana da zor, taşıtana bence çok daha zor. O yüzden inşallah ben çok daha fazla yayılırız benim gibi bir sürü insan çıkar ve anlatır çok istiyorum. İleride böyle şeyler yapmayı da çok istiyorum. Ben çok zorlandım zamanında. Bu kadar.” (8)

“Bu süreci yaşayan insanlara destek olmak isterim. Çünkü çok zor bir şey aynaya baktığında yabancı hissetmek, insanların içine çıkmak istememek. Biz daha genceciğiz böyle olmaması lazım. İstemeyen insanların zorlanmaması lazım.” (10)

BÖLÜM 4

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular alanyazın taraması ile ulaşılan veri ile karşılaştırılarak tartışılacak ve yorumlanacaktır. Tartışma bölümünde “Bulgular” bölümündeki sıralama takip edilecektir. Öte yandan, bulgular birbirleri ile ilintili olduğundan sıralamanın haricinde de geçişler olacaktır.

Kentleşme ile birlikte başörtülü kadınların görünürlüklerinde değişiklik olmuştur (Göle, 1999). Başörtüsü yasağının kalkması ve kadınların üniversiteye girerken, kamuda çalışırken başörtülerini çıkartmak zorunda olmamaları bu sosyoekonomik değişikliğe yardımcı olmuştur. Ayrıca başörtülü kadınların toplum içerisindeki görünürlüğü de artmıştır. Bununla birlikte başörtülü kadınlara yüklenen anlamlarda değişiklik olmuştur. Toplumda başörtülü kadınlardan beklentiler değişmiştir. Buna ek olarak, bu rol ve sorumlulukların ev içerisinde ya da sosyal çevrede benzer koşulları olan erkekler ile aynı değildir. Başörtülü kadın için örtünme, davranışlar, ses tonu, makyaj gibi birçok şey erkeklerle göre aynı değildir (Kaya Osmanbaşıoğlu, 2018).

Araştırmaya katılan başörtüsünü çıkaran kadınlar ailelerinin sahip olduğu değerler sorulduğunda çoğunlukla muhafazakarlık üzerinden açıklama yapmışlardır. “Aile ve Çevre” temasını oluşturan ikinci düzey alt temalardan birisi “Muhafazakarlık” olarak ortaya çıkmıştır. Bu alt temayı incelerken muhafazakarlık kavramının her katılımcı için farklı olduğunu unutmamak gerekir. Katılımcıların muhafazakarlık tanımları ve görüşmelerin devamındaki veri incelendiğinde muhafazakarlık, aile ve sosyal çevre tarafından kadınlardan beklenen rollerin, kadınlara yüklenen sorumlulukların da yer aldığı geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Muhafazakarlık katılımcılar için kendilerine yüklenen rollere ve sorumluluklara uymak zorunda olmak ve aktivizm yapma beklentisi ile açıklanabilir.

Katılımcı 5’in de belirttiği gibi aileye göre ev içerisindeki kız çocuğu ileride başka bir erkeğe teslim edilmek üzere korunmalı ve kollanmalıdır.

“Babamın şey korkusu çok fazlaydı ben bildim bileli. Kızlarım orospu olacak korkusu. Biraz ben bunu konuşacağım ama... Bu şekilde. Yapabileceğim bir şey yok. Çok net olarak kendisinin kullandığı ifade orospu kelimesiydi. Atıyorum televizyonda bir sevişme sahnesi görse kapatın şu orospuları der mesela ya da ben bir keresinde defterime, 3. sınıfta falanım, kalp çizmişim işte. Bir çocuğun baş harfini yazmışım. Sen ne işler karıştırıyorsun? Orospu mu olacaksın? Böyle çocukluktan itibaren orospuluk mevzusu. Orospu mu olacaksın? Namus değeri demeliyim herhalde buna. Ama o kadar dar ki bunun tanımı. Deftere bir kalp çizip bir erkeğin baş harfini yazınca da 3. sınıfa giden bir çocuk orospu olabiliyordu babamın gözünde. Böyle yani beni küçüklükten itibaren doğduğum andan itibaren herhalde. Cinsiyetim üzerinden, bozulabilecek bir bekâretim var benim. Hani ben bir kadını evlenene kadar bir şekilde beni korumalı kollamalı. Tırnak içinde bozulmadan başıma bir şey gelemeden bir erkeğe teslim etmeli gibi. Kafası bu şekilde çalışıyordu.”

LGB bireylerin ailelerine açılmaları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ailelerin çocuklarının açılmaları sonrası bilişsel uyumsuzluk yaşadıkları görülmektedir (Conley, 2011). Yaşanan bilişsel uyumsuzluk bir uçta toplumda eşcinselliğe karşı olumsuz önyargılar sebebiyle çocuğun yaşaması muhtemel zorluklar, ailenin kendi önyargıları; diğer uçta ise çocuklarına karşı sevgi ve bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Bilişsel uyumsuzluk ailenin toplumun ya da kendisinin eşcinselliğe karşı önyargılarını reddedip çocuğunu kabul etmesi ile ya da toplumun ve kendisinin önyargılarını reddetmeyip çocuğunu reddetmesi veya çocuğu aksine ikna etmeye çalışması ile sonlanacaktır (Goldfried, 2001). Buna paralel olarak başörtüsünü çıkaran kadınların ailelerinde de bilişsel uyumsuzluk örnekleri görülmektedir. Başörtülü olmanın makbul sayıldığı aile düzeninde çocuklarının başörtüsünü çıkaracağını duyan ebeveynler kendi değerleri ve tutumlarını tehlike altında hissederler. Çocuğunun başörtüsünü çıkarmak istediğini öğrenen ebeveyn için iki yol vardır; kendi değer ve tutumundan vazgeçmek ve yakın sosyal çevrede damgalanabilecek bir çocuğun ebeveynliğini kabul edip uyum sağlamak veyahut

da kendi değer ve tutumlarından vazgeçmeyip çocunu başörtüsünü çıkarmaması konusunda ikna etmeye çalışmak ya da çocuğu reddetmek.

Bilişsel uyumsuzluk aynı zamanda başörtüsünü çıkarma kararını alan kadınlarda da yaşanabilir. Başörtüsünü çıkarmak eğer büyütüldüğü değer ve tutumlara ve kendi düşüncelerine zıt bir davranış ise başörtüsü çıkarma isteğini kabul etmesi de zorlayıcı olabilir ve zaman alabilir.

Araştırma beliren yetişkinlik dönemindeki kadın katılımcılar ile yürütülmüştür. Beliren yetişkinlik dönemi bireyin kendisi ile ilgili kararlar almaya başladığı, hayatından istediklerini ve istemediklerini belirlediği bir dönemdir (Arnett, 1998). Öte yandan bireyin yeterli ekonomik özgürlüğe sahip olmaması kendi hayatı ile ilgili istediklerini yapması karşısında bir engeldir. Başörtüsünü çıkarmak beliren yetişkinlik dönemindeki bireyin kendisi ile ilgili yaptığı bir keşif olarak ele alındığında Arnett'in (1998) çalışmalarında yer alan sebeplerin yanı sıra ailenin kabulü ve yakın sosyal çevreden ayrımcı bir tutumla karşılaşma çekincesi de başörtüsü çıkarırken bireyin zorlandıkları arasındadır.

Aileye ve arkadaşlar gibi sosyal yakın çevreye açılmayı araştıran çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla açılmanın olumsuz sonuçlarının öne çıktığı görülmektedir (Vaughan, 2014). Bu araştırmada da sosyal yakın çevreye açılmanın kabul görmemek, önemsenmemek, tehdit edilmek, fiziksel, sözel ve duygusal şiddete maruz kalmak gibi olumsuz neticeleri olduğu tespit edilmiştir. Aile ve arkadaşlara açılma deneyimi bireyler tarafından zorlayıcı bir deneyim olarak belirtilse ve her ne kadar araştırmalarda çoğunlukla olumsuz sonuçlar göz önünde olsa da açılma deneyiminin birey üzerinde olumlu etkileri de vardır (Rhoads, 1995). Bu etkilerin bir kısmı uzun bir dönemin ardından ortaya çıkabilir veyahut da olumlu etkiler bireyler tarafından fark edilmemiş, bu sebeple araştırma bulgularına yansımamış olabilir. Araştırma bulgularında "Gelecek Planlar" temasında yer alan "Kendini Tanımak için Uğraşmak" birinci düzey alt teması açılmanın olumlu etkilerinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ayrıca diğer çalışmalar incelendiğinde de kendine saygıyı arttırma, kendini gerçekleştirme, iç kaynakların farkına varma örnekleri yer alır (Rhoads, 1995).

Sosyal yakın çevreye açılma sonrasında aile ve arkadaşlar ile ilişkilerde değişiklikler yaşanabilir. Anne ve/veya baba bireyin kararını benimsemeyebilir; reddedebilir; önemsemeyebilir; fiziksel, sözel ya da duygusal şiddet uygulayabilir. Benzer biçimde arkadaşlar ile olan ilişkilerde de anlaşılmadığını düşünmek, önemsenmemek ya da destekleyici tutumdan yoksun olmak sebebiyle değişiklikler olabilir. Bazen birey aile bireyi ya da arkadaşı ile tüm ilişkisini bitirebilir. Aile ve arkadaşla açılma sonrasında yaşanan ilişki kaybı birey için yasa benzetilebilir. Bonanno (2008) yası sevilen birinin kaybı olarak tanımlar. Başörtüsünü çıkaran kadın için bu ilişkinin kaybını deneyimlemek ölümün ardından yas tutmaya benzer özellikler ile seyredebilir. LGBTİ çalışmaları incelendiğinde aileye açılma sonrasında ailelerin çocuklarının cinsel kimlik ve yönelimlerini öğrenmesi sonrasında yas tepkisine benzer tepkiler verdikleri gözlemlenmiştir (D'Amico, 2015). Kübler-Ross'un (1969) çalışmalarında yer alan yasin beş evresine uygun ilerleyen tepkiler verdiği bulunmuştur. İnkâr, öfke, pazarlık, depresyon, kabullenme olarak seyreden evreler başörtüsünü çıkaran kadınların aileleri tarafından da benzer seyirle ilerleyen örnekler olmuştur. Öte yandan, LGBTİ çalışmaları incelendiğinde diğer araştırmalarda ailenin tepkilerinin çeşitlilik gösterdiği de görülür (Carnelley, 2011; Kabacaoğlu, 2015; Güzel, 2019). Başörtüsünü çıkaran kadınlar için de benzer şekilde ailenin tepkilerinin çeşitliliği söz konusudur.

Açılma deneyimi birey için zorlayıcı bir deneyim olsa da travma sonrası büyüme gerçekleşebilir. Travma sonrası büyüme kişinin zorlayıcı bir yaşam olayı sonrasında olumlu bir değişimin gerçekleşmesini destekleyen dönüştürücü bir deneyim olarak tanımlanır (Zavala, 2020). Tedeschi ve Calhoun (1996) travma sonrası büyümeyi tanımlarken zorlayıcı bir yaşam olayının ardından bireyin dünyayı anlamlandırma biçimindeki değişikliğe ve yaşamını kendisi için daha tatmin edici hale getirmek üzere yeniden düzenlemesine vurgu yapar. (1) Kişisel güçlenme, (2) yakın çevre ile ilişkiler, (3) yeni olanakları fark etme, (4) yaşamı takdir etme, (5) ruhsal gelişim olmak üzere beş başlıkta toplanır (Tedeschi, 1996). Araştırmanın bulgularında birinci düzey alt tema olan "Aileye ya da Arkadaşla Açılma Eyleminin Birey Üzerindeki Etkileri" altında yer alan "Daha Rahat

Hissetmek” ve “Daha Özgüvenli Hissetmek” ikinci düzey alt temaları travma sonrası büyümenin kişisel güçlenme başlığı ile paraleldir. Üstesinden geldiği zorlayıcı deneyimden sonra birey kendisini daha güçlü ve özgüvenli hisseder. Başörtüsünü çıkarma sürecinde kendisini destekleyen kişilerle tanışmak, Yalnız Yürümeyeceksin gibi platformlar ya da internet aracılığı ile benzer deneyimi yaşamış kişiler ile tanışır veya çevresinde kendisini yargılayan, eleştiren kişilerle ilişkisinin biçimini değiştirmek yakın çevre ile ilişkiler başlığını karşılar. Benzer şekilde “Gelecek Planlar” temasında yer alan “Kendini Tanımak İçin Uğraşmak” birinci düzey alt teması yeni olanakları keşfetme başlığını destekler. Yaşamı takdir etme başlığına yönelik bulguların diğer başlıklara göre daha az olduğu görülmektedir. Bu araştırmada yer alan başörtüsünü çıkaran kadınlar arasında yaşamını ve deneyimini takdir eden katılımcılar olsa da, böyle bir başörtüsü ile ilgili deneyimi hiç yaşamamış olmayı tercih ettiğini belirten ya da tüm bu deneyimin hayatına olumlu bir katkısı olmadığını söyleyenler de yer alır. Sonuncu başlık olan ruhsal gelişim ile ilgili ayırıcı bir soru yöneltilmemiştir. Yeterli verinin olmaması ve ruhsal gelişimin görece uzun vadede değerlendirilmesi gerektiğinden bu başlıkla ilgili yorum yapmak yanıltıcı olabilir.

Araştırmada başörtüsünü çıkaran kadınların başörtüsü çıkarma kararı verip başta ailesi olmak üzere yakın çevresine açılmak ve başörtüsüz olarak evden çıkana kadar olan süreçte stres belirtileri gösterdiği bulgular arasında yer alır. Katılımcıların bu dönemde ortaya çıkardığı bulgular travma sonrası stres belirtilerinin aşırı uyarılmışlık, yeniden yaşantılama, biliş ve duygudurumda olumsuz değişiklikler alt başlıkları ile yakından ilişkilidir (National Center for PTSD, 2010). Ayrıca travma sonrası stres belirtilerine eşlik eden yeme sorunları, psikosomatik ağrılar, disosiyasyon ve intihar düşünceleri ve girişimleri de bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular arasında başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimleri arasında travma sonra stres belirtileri yer alsa da başörtüsünü çıkarma deneyiminin travmatik bir olay olduğu kesin olarak söylenemez. Öte yandan, Janoff-Bulman’ın (1992) çalışmalarında travmatik olaylara verilen bireysel tepkilerin öznelliğini vurgulanmaktadır. Travmatik olaylar, bireyin adil veya

güvenli bir dünya beklentilerini derinden sarsan olaylardır. Travmatik olay yaşayan kişiler benliklerinin değerli olduğu, dünyanın adil bir yer olduğu ve hayatın anlamı olduğu düşüncelerinde sarsıntı yaşarlar. Etnik köken, din, cinsel yönelim veya cinsiyete dayalı nefret suçu gibi belirli travma çok kişisel olabilir (Worell, 2006).

BÖLÜM 5

SONUÇ

5.1. ARAŞTIRMANIN LİTERATÜRE KATKISI

Bu araştırma, başörtüsü çıkarma deneyimi ve ruh sağlığı üzerine Türkiye’de yürütülen ilk çalışmadır. Araştırma ile birlikte başörtüsünü çıkaran kadınların örtünme deneyimleri, başörtüsünü çıkarmaya karar verme süreçleri, başörtüsü çıkarma deneyimleri, aile ve arkadaşlarına açılma deneyimleri ile birlikte bu süreçleri zorlaştıran ve kolaylaştıran faktörler ve sosyal desteğin önemi ile ilgili bulgular edinilmiştir. Başörtüsü çıkarma deneyimi ile ilgili hiçbir araştırmanın olmaması nedeniyle, bu araştırma alandaki boşluğu doldurmaktan ziyade, literatürde bu alan için bir yer açmayı hedeflemiştir. Ayrıca araştırma ile birlikte başörtüsünü çıkaran kadınların görünürlüğünün artırılması hedeflenmiştir.

5.2. KISITLILIKLAR

Araştırma pandemi döneminde, yüz yüze görüşmenin sağlık açısından tehlikeli ve zaman zaman yasak olduğu bir dönemde, yürütülmüştür. Bu sebeple tüm görüşmeler internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda veri toplama aracı olan derinlemesine görüşmelerin çoğunlukla yüz yüze yapılması tercih edilir. Çünkü internet üzerinden online platformlar aracılığı ile yapılan görüşmelerde araştırmaya katılan kişilerin cümleleri, duraklamaları, gülmeleri ya da ağlamaları gibi duygusal tepkileri önemli olduğu kadar bedenlerinin duruşu, hareket edip etmemeleri, elleri ve ayaklarının konumu gibi birçok önemli ayrıntıya ulaşmak zorlaşmıştır.

Katılımcılara erişirken kartopu yöntemini kullanmak zorunluluk olsa da kartopu yöntemi ile birlikte belirli bir kitle içerisinde kısıtlı kalmak araştırma için bir kısıtlılıktır.

Başörtüsü çıkarma deneyimi kadınlara özel olsa da aynı sosyal çevrede, aynı aile yapısında yetişen erkeklerde de benzer deneyimlere rastlanılacağı öngörülmektedir. Araştırmanın yalnızca kadınlara odaklanması bir kısıtlılıktır.

5.3. ÖNERİLER

Literatürdeki önemli boşluk göz önüne alındığında, bu alanda pek çok çalışmanın yapılması gerektiği öngörülmektedir. Bu araştırma başörtüsü çıkarma deneyimi ve ruh sağlığına odaklanarak yürütülmüştür. Ulaşılan diğer araştırmalar çoğunlukla politika ya da tarih ile ilgilidir. Sosyoloji, sosyal psikoloji, klinik psikoloji gibi alanlarda çalışan araştırmacıların da bu alanda çalışmalar yapması önerilmektedir.

Başörtüsünü çıkaran kadınlar konusu aslında toplumdaki herkes ile ilişkilendirilebilir. Bu araştırma yalnızca başörtüsünü çıkaran kadınlar ile yapılmış olsa da araştırmada katılımcıların aileleri, ailelerin tutumları ve deneyimleri ile ilgili de çalışmalar yürütülmesi önerilir.

KAYNAKÇA

- Akboğa, S. (2020). Türkiye Siyasî ve Toplumsal Hayatında Başörtüsünün Değişen Anlamları. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(98), 83–101.
- Akbulut, Z. (2015). Veiling as Self-Disciplining: Muslim Women, Islamic Discourses, and the Headscarf Ban in Turkey, *Contemporary Islam*, s. 9, ss. 433-453.
- Aksoy, M. (2005). Başörtüsü-Türban: Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik, Örtünme, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aksu, B. (2007). “What is under a Headscarf? Neo-Islamist vs. Kemalist Conservatism in Turkey”, *Arab Studies Journal*, s. 15/16, ss. 140-155.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (1980). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, üçüncü baskı (DSM-III). Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington. Çeviren E. Köroğlu, Ankara, Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, beşinci baskı (DSM-V). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Arnett, J. J. (1998). Learning To Stand Alone: The Contemporary American Transition To Adulthood In Cultural And Historical Context. *Human Development*, 41, 295-315.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties
- Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives From Adolescence Through Midlife. *Journal of Adult Development* 8, 133–143 (2001). <https://doi.org/10.1023/A:1026450103225>
- Arnett, J. J. (2011). Human Development: A Cultural Approach. Prentice-Hall.

- Arnett, J. J. (2014). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. Oxford University Press.
- Baiocco, R., Salvati, M. (2018). Identità Positiva in Persone Lesbiche, Gay E Bisessuali: Un Contributo Alla Validazione Italiana Della Lesbian, Gay, and Bisexual Positive Identity Measure (LGB-PIM). *Giornale Italiano Di Psicologia*, 45(4), 953–978.
- Beals, K. P., Peplau, L. A. (2006). Disclosure Patterns Within Social Networks of Gay Men and Lesbians. *Journal Of Homosexuality*, 51, 101–120. Doi:10.1300/J082v51n02_06.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (9th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Biggerstaff, D., & Thompson, A. R. (2008). Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Qualitative Methodology of Choice in Healthcare Research. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3), 214–224. <https://doi.org/10.1080/14780880802314304>
- Bonanno, G. (2008). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, S(1), 101–113. <https://doi.org/10.1037/1942-9681.S.1.101>
- Bosson, J. (2015). Concealing To Belong, Revealing To Be Known: Classification Expectations and Self-Threats Among Persons With Concealable Stigmas. *Self and Identity*, 11(1), 114–135.
- Bybee, J. A., Sullivan, E. L., Zielonka, E., & Moes, E. (2009). Are Gay Men in Worse Mental Health Than Heterosexual Men? The Role of Age, Shame And Guilt, and Coming-Out. *Journal of Adult Development*, 16(3), 144–154. <https://doi.org/10.1007/s10804-009-9059-x>

- Carnelley, K. B., Hepper, E. G., Hicks, C., & Turner, W. (2011). Perceived parental reactions to coming out, attachment, and romantic relationship views. *Attachment & Human Development*, 13(3), 217–236. <https://doi.org/10.1080/14616734.2011.563828>
- Cass, V. C. (1979). Homosexual Identity Formation: a Theoretical Model. *Journal Of Homosexuality*, 4(3), 219–235. https://doi.org/10.1300/J082v04n03_01.
- Cebeci, Büşra (2021). Herkes İstedığı Gibi Yaşasın. İletişim Yayınları.
- Cohen, Y.A. (1964), The Establishment of Identity in a Social Nexus: The Special Case of Initiation Ceremonies and Their Relation to Value and Legal Systems. *American Anthropologist*, 66: 529-552.
- Cohen, J., Blasey, C., Barr Taylor, C., Weiss, B., & Newman, M. (2016). Anxiety and Related Disorders and Concealment in Sexual Minority Young Adults. *Behavioral Therapy*, 47(1), 91–101. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2015.09.006>
- Conley, C. L. (2011). Learning about a child’s gay or lesbian sexual orientation: parental concerns about societal rejection, loss of loved ones, and child wellbeing. *Journal of Homosexuality*, 58 (8), 1022–1040. <https://doi.org/10.1080/00918369.2011.598409>
- Corrales, J. (2019). The Expansion of LGBT Rights in Latin America and The Backlash. *The Oxford Handbook of Global LGBT and Sexual Diversity Politics*, 184–200. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190673741.013.14>
- Çelik Wiltse, E. (2008). The Gordian Knot of Turkish Politics: Regulating Headscarf Use in Public. *South European Society and Politics*, s. 13, ss. 195-215.

- D'amico, E., (2015). Gay, lesbian, and bisexual youths coming out to their parents: Parental reactions and youths' outcomes. *Journal of GLBT Family Studies*, 11(5), 411–437. <https://doi.org/10.1080/1550428x.2014.981627>
- Engel, G. (1977). The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine. *Science*, 196, 129–136.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York, NY: Norton.
- Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. W W Norton & Co.
- Feuer, C., Jefferson, D., & Resick, P. (2001). Posttraumatic stress disorder settings. In J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of Women and Gender: Sex Similarities and Differences and The Impact of Society on Gender* (pp. 827–836). San Diego, CA: Academic Press.
- Freedman, L. (2008). Accepting the Unacceptable: Religious Parents and Adult Gay and Lesbian Children. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 89(2), 237–244. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.3739>
- Freud, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality (1905). The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume VII (1901-1905): A Case of Hysteria, Three Essays on Sexuality and Other Works, 123-246.
- Freud, S., Bonaparte, M., & Mosbacher, E. (1954). The origins of psychoanalysis: Letters to Wilhelm Fliess, drafts and notes: 1887-1902. Basic Books.
- Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. New York:Norton.
- Frost, D. M., & Meyer, I. H. (2009). Internalized homophobia and relationship quality among lesbians, gay men, and bisexuals. *Journal of Counselling Psychology*, 56(1), 97–109. <https://doi.org/10.1037/a0012844>

- Goldfried, M. R., & Goldfried, A. P. (2001). The importance of parental support in the lives of gay, lesbian, and bisexual individuals. *Journal of Clinical Psychology, 57*, 681–693. doi: 10.1002/jclp.1037
- Göle, N. (1999). *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*. Metis Yayınları.
- Grafsky, E. L. (2014). Becoming The Parent Of A GLB Son or Daughter. *Journal Of GLBT Family Studies, 10*, 36–57. DOI: 10.1080/1550428X.2014.857240
- Guittar, N. A. (2014). *Coming Out: The New Dynamics*. First Forum Press.
- Gürbüz, Mustafa E. (2009), “Over the Bodies of the T-Girls: The Headscarf Ban as a Secular Effort to Monopolize Islam in Turkey”, *Middle East Critique*, s. 18, ss. 231-249.
- Güzel, A. (2019). *LGB Bireylerin Ailelerine Açılma Süreçlerinde Karşılaştıkları Travmatik Durumların Fenomenolojisi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Harris, E. A. (2016). Talking about coming out with the cast of *Fun Home*. *New York Times*.
- Heath, V., Bean, R., & Feinauer, L. (1996). Severity Of Childhood Sexual Abuse: Symptom Differences Between Men and Women. *American Journal of Family Therapy, 24*, 305–314.
- Herman, J. L. (1997). *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre*. Literatür Yayınları, İstanbul 2007.
- Hjelle L. & Ziegler D. (1992). *Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications*. 3th ed.: McGraw-Hill.
- Husserl, E., Moran, D., & Gibson, W. R. B. (2012). *Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology*. Routledge.

- Izydorczyk, B. (2017). Trauma in Relation to Psychological Characteristics in Women with Eating Disorders. *Current Issues in Personality Psychology*, 5(4), 244-259. <https://doi.org/10.5114/cipp.2017.67047>
- Janoff-Bulman, R. (1992). Shattered assumptions. New York: Free Press.
- Kabacaoğlu, G. (2015). Gey ve Lezbiyenlerde Açılma Süreci: Nitel Bir Çalışma (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Katz-Wise, S. (2016). LGBT Youth and Family Acceptance. *Pediatric Clinics of North America*, 63(6), 1011–1025. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2016.07.005>.
- Kaya, C.İ. (2019). Türkiye’de Kadınların Başörtüsü Mücadelesinden, Başörtüsüyle Mücadelesine Görünür Olma Çabası ve Pratikleri. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 3(2), 61-84
- Kaya Osmanbaşoğlu, G. (2018). Başörtülü Kadının Ne Kadar “Kapalı” Olduğunun Sorunsallaştırılması Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(90), 59–70.
- Keniston, K. (1971). Youth and dissent: The rise of a new opposition. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Kimberg, L. (2019). Trauma and Trauma-Informed Care. In T. King, et al. (Eds.), *Medical Management of Vulnerable and Underserved Patients: Principles, Practices, and Populations* (pp. 408–424). New York: McGraw Hill Education.
- Kroger, J. (2007). Identity development: Adolescence and Adulthood (2nd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kübler-Ross, E. (1969) On Death and Dying. Macmillan, New York.
- Landgrebe, L. M. (2021) "Edmund Husserl". *Encyclopedia Britannica*, 23 Apr. 2021, <https://www.britannica.com/biography/Edmund-Husserl> Erişim Tarihi: 06/01/2022.

- Legate, N., Ryan, R. M., & Weinstein, N. (2011). Is Coming Out Always A “Good Thing”? Exploring The Relations of Autonomy Support, Outness, and Wellness For Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals. *Social Psychological and Personality Science*, 3(2), 145–152.
- Levinson, D. J. (1978). *The seasons of a man's lice*. New York: Ballantine.
- Marcia, J. E. (1966). Development and Validation of Ego-Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551–558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Marcia, J. E. (1980). Identity in Adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: Wiley.
- Marcia J.E. (2010) Life Transitions and Stress in the Context of Psychosocial Development. In: Miller T. (eds) *Handbook of Stressful Transitions Across the Lifespan*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0748-6_2
- McDonnell, C. J., & Garbers, S. V. (2018). Adverse Childhood Experiences and Obesity: Systematic Review of Behavioral Interventions for Women. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 10(4), 387–395. <https://doi.org/10.1037/tra0000313>
- Mohr, J. J., & Fassinger, R. E. (2003). Self-acceptance and self-disclosure of sexual orientation in lesbian, gay, and bisexual adults: An attachment perspective. *Journal of Counseling Psychology*, 50(4), 482–495. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.50.4.482>
- Monroe, E. J. (2000). *Drawing Upon The Experiences of Those Who Are Out: A Qualitative Study of The Coming-Out Process Of Gays And Lesbians* (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Iowa

- Myers, C. S. (1940). *Shell Shock in France 1914-1918*. Oxford, England: University Press; Macmillan
- National Center for PTSD. (2010). Understanding PTSD. Erişim Tarihi: 09/01/2021 <https://gafsp.org/wp-content/uploads/2013/03/UnderstandingPTSD.pdf>
- Norman, B. (2006). The Consciousness-Raising Document, Feminist Anthologies, and Black Women in “Sisterhood Is Powerful.” *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 27(3), 38–64. <http://www.jstor.org/stable/4137384>
- Özbek, M. (1999). “Arabesk Kültür: Bir Modernleşme ve Popüler Kimlik Örneği” Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, der. içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 168-187.
- Price, E. & Prosek, E. (2019). The Lived Experiences Of GLB College Students Who Feel Supported By Their Parents. *Journal Of GLBT Family Studies*. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2019.1593278>.
- Reisner, S. L., (2016). Discriminatory Experiences Associated with Posttraumatic Stress Disorder Symptoms Among Transgender Adults. *Journal of Counseling Psychology*, 63(5), 509–519. <https://doi.org/10.1037/cou0000143>
- Rhoads, R. A. (1995). Learning from the coming-out experiences of college males. *Journal of College Student Development*, 36(1), 67–74.
- Rindfuss, R. R. (1991). The Young Adult Years: Diversity, Structural Change, and Fertility. *Demography*, 28, 493–512.
- Root, M. P. (1996). Women of color and traumatic stress in “domestic captivity”: Gender and race as disempowering statuses. in A. J. Marsella, M. J. Friedman, E. T. Gerrity & R. M. Scurfield (Eds.), *Ethnocultural aspects of posttraumatic stress disorder: Issues, research, and clinical applications* (pp. 363–388). Washington, DC: American Psychological Association.

- Russell, D. (1990). *Rape in Marriage*. Bloomington: Indiana University Press
- Said, Edward (1979). *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, çev.: Berna Yıldırım, Metis Yayınları, İstanbul 2017
- Saktanber, A. & Çorbacıoğlu, G. (2008). Veiling and Headscarf Skepticism in Turkey, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, s. 15, ss. 514-538.
- Seggie, F. N. (2010). Impact of the Headscarf Ban Policy on the Identity Development of Part-Time Unveilers in Turkish Higher Education. *Journal of College Student Development*, 51(5), 564–583. <https://doi.org/10.1353/csd.2010.0012>
- Smith, J.A., Jarman, M., & Osborne, M. (1999). Doing Interpretative Phenomenological Analysis. In Murray, M., and Chamberlain, K., editors, *Qualitative health psychology: Theories and methods*. London: Sage.
- Tajali, M. (2014). Women's Dress and Politics of Access to Political Representation in Contemporary Turkey, *Anthropology of the Middle East*, s. 9(2), ss. 72-90.
- Tamashiro, D. (2015). Coming Out. GLBTQ Archives. Erişim Tarihi: 05/02/2019 http://www.glbqtarchive.com/ssh/coming_out_ssh_S.pdf.
- Tedeschi, R.G. (1996). The post-traumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *J. Trauma. Stress* 1996, 9, 455–472.
- Terr, L. (1991). Childhood Traumas: An Outline and Overview. *American Journal of Psychiatry*, 48, 10–20.
- Torres, C.A., Rodrigues, D.L. (2021). Heteronormative Beliefs and Internalized Homonegativity in the Coming Out Process of Portuguese and Turkish Sexual Minority Men. *Sex Res Soc Policy* <https://doi.org/10.1007/s13178-021-00582-x>

- Vaughan, M., Parent, M., Tilghman, J., Miles, J., Shim, H., & Prokhorovs, S. (2014). A content analysis of LGBT-themed positive psychology articles. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 1(4), 313–324. <https://doi.org/10.1037/sgd0000060>
- Wagner, G. J. (2013). Sexual Stigma, Psychological Well-Being and Social Engagement Among Men Who Have Sex With Men in Beirut, Lebanon. *Culture, Health & Sexuality*, 15(5), 570–582. <https://doi.org/10.1080/13691058.2013.775345>
- Worell, J., & Goodheart, C. D. (Eds.). (2006). *Handbook of girls' and women's psychological health: Gender and well-being across the lifespan*. Oxford University Press.
- Wrightsman, L. S. (1994). *Adult Personality Development, Vol. 1. Theories and concepts*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452233796>
- Yılmaz, B. (2007). Yardım Çalışanlarında Travmatik Stres. *Klinik Psikiyatri*, 10, 137–147.
- Zavala, C., & Waters, L. (2020). Coming out as LGBTQ+: The role strength-based parenting on posttraumatic stress and posttraumatic growth. *Journal of Happiness Studies*, 22(3), 1359–1383. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00276-y>

EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

5.01.2022 01:21

Merhaba

Merhaba

Çalışmaya katılmayı düşündüğünüz için teşekkürler.

Bu çalışma Prof. Dr. Ahmet Tamer Aker danışmanlığında, İstanbul Bilgi Üniversitesi Travma ve Afet Çalışmaları Uygulamalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Kübra Kara tarafından; 18-30 yaşları arasındaki kadınların başörtüsünü çıkartma sürecindeki deneyimlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Bu formu doldurduğunuz takdirde size telefon ya da e-posta aracılığı ile ulaşacağım ve görüşme için bir randevu oluşturacağız.

Katılımınız gönüllülük esasına bağlıdır, katılıp katılmamakta serbestsiniz. Çalışmaya katılmayı kabul etmeniz halinde başörtüsünü çıkartma süreciniz ile ilgili soruların yöneltildiği bir online görüşme yapılacaktır. Görüşmenin 1 – 1,5 saat sürmesi öngörülmektedir. Görüşme esnasında konuşulanlar daha sonra araştırmanın analizinde kullanılmak üzere ses kaydına alınacaktır. Sizden alınacak bilgiler üçüncü şahıslarla paylaşılmayacak ve bilimsel amaç dışında kullanılmayacaktır. Gizliliği sağlamak adına veriniz kilitli ortamda saklanacak, başkalarının sizi verinizle eşleştirememesi adına kodlama ve analiz süreçlerinde kimliğiniz verinizden ayrı tutulacaktır.

Görüşmede verdiğiniz cevaplar yalnızca yüksek lisans bitirme tezi kapsamında, bu araştırma için kullanılacak olup başka hiçbir amaç için kullanılmayacaktır. Araştırmanın analizinin ardından ise tüm kayıtlar silinecektir.

Çalışmanın sonunda, sizden ve diğer katılımcılardan edindiğimiz bilgiler başörtüsünü çıkartan kadınların bu süreçte yaşadıkları hakkında bilgi edinmemize katkı sunacaktır. Bu araştırma, ileride daha etkili çalışmalar yapılmasına da destek olacaktır.

Çalışmaya katılım ile ilişkilendirilebilecek minimal seviyede duygusal risk bulunmaktadır. Çalışmaya katılmanın faydaları arasında deneysel araştırmalara katkı sağlama fırsatı bulunmaktadır. Kendinizi rahat hissetmediğinizde çalışmadan ayrılabilirsiniz.

Bu formu onaylayarak çalışmaya katılım için onay vermiş olacaksınız.

Herhangi bir soru için kubrakara.95@gmail.com adresinden ulaşabilirsiniz.

*** Gerekli**

1. İfadeyi okuyup işaretleyiniz. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

Bu bilgilendirilmiş onam belgesini okudum ve anladım. İstedğim zaman bu araştırmadan çekilebileceğimi biliyorum. Bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

https://docs.google.com/forms/d/15Grr_zHlkkzZpnrwo1uKb7mGmLb3Y29cepA9Foa4TY/edit

1/2

2. Adınız Soyadınız *

3. Telefon *

4. e-mail *

5. Lütfen size hangi araçla ulaşmamı tercih ettiğinizi seçiniz.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Telefon
- E-posta
- Fark etmez

Bu içerik Google tarafından oluşturulmamış veya onaylanmamıştır.

Google Formlar

EK 2. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

- 1) Kendini tanıtabilir misin?
 - Adın ve soyadın nedir?
 - Doğum yılın kaçtır?
 - Eğitim durumun nedir?
 - Kaç kardeşin var?
- 2) Aileni ve aile bireylerini anlatabilir misin?
 - Büyüdüğün ortam nasıldı?
 - Nerede doğdun ve büyüdün?
 - Ailenle mi yaşıyorsun?

Hayırsa,

- *Kaç yaşına kadar ailenle yaşadın?*
- *Ev içerisinde kimler vardı (anne, baba vb.)?*
- *Evden ayrılman nasıl oldu?*
- *Şu an kim ile yaşıyorsun (yalnız, arkadaş, eş vb.)?*

Evetse,

- *Ev içerisinde kimler var (anne, baba vb.)?*

- 3) Ailen ve yaşadığın çevrede önemli olan değerler nelerdi?

(Ailen hangi görüşleri destekleyen ve doğru bulan, hangi değerleri sahiplenmiş kişilerdir?)

- 4) Bu değerleri sen ne düzeyde benimsiyordun?

- 5) Başörtüsü kullanmayı ilk düşündüğünde başörtüsü kullanmak ile ilgili düşüncelerin ve tutumun nelerdi?
- 6) Ailen başörtüsü kullanmak ile ilgili neler söylemişti?
- “Eğer başörtüsü takmasan...” diye başlayan cümleler hatırlıyor musun? Nasıl devam ediyordu?
 - Seni engelledikleri, alıkoydukları oldu mu?
 - “Eğer başörtüsü takarsan...” diye başlayan cümleler hatırlıyor musun? Nasıl devam ediyordu?
- 7) Başörtüsü kullanmaya başlaman nasıl oldu?
- Kaç yaşındaydın?
 - Öğrenci miydin?
- 8) Başörtüsü kullanmaya başladığında nelerde zorlandın?
- 9) Neler senin için kolaylaştı?

Örtündüğünde öğrenci ise;

- Okulda nasıl davrandılar? Nasıl hissetmiştin?
- Sınıf arkadaşların ve yakın arkadaşların nasıl davrandı? Nasıl hissetmiştin?
- Öğretmenlerin, rehber öğretmenin, okul idarecileri nasıl davrandı? Nasıl hissetmiştin?
- Akrabaların, komşuların vs. nasıl davrandılar? Nasıl hissetmiştin?

Örtündüğünde öğrenci değilse;

- Akrabaların, arkadaşların, komşuların vs. nasıl davrandılar? Nasıl hissetmiştin?

10) Başörtüsünü çıkarmayı düşündüğün ilk andan başörtüsüz evden çıktığımız ana kadar olan süreci düşündüğünde başörtüsünü çıkarma sürecin nasıldı? Detaylı şekilde bahsedebilir misin?

- Başörtüsünü çıkarma düşüncen ilk ne zaman ve nasıl gelişti?
 - Kaç yaşında karar verdin?
 - Kaç yaşında çıkardın?
 - Nasıl hissediyordun?
 - Neler düşünüyordun?
- İlk kime ya da kimlere söylemiştin?
- İlk kez birisine söylemek istediğinde söyleyeceğin o kişiyi seçme nedenlerin nelerdi?
- Ne zaman söyledin?

Arkadaşlarına açıldıysa;

- Arkadaşına söylemeye nasıl karar verdin?
- Söyledikten sonra neler hissettin?
- Arkadaşınla konuşurken nelerde zorlandın?
- Arkadaşınla konuşurken neler kolaylaştırdı?

Arkadaşlarına açılmak isteyip açılmadıysa;

- Arkadaşına söylemenize engel olan faktörler nelerdi?

- Söylediğin takdirde neler olacağını düşünmüştün? İlişkinizin nasıl değişeceğini düşündün? Korku ve kaygıların nelerdi?

Ailesine ya da bir aile bireyine açıldıysa;

- Ailene/annene/babana/kardeşine söylemeye nasıl karar verdin?
- Söyledikten sonra neler hissettin?
- Ailen/annen/baban/kardeşin ile konuşurken nelerde zorlandın?
- Ailen/annen/baban/kardeşin ile konuşurken neler kolaylaştırdı?

Ailen/annen/baban/kardeşine açılmak isteyip açılmadıysa;

- Ailene/annene/babana/kardeşine söylemene engel olan faktörler nelerdi?
- Söylediğin takdirde neler olacağını düşünüyorsun? İlişkinizin nasıl değişeceğini düşünüyorsun? Korku ve kaygıların neler?

11) Başörtüsünü çıkarma sürecini zorlaştıran faktörler nelerdi?

12) Başörtüsünü çıkarma sürecini kolaylaştıran faktörler nelerdi?

13) En çok zorlandığın yaşantılar nelerdi?

14) Ailenden, arkadaşlarından ya da diğer insanlardan ayrımcılığa maruz kaldığını düşündüğün/sana karşı davranış ve tutumların değiştiğini hissettiğin oldu mu? Olduysa anlatabilir misin?

15) Arkadaşlarının tepkileri nasıl oldu? Sana yönelik tutum ve davranışlarda değişiklik oldu mu? Nasıl değişiklikler oldu?

16) Ailenin tepkileri nasıl oldu? Sana yönelik tutum ve davranışlarda değişiklik oldu mu? Nasıl değişiklikler oldu?

- Annen ya da baban onu üzdüğünü, hasta ettiğini, insanlara rezil ettiğini, dışarıda yanımda dolaşamazsın dediği, senden utandığını söylediği oldu mu?
- Okuldan alma, evlendirme, arkadaşlar ile görüşmeye izin vermeme, evden dışarı çıkmasına izin vermeme, telefon bilgisayar internete erişimi kesme vb. oldu mu?
- Evde kimsenin seninle konuşmadığı, göz teması kurmadığı oldu mu? Nasıl hissettin?

17) Bu süreçte seni destekleyen kimler vardı? Nasıl desteklediler? En büyük desteği kimden ya da neyden gördün?

- Neler konuşuyordunuz?
- İletişim aracınız neydi?
- O kişiyle konuşmak/yazışmak nasıl hissettiriyordu?

18) O zamana dönüp baktığında deneyimin nasıldı?

19) Gelecekle ilgili planların neler?

20) Bu görüşme boyunca üzerinde durmadığımız ancak bilmemde fayda olacağını düşündüğün başka bir şey paylaşmak ister misin?

